12+

Алекс Ваховски

КҮН ӘЛЕМІ

АСТЕРРАНЫҢ ҚҰЛАУЫ

Алекс Ваховски

Күн Әлемі: Астерраның құлауы

https://litres.ru/74817813
ISBN 9785007159319

Аннотация

«Күн Әлемі: Астерраның құлауы» — «Лавв — Әлемдердің Жаратушысы» сериясының алғашқы романы. Оқиғалар Күн жүйесінің ежелгі дәуірінде, жоғары дамыған өркениеттер арасындағы ғарыштық қақтығыстар мен билік үшін күрес өршіген кезеңде өтеді. Оқиғалардың өзегінде құдіретті Астерра ғаламшары тұр. Роман Лаввтың бақсы шәкіртінен Суверенге дейінгі жолын, өркениеттердің гүлденуі мен құлдырауын, ұлы соғыстарды және болашақ әлемдер жаратушысының тағдырын баяндайды.

Содержание

Лавв: Әлемдердің Жаратушысы 5
Кіріспе 8
І бөлім. Лавв. Бастау. Бақсының шәкірті 15
1. Күн Әлемі 15
2. Бастау 20
3. Ұстазбен әңгіме 24
4. 44-зерттеу базасы 39
5. Жұмыс күні 54
6. Інжу алқаптары 65
7. Алау басындағы кеш 79
8. Жаңа күн 90
9. Зеректі іздеу 101
10. Бақсының шәкірті 109
11. Бес тайпа 135
12. Төрт інжуден жасалған алқа 176
13. Жалынды би 185
14. Эрзеттадағы соңғы кеш 193
15. Ауыстыру 201
Конец ознакомительного фрагмента. 211

Күн Әлемі: Астерраның құлауы

Алекс Ваховски

Дизайнер обложки Алекс Ваховски

© Алекс Ваховски, 2026
© Алекс Ваховски, дизайн обложки, 2026

ISBN 978-5-0071-5931-9
Создано в интеллектуальной издательской системе Ridero

Лавв: Әлемдердің Жаратушысы

Әлемдер, өркениеттер және ғалам тепе-теңдігі үшін күрес туралы ғылыми фантастика мен фэнтези жанрындағы эпикалық сага.

Оқиғаның өзегінде — Лавв: Суверен, стратег, әлемдер арасындағы жолаушы және жаңа тағдырлардың жаратушысы.

Сага оқырманды жоғары дамыған жұлдыздық жүйелер, бөгде ғаламшарлар, ежелгі күштер мен ғарыштық қақтығыстар арқылы жетелейді. Бұл қақтығыстарда үміт, жауапкершілік пен құрбандық тұтас әлемдердің тағдырын шешеді.

Бірақ баршаға белгілі жұлдыздардың ар жағында мүлде өзге бір дүние бар: сұлулыққа, тыныштық пен жарыққа толы жасырын әлем — оны Лаввтың өзі жаратқан.

Кейбіреулер із-түзсіз жоғалғандар — мейлі жеке адамдар болсын, мейлі тұтас халықтар болсын — дәл сол жерге апарар жолды табады деп сенеді.

Бәлкім, бір күні сен де сол әлемге енерсің.

Ал бәлкім, сен оны әлдеқашан көрген де шығарсың…

мейірімге толы ертегідей түсіңде.

Лавв: Әлемдердің Жаратушысы (серия).
Күн Әлемі: Астерраның құлауы (1-кітап).
І бөлім — Лавв. Бастау. Бақсының шәкірті.

II бөлім — Бесінші Суверені.
III бөлім — Жүйе үшін шайқас.

Автор: Алекс Ваховски
Псевдоним: AL Waho
Сауда белгісі: LAVW®
Copyright © 2026 Alex Wachowski

Барлық құқықтар қорғалған.

Алекс Ваховски
Лавв: Әлемдер Жасаушы
Күн Әлемі:
Астерраның Құлдырауы
Эпикалық ғылыми-фантастикалық сағa
1-кітап

Кіріспе

Ақ шашты, сақал-мұрты өсіп кеткен, қалың сақалды, үстіне ескі әрі тозығы жеткен киім киген қарт сапардың алғашқы күндерінен-ақ қабырға түбінен өзіне орын жасап алған еді. Ол күні бойы еденге тікелей төселген матрастың үстінде қабырғаға арқасын сүйеп отырып, айналасына немқұрайлы, тіпті селқоскa жақын көзқараспен қарап отыратын. Айналаны бірқалыпты, жыпылықтамайтын жарық сәулелендіріп тұрды, мұнда ешқашан таң да, кеш те болмайтындай. Бірде ол бір нүктеге қимылсыз қадалып қалатын, бірде жоқ пейзажды тамашалап отырғандай әлдебір алысқа көз тігетін, енді бірде өздеріне тиесілі аумақтарда қарбаласып жүрген адамдарды үнсіз бақылайтын. Оның күндері осылай өтетін. Айналасындағылар оған әлдеқашан үйреніп, оғаш қартқа назар аударуды қойған.

Тек бірнеше ұрпақ — кішкентай балалардан бастап жасы ұлғайған қарттарға дейін — бірге тұратын үлкен отбасын көргенде ғана оның жүзі нұрлы күлкіге бөленіп, өмірден көпті көрген мейірімді көздері қуанышқа толатын. Мұны байқаған көршілер жалғызбасты адамға жанашырлық танытып, өзара сыбырласа бастайтын, бірақ өздері де еріксіз жымиып, оның күлкісін қайталайтын.

Көшелері мен тар өткелдері бар үлкен әрі кең бөлік шаршы телімдерге бөлінген еді. Биік күмбезді төбе әлдеқайда

жоғарыдағы алакөлеңкеде жоғалып кететін, ал сол жақтан, торлардың ар жағында жасырынған желдету шахталарынан бірқалыпты бәсең гуіл естіліп тұратын. Әр телімде бір үлкен немесе бірнеше шағын отбасы тұратын. Мұнда шатырлар, шағын күркелер тұрды және өмір сүруге қажетті нәрсенің бәрі бар еді.

Қарт ерекше ықыласпен бақылаған отбасы сегіз телімнен тұратын тұтас бір блокты алып жатты — нағыз бір әулет. Өз аумақтарының ішінде олар бір-біріне қонаққа барып тұратын соқпақтары бар шағын орам жасап алған. Олардың балалары үнемі бір іспен айналысып жүретін: ересектер оларға кітап оқып беретін, жаңа нәрселерді үйретететін немесе жай ғана олармен бірге көңілді ойнайтын.

Алайда барлық баламен бірдей ата-аналары айналыса бермейтін. Көбі өз бетімен қалған еді. Олар күні бойы ермек іздеп, мақсатсыз сенделіп, шулап, тентектік жасайтын. Ал ересектер жолдарда кездесіп немесе көршілерімен әңгімелескен сайын бір-біріне қайта-қайта сол бір сұрақтарды қоятын. Ол жақта қалай болар екен? Ұшу тағы қанша уақытқа созылады? Жолға аттанғандары дұрыс болды ма? Бүкіл ғұмырлары өткен жерде қалғандары жақсырақ болмас па еді? Күмән мен алаңдаушылыққа толы әңгімелерде көбіне дәл осы мазасыз тақырыптар сөз болатын.

Кейде аяқ астындағы еден білінер-білінбес дірілдеп қоятын, бірақ адамдар бұған әлдеқашан үйреніп, енді назар аудармайтын. Ара-тұра азық-түлік алуға кезекті рет бару

немесе балалардың тентектігі талқыланатын.

Қарттың жанындағы телімде үш адамнан тұратын отбасы — жастары біразға келген ата-ана мен бойшаң он екі жасар бала тұратын. Бала толық, ебедейсіз еді және үнемі күлкілі жағдайларға тап болып, айналасындағыларды күлдіретін.

Күндізгі ұйқыдан оянған соң, ол шатырдан шығып, ұйқылы көздерін екі жұдырығымен уқалады да, қолдарын екі жаққа кең жайып, едәуір үлкен қарнын алға шығара рақаттана керілді. Дәл осы сәтте жанынан оның арықша келген алаша бойлы әкесі өтіп бара жатқан. Қатты соққыдан ол аяқтан қағылып, жолға ұшып түсіп, еденге етпетінен сұлап қалды.

Қарнын ішіне тартып алған бала әкесіне көмектесуге ұмтылды. Ол оның қолынан ұстап, орнынан тұрғызуға тырысып, бар күшімен жоғары қарай тартты. Жеңіл денелі әкесі әп-сәтте орнынан тұрып қана қоймай, қосымша екпінмен бірнеше қадам алға жүгіріп барып, тепе-теңдігін жоғалтты да, тура шатырға кіріп кетіп, ішіне гүрс етіп құлады.

Осы көріністің еріксіз куәсі болған көршілер ду күлді. Тіпті кейбіреулер болған оқиғаны өзгелерге айтып беріп, қарқылдап күліп жатты. Қолында баласы бар жас аққұба ер адам да жымиысын жасыра алмады.

Ата-анасынан аса жылы емес біраз сөз естіген бала өзін кінәлі сезініп, әдеттегідей басын төмен салды да, қарттың жанына отырып, ол да арқасын қабырғаға сүйеді. Онсыз да томпақ беттерін өкпелей үрлеп, басын төмен түсіріп, өзінің толық аяқтарына жиіркене қарады, бейне бір осы кемшілігі-

мен амалсыздан келісіп қойғандай.

— Мұңайма, жас жігіт. Олар жамандықтан айтып жатқан жоқ. Әрбір ата-ана баласының бақытты, табысты әрі дені сау болып өскенін қалайды, — деп күтпеген жерден қарт қарт адамға мүлде ұқсамайтын таза да анық дауыспен тіл қатты.

Бала оған таңырқай қарады. Ол басқа балалармен бірге қартты қаншама рет мазақ етіп, оған ат қойып, бет-аузын қисайтып, түрлі келеке жасаған еді! Енді өзінің кесірінен көргендерінің бәрінен кейін оның қалайша соншалық мейірімді болып қала алғанын түсіне алмады. Ол әлі бала еді және баланың дүниені қабылдауы мен ересек адамның дүниені қабылдауы арасындағы айырмашылықты түсінбейтін.

— Мен неге осындаймын? — деп сұрады ол өзінің томпақ қолдары мен үлкен қарнына қарап. — Аз тамақтанып жүрмін, өзімді арық етіп те елестетемін, бірақ ештеңе өзгермейді. Тіпті одан сайын нашарлап бара жатқандай.

Оларға жасы үлкендері де, мүлде кішкентайлары да бар бір топ бала жақындады. Достарының қартпен әңгімесін естіген олар қастарына тоқтап, қызыға тыңдай бастады, дегенмен бастапқыда тек оны мазақ етпек болған еді.

— Табиғатты есіңе түсір. Ол әсем әрі өздігінен үйлесімді. Су, от, жер және басқа да табиғи күштер үздіксіз бірлесе әрекет етіп, үйлесім қалыптастырады. Өзіңді арық етіп елестету және аз тамақтану — дұрыс бастама, бірақ бұл жеткіліксіз. Ұлы табиғи күштердің барлығы үйлесімді әрекет етудің орнына олардың біреуі немесе екеуі ғана әрекет ете-

ді деп елестетші. Қалай ойлайсың, табиғат бұрынғыдай әсем болып қала ма?

— Меніңше, жоқ. Егер тек от болса, бәрі жанып кетеді. Ал тек от пен су қалса, олар үнемі бір-бірімен күресіп отырады, — деп біраз ойланып барып жауап берді бала.

— Сенің ағзаң да дәл солай құрылған. Қалағаныңа жету үшін ақыл-ойды, денені және жүректі іске қосу қажет. Қарапайым адам үшін бұл — міндетті ең төменгі талап, — деді қарт сабырлы әрі сенімді үнмен.

Естігенін түсінуге тырысып, бала қайтадан ойға батты. Қалған балалар әңгіменің жалғасын шыдамдылықпен күтіп, біресе достарына, біресе өздеріне күтпеген қырынан танылған қартқа қарап отырды.

— Бұл тым қиын… Мен мұндай міндетті ешқашан орындай алмаймын, — деді бала ақырын.

— Иә, бұл оңай емес. Дұрыс айтасың. Бірақ жүзеге асыруға әбден болады. Мен Лавв есімді бір жас жігітті білемін. Ол адамдардың көпшілігі үшін адам сенгісіз қиын, ал кейде тіпті мүмкін емес болып көрінетін істі жүзеге асыра алды.

— Ол да толық әрі ебедейсіз болды ма? — деп сұрады бала.

— Жоқ, — деп жымиып жауап берді қарт. — Бірақ оның қол жеткізгені сен армандап жүрген нәрседен бірнеше есе қиын.

— Ал ол мұны қалай істеді? Айтып бере аласыз ба?

Қарт ойланып қалды. Ол жауабын сол жақтан іздегендей

алға қарай көз тікті де, оны тапқандай мақұлдап басын изеді.

— Мен сендерге Лаввтың өмірі туралы айтып бере аламын. Бірақ бұл әңгіме ұзақ болады және сапарымыздың соңына дейін созылады. Тыңдауға дайынсыңдар ма? — деп сұрады ол балаларға мұқият көз жүгіртіп.

— Иә! Дайынбыз! — деп бала бәрінің атынан қуана жауап берді.

Қалғандары оның сөзін растап, бастарын жігерлі түрде изеді.

Балалардың енді ұзақ уақыт шулап, тентектік жасамайтынына қуанған баланың анасы отыруға арналған жұмсақ төсеніштердің бір бумасын әкелді.

— Рақмет сізге, құрметті қария. Қазір балаларға көңіл бөлу өте жетіспейді, ал сіздің әңгімеңіз дәл уақытында болғалы тұр. Біз де қуана тыңдаймыз, — деді ол.

— Жақсы. Ол кезде көп нәрсе басқаша еді, бірақ көп нәрсе қазіргідей болатын. Барлығына түсінікті болатындай етіп айтып беруге тырысамын. Тыңдаңдар.

Ол аяғын айқастырып отырды да, жастығының астынан су құйылған, тозығы жеткен металл құтыны алып шықты. Оның бүйірінде өшіп қалған бедерлі таңбалар әзер байқалатын — бейтаныс жазудың әріптері ме, әлде сандары ма, ажырату қиын еді. Бірнеше жұтым су ішкен соң, ол алдымен сақалын оң қолымен, содан кейін сол қолымен сипады.

Енді ол кәрі әрі әлсіз болып көрінбейтін. Енді тыңдаушылардың алдында ақыл-кеңес сұрап келгендерге жол көрсе-

тетін дана қария отырғандай еді. Қолдарын тізесіне қойып, көзін жұмған ол әңгімесін бастады.

I бөлім. Лавв. Бастау. Бақсының шәкірті

1. Күн Әлемі

Баяғыда өтіп кеткен күндердің заманы. Ұлы келісім мен тыныштық дәуірі. Өзінің гүлдену кезеңінде Күн жүйесі шексіз ғарыштың барлық тарапына игіліктің, қуаныш пен бейкүнә тентектіктің сансыз энергиясын шашып тұрды.

Бұл жоғары технологиялар дәуірі еді. Кристалдық технологиялар мен супершыны адам сенгісіз даму деңгейіне жеткенімен, адамзат терең адамгершілігін, ағартушылығын және білімге деген адалдығын сақтап қалды.

Шапшаң айналған хороводта түсі де, пішіні де, көлемі де бір-біріне ұқсамайтын әртүрлі ғаламшарлар Күнді әртүрлі жылдамдықпен және әртүрлі қашықтықта айналып жүрді. Тек кейде ғана олар жарыс басталар алдындағы жүгірушілер секілді бір қатарға тізіліп, бір сәт те жоғалтпастан көзге көрінбейтін жолдарымен сапарын жалғастыратын. Миллиардтаған жылдар бойы қайта-қайта олар айналасындағының бәріне жылу мен жарық сыйлайтын жұлдызды айнала шыр көбелек айналып, Ғаламның шетсіз-шексіз кеңістігіне ұмтылатын. Оның мейіріміне өзара жауап бергендей, ғалам-

шарлар өз сәулелерінің шағылысымен оны аялайтын, бейне бір оған өздерінің адал жаны мен шексіз махаббатының бір бөлшегін тарту еткендей. Ал осы ұлы айналымның қақ ортасында шабыттың алтынындай Ұлы Күн жалындап тұрды.

Осы хороводтағы ғаламшарлардың бірі — бүгінде Жер деп аталатын біздің сүйікті Эрзеттамыз еді. Оның көгілдір түсі мәңгі жасай берсін. Сол бір алыс замандарда Эрзетта әлі Күн жүйесіндегі адамдардың басты ғаламшары болған жоқ. Бүгінде орнында Марс пен Юпитер арасындағы астероидтар белдеуі ғана қалған Астерра өркениеттің басты әлемі, оның саяси және мәдени орталығы еді. Тіпті бүгінде Марс деп аталатын қызыл Армаста да Эрзеттаға қарағанда әлдеқайда жақсы дамып, халқы әлдеқайда тығыз қоныстанған болатын. Оның бетінде алып қалалар, өнеркәсіптің негізгі бөлігі, басты әскери тірек және ең ірі сауда-өнеркәсіп орталығы орналасқан еді. Маңыздылығы жағынан Армаста екінші орында тұрды. Бүгінде Шолпан деп аталатын Венерта үшінші орында еді.

Ал Эрзетта алып табиғи қорық болатын. Соңғы галактикалық соғыстан кейін жасалған бейбіт келісімге сәйкес, ғаламшарға тұрақты қоныстануға тыйым салынғандықтан, Эрзетта округінің басты қаласы оның серіктерінің бірінде орналасқан еді. Келісімнің тағы бір шарты — жергілікті аборигендердің өміріне мүлде араласпау болатын. Осылайша, Эрзетта даулы әрі жабық аумақ болып қана қоймай, карантинде де тұрды. Сондықтан өркениеттің барлық уақытша

нысандары аборигендер қоныстанбаған және олардың жетуі қиын аймақтарға орналастырылған еді.

Ғаламшар бетін тек қатаң шектеулі түрде және уақытша пайдалануға рұқсат етілетін. Мұнда аса сирек әрі ең құнды пайдалы қазбаларды өндіретін бес кен орны жұмыс істеді. Эрзеттаның бүкіл аумағында орман кесуге тыйым салынған еді, тек сирек кездесетін ағаш түрлері өсетін және аборигендердің қоныстары жоқ үш арал бұған кірмейтін. Шалғайдағы екі аралда негізінен ғалымдар тұратын ірі адам қоныстары орналасқан еді. Бүкіл ғаламшарға бөгде көзден сенімді түрде жасырылған жетпіс екі зерттеу базасы шашырай орналасқан болатын. Олардың нақты орналасқан жерін білмей тұрып табу іс жүзінде мүмкін емес еді.

Шағын өнеркәсіптік және ғылыми-зерттеу кластерлерінен бөлек, ғаламшарда курорттық-сауықтыру саласы да жеткілікті дәрежеде дамыған еді. Оның құрамына елу төрт сауықтыру орталығы және жетпіс алты демалыс пен ойын-сауық орны кіретін. Ол жерлерге тек дәрігердің жолдамасымен, ерекше еңбегі үшін немесе үлкен ақы төлеп, алдын ала өз кезегін күткеннен кейін ғана баруға болатын.

Эрзеттаға барып қайтқандар нағыз жолы болған жандар саналды, әрі бұл шындық еді. Соғыстан кейінгі барлық ғасырлар ішінде осы ғажайып ғаламшарға Күн жүйесі тұрғындарының бір пайызынан азы ғана барып көрген. Олар гүлдердің хош иісіне, ағаштардың эфир майлары мен шөптердің жұпарына толы, Эрзеттадағы өмірге әлі үйренбеген кез

келген адамның басын айналдыратын мөп-мөлдір таза ауаны алғаш рет қалай жұтқандарын ерекше қуанышпен еске алып, өзгелерге әңгімелейтін. Бұл ауамен тыныстап тою мүмкін емес еді: адам оны неғұрлым көп жұтқан сайын, тағы бір рет терең тыныстағысы келе түсетін. Біздің заманымызда мұндай сезімді найзағайлы жаңбырдан кейін немесе аязды ерте таңда ғана сезінуге болатын шығар. Сол бақытты жандар алғашқы күндері тамақ та ішкілері, ұйықтағылары да келмегенін — тек тыныстап, бұлақ суын ішіп, таңның атуы мен күннің батуын тамашалап, теңіздің шуын, жапырақтардың сыбдырын және ғажайып құстардың әнін тыңдағысы келгенін сүйсіне әңгімелейтін.

Эрзеттаның табиғаты адам ойына сыймастай сұлу болып, өсімдіктері мен тіршілік иелерінің алуан түрлілігімен таңғалдыратын. Адам қолы тимеген өзендер мен көлдер көздің жауын алып, мөлдір сулары мен сұлулығы оларға қараған жанды арбап, гипнозға түсіргендей әсер ететін. Қол тимеген табиғат ең таза сумен шөлді қандырып, дәмі ештеңемен салыстыруға келмейтін жемістер, жидектер мен жаңғақтар сыйлап, адамның тәні мен санасын құдайлық энергияға ұқсас әлдебір күшпен нәрлендіретін. Тіпті ең жетілген экранның өзі табиғат осы әлемді безендірген боялардың бүкіл байлығы мен ең нәзік реңктерін жеткізе алмайтын, ал бұл ғажайып көрініс сапасын жоғалтпай фотосуретке немесе бейнежазбаға түсіріп сақтау одан да мүмкін емес еді. Осы мінсіз көрініс одан кем түспейтін әсем ды-

быстар толықтыратын. Мұнда бәрі жай ғана көз қарықтырардай сұлу емес еді — бүкіл әлем қуаныш энергиясына және қолға ұстатпас бақыт лебіне бөленгендей болатын, солардың әсерінен өмір сүргің ерекше келетін.

Дегенмен біздің заманымызда да Жер бетінде су айдындары тазалығы жағынан сол ежелгі су айдындарымен, ал ормандары, аңғарлары мен таулары өзінің әсемдігі әрі флорасы мен фаунасының байлығы жағынан сол қорық-Жермен теңесе алатын жекелеген мекендер әлі де сақталған. Бірақ, өкінішке қарай, жыл өткен сайын олардың саны азайып барады.

2. Бастау

Тау бөктерін айнала бойлап, дене бітімі мығым жас жігіт келе жатты. Сол иығына көлемі елу литрдей үлкен бөтелке көтеріп алған, ал оң қолында сыртын бойлай көк жолағы бар шағын жасыл термоқұты ұстап келе жатты — жолақ ішінде қанша су қалғанын көрсететін. Жалпақ қақпағын бас бармағымен сырғытып ашқан жігіт құтыны ерніне тақап, басын шалқайтып, үш жұтым су ішіп, оны түбіне дейін тауысты. Рақаттанған ол көзін жұмды. Жанға қуат беретін су жас денесіне сергектік болып таралып, жүзіндегі ләззатқа толы күлкі оның күйін сөзсіз-ақ аңғартты.

Басын оңға бұрып, ол теңіздің көгілдір қиырына көз тікті. Әлдебір жерде мөлдір сарғыш жүзбеқанаттары бар жолақты акулалар тобы жүзіп жүрді. Ол ойша оларға қуанышты сәлемі мен ізгі тілектеріне толы өз энергиясының сәулесін жолдады. Жауап көп күттірмеді: одан әлдеқайда жіңішке көптеген сәулелер оның аурасына тиіп, өздерімен бірге жылылық пен көтеріңкі көңіл күйдің бөлшектерін ала келді. Теңізден көз алмай, жігіт мейірлене жымиды.

— Рақмет, достар. Сендерге де сәтті жол.

Содан кейін ол жан-жағына көз жүгіртіп, тау етегіндегі шағын құмды жағажайға қарады. Тау осы жағалау бұрышын үш жағынан қоршап, желден және бөгде көзден қорғап тұрды. Мұнда одан басқа ешкім келмейтін. Негізгі жану-

арлар көші өтетін жолдар мен аборигендердің соқпақтарынан алшақ тұрған бүкіл тауда да солай еді. Егер ғаламшардың әлдебір әуесқой тұрғыны бәрібір жақындауға бел буса, қорқыныш сәулелендіргіштері бірден іске қосылатын. Олар тауды жан-жағынан қоршап, екі аяқты және төрт аяқты қонақтарды, сондай-ақ жергілікті фаунаның ірі өкілдерін үркітіп жіберетін. Тіпті күш пен ашуға толы айбарлы жыртқыштардың өзі өлшеусіз зор әрі беймәлім әлденеден қорқыныш ұялататын көзге көрінбейтін сәулеленудің алдында шегінетін. Абориген немесе аң тауға неғұрлым жақындаған сайын, әсері соғұрлым күшейе түсетін: алдымен қауіп сезімі пайда болатын, содан кейін қорқыныш, одан соң үрей билейтін. Егер тіршілік иесі алға қарай қозғала берсе, дүрбелең басталып, санасы тұмандана түсетін. Алайда бұған дейін ешқашан жетпейтін — әдетте қорғаныстың алғашқы екі деңгейі жеткілікті болатын. Амулет таққан өркениет адамдарына сәулелендіргіштер әсер етпейтін.

Сауыттарында қызғылт сары шеңберлері бар үш үлкен қара-көк тасбақа жағажайда қарбаласып, аппақ дерлік құмның ішіне бірдеңені көміп немесе қазып алып жатты. Жігіт оларға қол бұлғап, үлкен қойтастың үстінен асып өткенше бақылап тұрды. Содан кейін соқпақ төмен қарай түсіп, қалың қырыққұлақ жағажайды, тасбақаларды, тіпті теңізді де көзден таса етті.

Жер астынан бұлақ атқылап шығып, өте таяз көлшік түзетін жерге жеткен жігіт екі метр төмен түсті. Мұнда су та-

стардың арасынан сүзіліп өтіп, шағын сарқырамаға айналатын, бейне бір табиғаттың өзі суды оңай алуға ыңғайлап жасағандай. Судың сапасы таңғаларлық еді: мөп-мөлдір, адамға қажетті минералдарға бай, салқын әрі ерекше жұмсақ. Оны ішу нағыз рақат болатын. Тіпті судың құрылымы да өз өрнегінің сұлулығымен таңғалдырып, жараның жазылуын жеделдететін қасиетке ие еді. Асыра айтпай-ақ, бұл суды тірі су деп атауға болатын. Дегенмен бұл ғаламшар үшін мұндай сапа айрықша нәрсе саналмайтын. Құрамы жағынан осыған ұқсас, ал кейде одан да құнды бұлақтар сауықтыру мақсатында бұрыннан пайдаланылып келе жатқан. Мұндай суды Күн жүйесінің көптеген түкпіріне жеткізетін, онда оған сұраныс өте жоғары еді.

Бөтелкені екі метр биіктіктен құлап жатқан мол судың астына қойған жігіт сол аралықта термоқұтысын толтырып алды. Қақпағын жауып, оны жақын жерде жатқан үстелге ұқсайтын жалпақ тасқа қойды. Содан кейін сарқыраманың шетінен сергітетін суды қос уысына алып, қолы мен бетін рақаттана жуды, артынша ернін тікелей бұлаққа тосып, шөлін әбден қандырды.

Бөтелкенің толуын күтіп, қақпағын жауып, тастың жанына қойды. Содан кейін бұлаққа қайта оралып, басын салқын судың ағынына тосты. Бүгін күн ерекше ыстық еді, сондықтан мұндай шомылу дәл уақытында болды. Су күнге күйген терісін жағымды салқындатып, төбесінен арқасы мен аяқтарын бойлай жіңішке жылғалар болып қайтадан

бұлаққа ағып түсіп, одан әрі баяу сылдырап төмендегі көгілдір теңізге қарай кетіп жатты.

Сарқырама астындағы душын аяқтаған жас жігіт асықпай тасқа жақындап, құтысын алды да, белдігіне бекітті. Содан кейін сол қолының жеңіл қимылымен бөтелкені иығына асып, кері жолға шықты.

Соқпақты бөгеп жатқан үлкен қойтасқа жеткенде, ол бөтелкені иығынан түсіріп, жоғарыға лақтырмақ болғандай айналдыра бастады. Қысқа ғана екпін алған жігіт бөтелке кезекті шеңберін жасап, жоғары көтерілген сәтте жерден серпілді. Оның қозғалысына ілесе, қойтастың үстіне жеңіл жүгіріп шығып, дәл сондай ептілікпен арғы жағынан төмен сырғып түсті. Бөтелкені қайтадан сол иығына асып, базаға қарай жолын жалғастырды.

Тропикалық орманнан шыққан жігіт сол жақтан теңіз бен шығанақтың көз арбайтын көрінісін көрді. Тоқтамастан, ол төменге, осыдан аз ғана уақыт бұрын үш тасбақа қарбаласып жүрген жерге қарады. Олар енді жоқ еді. Тасбақалар сауыттарын теңіз тереңіне алып бара жатқандай су астында жүзіп кетіп бара жатты, олардың қай жерде екенін мөлдір судан анық көрінетін ашық қызғылт сары дақтар ғана білдіріп тұрды.

3. Ұстазбен әңгіме

Базаға оралған жігіт тұрғын блоктың жанынан өтіп, өзінің Донк-Системасына қарай бет алды. Шағын баспалдақ төмен түсіріліп тұр екен. Ол жақындаған кезде сопақ корпустың кіреберіс есіктері дыбыссыз қабырғаға қарай тартылып, иесін ішке өткізді. Жас жігіт баспалдақпен көтеріліп, Донкқа кірді.

Қойма әрі жүк бөлімі қызметін атқаратын шағын бөлменің есігін ашқан Лавв әкелген суды қайда қоярын ойлай бастады. Ол шешім қабылдап үлгермей жатып, тұрғын бөлікте байланыс аппаратының сигналы естілді. Жігіт су құйылған бөтелкені орналастыруға уақыт жоғалтпай, оны көтерген күйі шақыру дыбысы шыққан жаққа беттеді.

Оң жақта, тұрғын бөліктің ортасында, екі үлкен иллюминатордың арасында тұрған жазу үстелінің шетінде шағын кристалл шар қызыл түспен жарқырап тұрды. Лаввтың жүзінде күлкі пайда болды — сигналдың түсіне қарап-ақ кімнің байланысқа шығып жатқанын түсінген еді. Ол үстелге жақындап:

— Байланысты қос! — деді.

Сол сәтте шардың алдында жасы алпыстар шамасындағы, шашының жартысына жуығы ағарған, шағын әрі ұқыпты сақалы бар ер адамның бейнесі пайда болды. Өз кабинетінде жазу үстелінің басында отырған ол сәл сығырайған мейірім-

ді көзімен сүйікті шәкіртіне қарап отырды.

— Қайырлы кеш, ұстаз Сан Тагон, — деп бірінші болып амандасты жігіт.

— Қайырлы күн, Лавв! Қалайсың, балам? — деп ұстазы сергек үнмен жауап берді.

— Бәрі жақсы, ұстаз.

— Көріп тұрмын, ұшуға дайындалып жатырсың ғой? — деп сұрады Сан Тагон су құйылған бөтелкеге көз тастап.

— Дәл солай. Бәрі дерлік дайын. Гүлдердің тұқымдары мен сіздің сүйікті жеміс ағашыңыздың жемістері жиналып, тиеліп қойылды.

— Рақмет саған, Лавв. Эрзеттада бұл жемістер теңдессіз болып өседі. Немерелерім екеуміз оларды өте жақсы көреміз, — деп ұстазы қуанышын жасырмай алғыс айтты.

— Эрзетта — таңғажайып ғаламшар. Тіпті ұшып кеткің де келмейді, — деп жауап берген Лавв осы сөздерді айта отырып, бөтелкені қою үшін жүк бөліміне қайта барды.

Осы уақыт бойы кристалл шар Сан Тагонның бейнесін Лаввтың алдында проекциялап тұрды. Егер олардың арасында қандай да бір кедергі пайда болса, ұстаздың бейнесі бірқалыпты шетке жылжып, оның жанында қалықтап жүре беретін.

— Иә, мен сенімен толық келісемін. Эрзеттада соңғы рет болып, оның ғажайып ормандары мен аңғарларын аралағаныма қаншама жыл өтті, ал ол әлі күнге дейін маған түн сайын дерлік түсіме кіреді, — деді ұстаз, оның жарқын күлкісі-

нен болар-болмас мұң байқалды.

— Әсіресе күннің батуы мен таңның атуы ғажап. Әрине, су асты әлемі де, — деді Лавв қиялға берілгендей.

— Амал не. Мен судан қорқамын және теңіз тереңдігін ешқашан өз көзіммен тамашалай алмаймын. Сен үшін теңіз тұңғиығы — туған үйің, ал мен үшін су бетінің астындағының бәрі жүрегімді соншалық қатты соқтырады, тағы сәл болса кеудемнен шығып кететіндей көрінеді, — деп мойындады ұстаз.

— Балалық шақтағы жарақат уақыт өте жоғалмайды. Ол адаммен бірге тек күшейіп, өсе береді, — деп сабырлы түрде байқады Лавв.

— Менің жағдайымда дәл солай болды. Әрине, ұят, әсіресе немерелерімнің алдында, бірақ өзімді еш жеңе алмаймын. Бір кездері алып балықтың құрсағында болып көру — күмәнді рақат. Абырой болғанда, балықшылар жақын жерде болып, мені тез арада құтқарып алды, — деді Сан Тагон енді бәсең дауыспен.

Лавв диванға отырып, үнсіз тыңдады да, еріксіз өзі осындай жағдайға тап болса, не істер еді деп ойланды.

— Менің стихиям — ауа, — деді Сан Тагон қайтадан сергек үнмен.

— Сондықтан сіз Аризнада тұрасыз ба? — деп сұрады Лавв.

— Иә, балам. Армастаны айнала ұшып жүрген алып құстың үстіндегі өмір маған әбден ұнайды. Жұмыс та жақын,

балаларым мен немерелерім де қасымда. Бірақ мен туралы жетер. Одан да өзіңнің жағдайыңды айтшы. Енді су астында қанша уақыт бола аласың? Жаңа мүше сыр бермей ме?

— Менің рекордым — төрт сағатқа жуық. Жағалаудың барлығын дерлік зерттеп шықтым және қызықты бір нәрсе таптым, — деп жауап берді Лавв.

Ол жүк бөлімінің жанындағы шкафқа барып, жоғарғы есігін ашты да, ішінен су толтырылған шыны колбаны алды. Оның түбінде шағын үйінді болып тастар мен балдырлар жатты.

— Бұл не, Лавв? — деп тағатсыздана сұрады ғалым.

— Мен оны Қайталаушы деп атаймын. Ол өзін: «Біз — айналамыздағының өзіміз», — деп атайды.

— Қалайша өзін солай атайды? — деп таңғалды ғалым. — Сонда мына бір үйінді тас сөйлей ала ма?

Лавв сәл кідіріп, кінәлі кейіппен басын төмен түсірді.

— Ұстаз, мен сізге бұл туралы бұрын айтқан жоқпын. Мені кешіріңіз. Мәселе мынада: мен тіршілік иелерімен — ағаштармен, жануарлармен, балықтармен, тіпті тастармен де сөйлесе аламын.

— Сен қазір қалжыңдап тұрсың ба? — деп сенімсіз сұрады Сан Тагон.

— Біздің ауылда мұны бәрі біледі. Рас, олар бұған көбіне қызық бір ерекшелік ретінде қарайды, ал менің бұл қабілетімді ешкім шындап қабылдамайды, — деп жауап берді Лавв екі қолын екі жаққа жайып.

— Сонда сендер қалай сөйлесесіңдер? Қай тілде? — деп Сан Тагон жартылай қалжыңдап сұрады, естігеніне әлі де толық сене алмай.

— Тіршілік иелері менімен символдар, бейнелер мен көріністер тілі арқылы сөйлеседі. Бірде мен мына тас үйіндісінің жанынан жүзіп өтіп бара жаттым. Ол құмды түбінде біртүрлі ерекшеленіп тұрды, сондықтан мен: «Мына тас үйіндісі мұнда не істеп жатыр?» — деп сұрадым. Жауап бірден келді: «Өзің үйіндісің», — Лавв сол оқиғаны есіне түсіріп жымиды да, сөзін жалғастырды: — Ол өте әңгімешіл тіршілік иесі болып шықты, оның үстіне әзіл-қалжыңды да жақсы түсінеді. Бұл органикалық және минералдық тіршілік формаларының симбиозы, тұтас бір колония — өзіндік шағын комбинат немесе шағын зертхана.

— Ал бұл шағын зертхана не істей алады? — деп енді мүлде байыппен сұрады Сан Тагон, Лаввтың қалжыңдап тұрмағанына біржола көз жеткізіп.

— Ол қасына түскеннің бәрін қайталайды — жанасқан затын көшіріп жасайды. Оның үстіне соншалық дәл жасайды, тіпті молекулалық деңгейіне дейін қайталайды. Бұл тіпті көшірме де емес — жүз пайыз түпнұсқа.

Лавв Қайталаушыны колбадан шығарып, оны төңкерді де, ерекше «үйіндінің» төменгі бөлігін көрсетіп:

— Көріп тұрсыз ба, ұстаз? Артқы жағының ортасында ара ұясына ұқсайтын сегіз қырлы ұяшық бар, — деді.

— Иә, көріп тұрмын. Оның ішінде дөңгелек бір нәрсе бар,

— деп жауап берді ұстазы жақынырақ еңкейіп.

— Бұл менің алтын кілт-сақинам. Мен оны Қайталаушыға көшіріп жасау үшін бердім. Ол: «Бірден сегізге дейін — қанша?» — деп сұрады. Көріп тұрсыз ба, орталық ұяшықтың айналасында дәл сондай тағы сегіз ұяшық орналасқан. Ол бір мезгілде сегізге дейін көшірме жасай алады. Маған соншасы қажет емес, сондықтан төртеуіне тапсырыс бердім. Бір-екі айдың ішінде ол жұмыстың шамамен отыз пайызын орындап қойды, — деп түсіндірді Лавв дайындамалар жатқан ұяшықтарды көрсетіп.

— Бірақ ол алтынды немен алмастырады? — деп түсінбей сұрады ғалым.

— Ұстаз, Қайталаушы алтынды алмастырмайды — ол оны жасайды. Оның үстіне молекулалық деңгейде де емес, кванттық деңгейде. Алдымен синтезделген протондар мен нейтрондардан ядро мен электрондар құрастырылады, содан кейін алтын атомы түзіледі, — деді Лавв ерекше байыппен.

Сан Тагон тым болмаса қалжыңның болар-болмас нышанын байқауға тырысып, шәкіртінің жүзіне мұқият үңілді. Бірақ ондай белгі жоқ еді. Лавв шын көңілден айтып отырды және әрбір сөзіне кәміл сенетін.

— Бұл нағыз фантастика. Егер бәрі шынымен сен айтқандай болса, дәл қазір сенің қолыңда бүкіл жүйедегі ең таңғажайып әрі ең құнды тіршілік иесі тұрған шығар, — деді ғалым таңғалған баланың даусымен.

— Келісемін, Қайталаушы — таңғажайып тіршілік иесі.

Бірақ оны ең таңғажайыбы деп бәрібір атамас едім. Менің-ше, бұл әлемде одан әлдеқайда таңғажайып жаратылыстар бар, олардың атқаратын жұмысы салыстыруға келмейтіндей күрделі, ал нәтижесі баға жетпес.

— Балам, сен не туралы айтып тұрсың? — деп Сан Тагон түсінбей екі қолын жайды.

— Мысалы, ана болған әйел туралы, — деп жымиып жауап берді Лавв.

Ғалым мойынсұнғандай қолдарын қарнының үстіне айқастырып, креслоның арқалығына шалқая отырды да, жымиған күйі өз ойына беріліп, басын баяу изеді. Ол шәкіртіне шебер өз өміріндегі ең үздік туындысына қарағандай қарап отырды.

— Мен кіммен ғылыми пікірталас жүргізуге тырысып отырғанымды үнемі ұмытып кетемін. Шәкірт ұстазынан әлдеқашан асып түсті. Сірә, маған демалысқа кететін уақыт келген шығар, — деді Сан Тагон өмірден шаршаған адамдай үнмен.

— Сүйікті ісіңізсіз сіз өмір сүре алмайсыз, ұстаз, — деді Лавв Қайталаушыны қолында айналдырып отырып. — Оның үстіне әлі ерте. Менен басқа да біліміңіз бен даналығыңызды жеткізе алатын шәкірттеріңіз жеткілікті.

— Солай. Бұл жолы да сен дұрыс айтасың, — деп ғалым риза кейіппен жымиды да, қайтадан экранға жақындай түсті. — Айтшы, сенің мына Қайталаушың тек металдарды ғана көшіре ала ма?

— Мен оған жай алтын сақина емес, маған кіруге рұқсат етілген барлық есікті ашатын кілт-сақина бердім. Өзіңіз білетіндей, мұндай сақиналардың ішінде жоғары технологиялық құрылғылар болады: алтын мен басқа металдардан бөлек, полимерлер, аса күрделі қорытпалар, микросхемалар және әртүрлі талшықтар бар. Міне, ішкі құрылғының бір бөлігі абсолютті дәлдікпен қайта жасалып қойды, ал қазір ол асыл тасты жасауға кірісті. Бүкіл жұмыс аяқталғаннан кейін сақиналар атомына дейін түпнұсқамен бірдей болады деп ойлаймын. Ешқандай сараптама оларды бір-бірінен ажырата алмайды, — деді Лавв риза кейіппен.

— Не айтарымды да білмеймін. Бұл, кем дегенде, ғылыми ортада сенсация болатыны сөзсіз. Қайталаушыны академияға алып келесің бе? Оны мүмкіндігінше тезірек зерттеу қажет. Екі аптадан кейін астанада Жүйе Ойындарының салтанатты рәсімі өтетіні есіңде ғой? Бұл жаңалық саған орасан көп ұпай әкеледі.

— Мұны дәл қазір жасау міндетті ме, ұстаз? Мүмкін, келесі Ойындарға дейін күтерміз? — деп сұрады Лавв.

— Ешбір жағдайда. Үш жыл бұрын жас шектеуіне байланысты қатыса алмадың. Бұл жолы академия ең үздік бес шәкіртін ұсынады, олардың бірі — сенің немере қарындасың Асилия. Сенің жүлдегер атануға мүмкіндігің өте жоғары. Осындай жаңалықпен сен кем дегенде жүйедегі ең үздік жүз ғалымның қатарына кіресің, — Сан Тагон мөлдір сұйықтық құйылған стақанды алып, бірнеше жұтым ішті де,

сөзін жалғастырды: — Сондықтан күш салуға тұрарлық себеп бар. Иә, айтпақшы, сенің қанатты досың қалай?

— Өзен аңғарына ұшып кетті де, әлі оралған жоқ. Сірә, өзіне бір құрбы тауып алған сияқты — қазір оларда жұптасу кезеңі. Шақырғанымда тек: «Уақыт бер», — деп жауап береді. Ертеңге дейін ұшып келмесе, іздеуге барамын, — деді Лавв.

— Абай бол. Жергілікті тұрғындар қарапайым болғанымен, өте қауіпті. Оларды жете бағаламауға болмайды. Міндетті түрде күмбез бен үркіту жүйесін пайдалан. Қанатты досыңды сканерлеген бойда бірден базаға қайт, — деп Сан Тагон әдетінше нұсқау берді.

— Жақсы, ұстаз. Абай боламын, — деп жымиып жауап берді Лавв.

Дәл қазір ғалым оған қамқор әрі шектен тыс сақ атасын еске салатын. Тек жылырақ киіну және қанша тамақ жеу керектігі туралы кеңестер ғана жетіспей тұр еді.

— Қайталаушыға қайта оралайық, Лавв. Одан қайдан пайда болғанын және өзі секілді тағы басқалардың баржоғын сұрай аласың ба?

— Сұрап қойдым. Біз онымен жиі әңгімелесеміз, — деп жауап берді Лавв Қайталаушыға шексіз бақытқа толы күлкімен қарап.

— Сонымен, досың саған не айтып берді? — деп сұрады ғалым.

Бұл жағдай оның көңілін көтеріп тұрды. Егер мұны оның

ең үздік шәкірті емес, басқа біреу айтқанда, мұндай әңгімелерді есінен адасқан адамның сандырағы деп қабылдау оңай болар еді.

— Дұрыс айтасыз, ұстаз, ол шынымен менің досым. Менің Астерраға ұшып барып, екі апта бойы базада болмағаным есіңізде ме? Сол кезде Қайталаушы мен оны тастап кетті деп ойлапты. Ол мелшиіп қатып қалып, сақиналарды көшіруді тоқтатқан, ал бос ұяшықтарда шыны шарлар пайда болыпты — ол жанында тұрған нәрсені қайта жасай бастаған. Бұл жағдайда — колбаның шынысын.

— Мәссаған! Бірақ ол мұны не үшін істейді?

— Ол қоршаған әлемді көшіру — өзінің міндеті екенін айтады. Теңіз түбінде ол кезіккеннің бәрін: тастарды, құмды, суды, органикалық заттарды қайталап жасаған. Ал мен үшін сақиналарды көшіріп жатыр, өйткені мені өзінің досы деп санайды. Өзінің қайдан шыққанын есіне түсіре алмайды. Одан келетін бейнелерге қарап, оның өте ежелгі екенін және өзі сияқтыларды ешқашан кездестірмегенін аңғаруға болады. Мүмкін, ол шынымен де өз түрінің жалғыз өкілі шығар, ең болмағанда Эрзеттада. Сондай-ақ Қайталаушы ғарыштан келген болуы мүмкін деген болжамды да жоққа шығармаймын. Бұған бірқатар дерек меңзейді.

— Ол мұнда метеоритпен бірге түскен деп ойлайсың ба? — деп нақтылады ғалым.

— Мүмкін. Бірақ бұған көз жеткізу үшін зерттеулердің толық циклін жүргізу қажет. Қайталаушыны академияға

алып келемін, бірақ ұзаққа емес. Әйтпесе ол сақиналарды көшіруді қайтадан тоқтатуы мүмкін. Өте өкпелегіш өзі, — деді Лавв.

— Өзіңде тұра берсін. Ал ол қандай ортада тіршілік етеді? Тұзды суда емес пе?

— Иә, соңғы уақытта ол тұзды суда өмір сүрді және сыртқы жағынан оған бейімделіп те үлгерді. Мысалы, көріп тұрсыз ба, оның үстінен балдырлар өсіп шыққан, солар арқылы ол, сірә, оттегі мен өзіне қажетті басқа элементтерді сіңіреді. Егер оны баққа орналастырса, балдырлардың орнына сабақтар мен жапырақтар пайда болуы мүмкін. Оған қайда өмір сүретіні бәрібір: теңіз суында ма, ай кратерінде ме, тропикалық орманда ма. Тіпті қоқыс үйіндісінің ішінде де өзін тамаша сезінеді.

— Таңғаларлық! Судан аса күрделі қорытпаларды, полимерлерді, тіпті органикалық заттарды да құрастырады. Бұл сенсация болады — тек ғылым әлемінде ғана емес. Біздің жүйеміз мұндай тіршілік иелерін әлі білген емес. Әрине, тірі ағзалардың арасында да, белгілі бір заттарды синтездейтін жасанды аппараттардың арасында да осыған ұқсас қайталаушылар бар. Бірақ мұншалық шебер әрі әмбебап болуы? Бұл нағыз фантастика! — ғалым алақандарын біріктіріп, ерніне жақындатты.

Лавв үнсіз қалып, өзі үшін әлдеқашан екінші әкесіне айналған ұстазына құрметпен қарап отырды. Алты жыл бұрын жасына қарағанда әлдеқайда дамыған он екі жасар Лавв Ар-

мастаның ең үздік академиясына — бүкіл Күн жүйесіндегі үздік оқу орындарының біріне қабылданған еді. Дәл сол кезде Сан Тагон Лаввты шәкірт етіп алып, содан бері оған әкесіндей қарайтын. Бұл екеуінің еншісінде қаншама ғылыми еңбектер мен әзірлемелер, кітаптар мен мақалалар, байқаулар мен жарыстардағы жеңістер болғанын енді ешкім санап та бере алмайтын. Олардың жетістіктерінің саны жүзден асқаннан кейін санауды қойған еді: енді ешкім олардан басқаша нәтиже күтпейтін.

— Зерттеу нәтижелерін алқа отырысында мына қатып қалған материалистерге көрсететін сәтті қазірдің өзінде тағатсыздана күтіп жүрмін. Олардың бет-жүзінің қандай болатынын елестетудің өзі мені алдын ала қуанышқа бөлейді, — деді Сан Тагон да, күліп жіберді.

Аризна академиясында, жүйедегі көптеген басқа жоғары оқу орындарындағыдай, ғалымдар шартты түрде екі лагерьге бөлінетін. Біріншісін ешқандай Құдайлық жасампаз күштің бар екенін мойындамайтын материалистер құрайтын. Олардың сенімі бойынша, айналадағының бәрі атомдардың, молекулалардың, элементтер мен хромосомалардың кездейсоқ қосылыстарының нәтижесі еді. Оларға әзірге түсіндіруге келмейтін нәрсеге сенгеннен гөрі, ғылыми еңбектерде сипатталған, дәлелденген және қайта жаңғыртуға болатын нәрсеге сену оңайырақ болатын. Екінші лагерьге Ғалам мен бүкіл болмыс әуел бастан ұлы әрі құдіретті Санамен жаратылғанына сенімді ғалымдар жататын. Ол Сана үшін мүмкін

емес ештеңе жоқ, уақыт та, қашықтық та болмайтын. Ол — барлық нәрсенің ішінде, ал бар нәрсенің бәрі Оның ішінде өмір сүреді. Сан Тагон мен Лавв дәл осы бағыттың сенімді жақтастары еді және өздерін Ұлы Сана мен Жоғарғы Жаратушының ізбасарлары деп атайтын.

— Ұстаз, тек оларға тым қатал болмаңыз — араларында жүрек жеткіліксіздігінің айқын белгілері бар адамдар аз емес, — деді Лавв әдейі байыпты кейіппен.

— Жақсы. Жүрекке арналған бірдеңе өзіммен бірге ала барамын, — деп жауап берді ғалым.

— Қайталаушы жөніндегі алдын ала деректерге келсек, мен дерекқорды бүгін таңертең ғана жаңарттым. Қаласаңыз, дәл қазір сізге жібере аламын.

— Өте жақсы, Лавв, жібере бер. Сен келгенше танысып үлгеремін. Қанатты досың туралы жаңа деректер пайда болған бойда оларды да жібер.

Лавв мойнына тағылған Амулетті қолына алды. Пішіні жағынан ол ортасында қарашыққа ұқсайтын қою жасыл тасы бар ағаш жапырағын немесе көзді еске салатын. Изумруд түсі оның иесінің Астерра округінің тұрғыны екенін білдіретін. Эрзетта округінің тұрғындары өз ғаламшарының сәулесінің түсіндей көгілдір тастары бар Амулеттер тағатын. Армаста округінің тұрғындары лағыл-қызыл, ал Меркур мен Венерта округтерінің тұрғындары сұр және сары түсті тастарды пайдаланатын.

Қою жасыл тасқа бас бармағын тигізген Лавв сәйкестенді-

ру үдерісін іске қосты. Амулет қажетті параметрлерді оқып алды. Амулеттің төменгі бөлігінен әрең байқалатын түрлі түсті сәуле жарқ етті. Түсі мен жарықтығы үздіксіз өзгеріп тұратын он бір жіңішке сәуле біртұтас жарық энергиясының ағынына бірікті. Қол созым жерде ол жарқыраған сақина түзді. Сақина шапшаң жоғары қарай созылып, жайылып жатқан шиыршық секілді екі жаққа ашылып, экранға айналды.

Бас бармағының папиллярлық өрнегінің орталық бөлігін курсор ретінде пайдаланып, Лавв оны изумрудтың бетімен болар-болмас қимылдатып, экрандағы символдар мен белгілерді жылжытып отырды. Қажетті ақпараттық кубты тапқан соң, құрылғылар тізімінен ұстазының Амулетін таңдап, жеңіл қимылмен кубты соған жіберді. Амулет ақпараттың жіберілгенін растап, қысқа ғана жасыл түспен жыпылықтады.

Дерекқор ғаламшарды айналып жүрген серіктердің біріне көтерілді. Сол жерден ақпарат Фахта серігінде орналасқан үдеткішке жіберілді. Содан кейін куб жылдамдығын мың есе арттырып, санаулы секундтардың ішінде жүздеген миллион шақырымды еңсерді, Күнді жарты шеңбер жасап айналып өтіп, аралық үдеткіштер тізбегінен өтіп, қызыл ғаламшардың серігіне жетті. Сол жерде сигнал қабылданып, баяулатылды да, Сан Тагонның Амулетіне қайта бағытталды. Бүкіл үдеріс бес секундтан аз уақыт алды. Ғалымның Амулеті қызыл түспен жыпылықтап, қысқа ғана бүлк еткен дыбыс шы-

ғарды.

— Өте жақсы, Лавв! Дәл қазір осы табиғат ғажайыбын зерттеуге кірісемін, — деді ғалым ерекше құлшыныспен.

Осы сәтте оның тізесіне төрт жас шамасындағы кішкентай қыз секіріп шықты. Сан Тагон оны құшақтап, бетінен сүйді. Лаввты көрген қыз оған қуана қол бұлғады.

— Сәлем, Лавв, — деді ол «р» дыбысын дұрыс айта алмай.

— Сәлем, ханшайым, — деп жымиып жауап берді Лавв.

Қыз Сан Тагонға қарап, байыпты түрде:

— Ата, кешкі ас дайын. Әже дастарқанға шақырып жатыр, — деді.

— Жақсы. Оған қазір баратынымды айт.

Немересі басқа ештеңе айтпастан, қалай шапшаң пайда болса, дәл солай тез ғайып болып, маңызды хабарды жеткізуге жүгіріп кетті.

— Міне, осылай, Лавв. Амал жоқ — алдымен кешкі ас ішуге тура келеді, — деді ғалым жымиып, екі қолын жайып.

— Асыңыз дәмді болсын, ұстаз. Аризнада кездескенше, — деді Лавв.

— Бар жақсылықты тілеймін, Лавв. Кездескенше.

4. 44-зерттеу базасы

Күн тас төбеге көтеріліп, бар күшімен күйдіріп тұрды. Түскі асты дайындамас бұрын ішкі орманның жануарлары мен құстары суатқа шыға алуы үшін қорқыныш сәулелендіргіштерінің үшеуін өшіру керек еді. Лавв Донк-Системадан шығып, басты зертханаға — жетінші класты екі қабатты автономды Овалға қарай бет алды. Ол ауланы жылдам, бірақ асықпай жүріп өтіп, зертханаға кірді де, бірден күзет жүйесінің басқару блогына жақындады. Қорқыныш сәулелендіргіштерінен бөлек, оның құрамына бейнебақылау желісі, хабарлау жүйесі, базаны жасанды тұман пердесінің астына жасыратын «Мираж» қондырғылары және ең төтенше жағдайға арналған стационарлық жауынгерлік дрондар кіретін.

№44 базаның шағын сызбасынан көл маңындағы үш нүктені таңдап, Лавв бейнебақылаудан басқа барлық қауіпсіздік жүйелерін өшірді. Әдетте бұл тәулігіне үш рет автоматты түрде жасалатын: таңертең ерте, түсте және кешке. Бұл тәртіп жүз елу жылдан астам уақыт бойы жалғасып келе жатқан еді. Әр жолы көл бір сағатқа ішкі ормандағы жүздеген жануарлар мен құстардың суатына айналатын. Бүгін уақыт ұту үшін қорғаныс сәл ертерек өшірілді: орман тұрғындары көлге келіп, кері қайтып жатқанда, Лавв орманның батыс бөлігіне сүйікті Юна жемістерін жинауға барып келмек болды. Жүйелер өшірілген бойда бүкіл орманға ағып жатқан судың

дыбысы тарады — бұл суатқа шақыратын үйреншікті белгі еді.

Көпжылдық әдетке үйренген, бәлкім, одан да тереңірек — ана сүтімен бойға сіңген түйсікке бағынған орман тұрғындары бұйрық берілгендей көлге қарай ұмтылды. Жермен де, әуемен де олар ежелден қалыптасқан тәртіпке бағынып, шөлдерін қандыруға асықты. Аумақ арқылы дәл сол көлге құятын шағын бұлақ ағып, суды кез келген уақытта ішуге болатын болса да, барлығы күніне үш рет міндетті түрде дәл осы жерге келетін. Уақыт өте келе бұл қарапайым әдеттен де маңызды нәрсеге айналды: көлге бару жергілікті жануарлардың өзіндік мәдени рәсімі болып кеткен еді. Оның үстіне су ішу міндетті де емес болатын. Жай ғана келіп, суға тиіп, жағасында біраз тұрып, басқаларға қарап, содан кейін тыныш қана кетуге болатын.

Лавв Овалдың екінші қабатына көтерілді, онда бақылау алаңына ұқсайтын бөлім орналасқан еді. Ол оңтүстікке, төбелері тасты, созылыңқы екі шоқының арасында жатқан көлге қарайтын үлкен дөңгелек терезені ашты. Орманнан жануарлар шығып, құстар ұшып келе бастаған еді. Жылқыдай болатын жалқауаң тәрізді жануарлардың екі жұбы асықпай келе жатты — олар өсімдіктердің шамадан тыс қаулап кетуіне жол бермейтін өте пайдалы тіршілік иелері еді. Олар жуан бұтақтарды, бұталар мен биік шөптерді жеп отыратын. Олардың соңынан шағын бұландарға ұқсайтын, бірақ еліктен үлкен емес, мүйізсіз әрі жүйрік жануарлар тобы жүгіріп

шықты. Олардың міндеті өсімдіктердің төменгі қабатын жеп отыру болатын.

Ішкі орман аумағында толық табиғи айналым аймағы — жәндіктер мен өсімдіктерден бастап құстарға, шөпқоректілерге және ірі пантера тәрізді Эпардқа дейінгі жергілікті флора мен фаунаның барлық өкілдері мекендейтін нағыз джунглидің бір бөлігі жасалған еді. Қоректік тізбектің ең жоғарғы сатысында дәл осы Эпард тұрды, Лавв қазір соны іздеп көз тігумен болды. Эпард Юна жемістері өсетін орман бөлігінде мекендейтін.

Эпардпен телепатиялық байланыс орнату әзірге мүмкін болмай жүрді. Аң жас, қызуқанды әрі қырсық жасөспірімді еске салатын. Ол байланысқа бармайтын және адамдардың толық бақылауында болғанына қарамастан, өзін әлі де осы жердің қожайыны санайтын. Соған қарамастан, өз міндетін мінсіз атқаратын: аумақты күзетіп, ең әлсіз жануарларды аулап, олардың шамадан тыс көбейіп кетуіне жол бермейтін.

Көл маңындағы бейбіт тыныштықты жыртқыштың пайда болуы бұзды. Жануарлар мен құстар елең етіп, батыстағы қалың орманға көз тікті. Эпард көп күттірмеді. Ол орманнан маңғаз жүріспен шығып, суға қарай бет алды. Енді жеміс жинауға алаңсыз баруға болатын.

Лавв төмен түсіп, зертханадан шықты да, бір мезгілде қойма қызметін атқаратын көрші блокқа бет алды. Есік оның алдынан өздігінен ашылды. Ол ілгектен үлкен рюкзак пен

жартылай мөлдір екі сөмкені алып, плантацияға қарай жүрді.

Базаны, көшет өсіретін питомникті және бағбан-робот жұмыс істеп жүрген бақшаны басып өткен Лавв ішкі орманның батыс бөлігіне апаратын соқпаққа шықты. Он минуттай жылдам жүрген соң қажетті жерге жетіп, піскен жемістерді жинауға кірісті. Олар лианаға ұқсайтын ұзын сабақтардан салбырап тұрды және оңай үзіліп алынатын. Тек қатарлардың бойымен жүріп, жемістерді сөмкеге сала беру керек еді — дүкендегідей дерлік, тек мұнда тауарды алдымен үзіп алу қажет болатын. Рюкзак пен екі сөмкені тез толтырған Лавв тоқтап, айналасына риза кейіппен көз жүгіртті. Бірнеше метр жерде сары және қызыл жидектер қалың өскен бұталар тұрды. Ол солардың біріне жақындап, бір уыс жидек жинап алды да, аузына салды. Жүзінің құбылысынан жидектердің сәл қышқыл екенін аңғаруға болатын.

Эпардтың суатқа кеткеніне жарты сағаттай уақыт өтті. Әдетте содан кейін ол орман шетін бойлай өз иелігін аралап шығатын, сондықтан қазір жақын маңда болуы тиіс еді. Лавв жыртқыштан қорықпайтын және адамдармен де, жануарлармен де ешқашан қақтығыс іздемейтін. Өзіндік тұтастығы бар саналы адам ретінде ол өзгенің есебінен өзін дәлелдеуге мұқтаж емес еді. Ол ғалым әрі зерттеуші болатын, демек табиғаттың үйлесімін бұзбай, оны қорғауға тиіс те дәл өзі еді. Сондықтан бұл жолы да аң күшті қарсыласының жанында жүргенін сезініп, өзін қысымда қалғандай сезінбеуі

үшін Лавв екі еседей ұзын басқа соқпақты таңдады.

Бұл Эпард басқа зерттеу базасында дүниеге келген еді. Ол жерде ұрғашылары өсірілетін, ал №44 базада әрдайым тек еркектері ұсталатын. Мұндағы ішкі орман салыстырмалы түрде шағын еді: солтүстіктен оңтүстікке қарай шамамен үш жүз метр, ал батыстан шығысқа қарай бір шақырымдай. Мұндай аумақта толыққанды селекциялық жұмыс жүргізу қиын болғандықтан, база еркек Эпардтарды жинақтап, уақытша ұстайтын орын ретінде пайдаланылатын. Төрт ғалымға есептелгенімен, мұнда үнемі дерлік бір ғана адам тұратын. Лавв жалғыздықты жақсы көретін және жұмыс істеу үшін әрдайым дәл осы орынды таңдайтын.

Осыдан екі жылдай бұрын мұнда қазіргі Эпардтың әкесі тұрған еді. Оны шағылыстыру үшін төрт рет алып кетіп, кейін қайта әкелген. Бесінші рет алып кеткенде ол енді қайтып оралмады, ал оның орнына ұлын әкелді. Уақыты келгенде оны да дәл сондай тағдыр күтіп тұр. Оны Күн жүйесіндегі ғаламшарлардың біріне жеткізіп, жабайы табиғатқа жібереді.

Заң бойынша саналы тіршілік иесін оның ерікті келісімінсіз бостандығынан айырып, басқа жерге тасымалдауға болмайтын. Еркін болып туған жануар сол қалпында қалуға құқылы еді. Оның адамдармен бірге өмір сүруінің өзі бір кезде не оның өзі, не ата-бабалары мұндай таңдауды өз еркімен жасағанын білдіретін. Мұны түсініктірек ету үшін Эпардтардың ата-бабаларының адамзатпен қалай бірге өмір

сүре бастағанын айтып өткен жөн.

Жүз алпыс жыл бұрын Эрзеттада Эпардтар секілді жануарлар мүлде болмаған. Бәрі Оңтүстік жарты шардағы араларды бірінде орналасқан шахта қызметкерлерінің жаралы жолбарысты тауып алуынан басталды. Оның әлсірегені соншалық, тіпті басын көтере алмайтын, ал жараларын жәндіктер қаптап кеткен еді. Бірақ оның рухы әлі де қайсар болатын, өлуге де ниеті жоқ еді. Бүкіл болмысымен ол бір ғана нәрсеге — өмір сүруге ұмтылды. Және ол аман қалды.

Сол күні таңертең бір топ адам жаралы жануарды айнала қоршап, сабырмен күтіп тұрды. Заң бойынша еркін тіршілік иесінің табиғи түрде өмірден кетуіне араласуға тыйым салынатын. Алайда жолбарыстың өзіне көмек сұрауға мүмкіндік беретін ереже бар еді. Адамдар біреудің, бәлкім, ең маңызды сұрақты қоюы керектігін түсінді — бұл сұрақ жолбарыс үшін ғана емес, оны қойған адамның өзі үшін де маңызды еді. Жолбарыстың алдында таңдау тұрды: еркін күйінде өлу немесе өз еркімен өзінің және ұрпақтарының еркіндігінің бір бөлігінен бас тартып, көмек сұрау. Егер ол екіншісін таңдаса, оның өмірі мәңгілікке өзгеретін еді. Менталдық және энергетикалық деңгейде ол адамдар әлемінің бір бөлігіне айналар еді. Мұндай тіршілік иелерін адамдар ешқандай кармалық салдарсыз басқа жерге қоныстандырып, құтқарып және селекциялық бағдарламаларға қоса алатын.

Жиналғандардың ешқайсысы басты сұрақты қоюға батылы бармай тұрғанын көрген үлкені алға шықты. Жолбары-

стың сары көздеріне тіке қарап, ол:

— Өмір сүру құқығы ма, әлде еркін өлу ме? Табиғаттың еркін перзенті, саған біздің көмегіміз қажет пе? — деді.

Егер жолбарыс ешқандай белгі бермесе немесе теріс бұрылса, бұл бас тартуды білдірер еді. Бірақ барлығының қуанышына орай, әсіресе сұрақ қойған Лэй Эпард есімді адамның қуанышына қарай, жолбарыс бар күшін жинап, басын оған бұрды да, көзіне қарады, көздерін баяу жұмып, дәл солай баяу қайта ашты. Мұның бір ғана мағынасы бар еді — ол өмірді таңдады. Өз шешімін растағандай, жолбарыс бәсең, аянышты, әрең естілетін ырыл шығарды — бұл көмекке шақырған үн еді.

Адамдар бірден іске кірісті. Олар бұтақтардан зембіл жасап, жараларын жуды. Лэй алақанын сулап, жолбарыстың аузына тамшылатып, абайлап су берді. Ол бағалы тамшыларды ашқарақтана жалап, содан кейін өзін құтқарғаны үшін алғыс білдіргендей оның саусақтарын жалай бастады. Жолбарысты зембілге жатқызып, кеншілер кентіне алып кетті. Ол құтқарушыларына толықтай сеніп, қимылсыз жатты, тек шаршаған көздерінен жас ағып бара жатты. Ол ризашылықтан және әлдебір ішкі түйсігімен бұрынғы өмірі, туған орманы мен еркіндігі мәңгілікке артта қалып бара жатқанын түсінгендіктен жылап жатты. Әке үйінен аттанып бара жатқан қалыңдық секілді, ол жаңа өмірге қадам басып, жаңа отбасының — адамдар отбасының бір бөлігіне айналып бара жатты.

Және ол өз таңдауында қателеспеді. Екі ай емделгеннен кейін жолбарыс толықтай сауығып кетті. Ол өзін құтқарған Лэй Эпардтың үйінде тұрып, оның отбасының тотемдік жануарына және бүкіл кенттің сүйіктісіне айналды. Аумақта еркін серуендеп, ешқашан ешкімге зиян келтірмеді.

Кенттің екінші шетінде бұрғылау машинасының операторларының бірі пантера ұстайтын. Ол пантераны анасы айқас кезінде қаза тапқаннан кейін кішкентай кезінен өзі өсірген еді. Енді ол дене тұрқы жағынан жолбарыстан сәл ғана кіші алып жыртқышқа айналған болатын. Қауіптенгендерге қарамастан, жануарлар бір-бірімен жауласып қана қоймай, тіпті достасып кетті. Содан кейін нағыз ғажайып болды. Жеті айдан соң жолбарыс үш күшік туды — олар жолбарыстың да, пантераның да күшіктері емес еді. Мысық тұқымдастардың жаңа түрі дүниеге келді. Оларды жолбарысты құтқарған адамның құрметіне Эпардтар деп атады.

Алғашында ғалымдар болған жағдайға сенбеді. Содан кейін жолбарыстар мен пантераларды шағылыстыруға тырысып, бақыланатын селекциялық тәжірибелер жүргізе бастады, бірақ нәтиже болмады. Құтқарылған жолбарыс пен сол пантераның өсіп жетілген ұрпақтары бағдарламаға қатысқан кезде ғана іс алға жылжыды.

Бір кездері орманда ерекше рәсім кезінде адам мен жануар рухани тұрғыдан бірікті. Адам жанының бір бөлшегі аңның тәніне, ал аң жанының бір бөлшегі адамның тәніне еніп, екеуіне де жаңа мүмкіндіктер ашты. Ғажайып орын алды,

оның салдары күні бүгінге дейін жалғасып келеді. Жолбарыс жаңа түрдің арғы тегі атанды — бұл түр ерекше табысты әрі орасан зор әлеуетке ие еді. Жүз алпыс жылдың ішінде Эпардтар Күн жүйесінің ғаламшарларына және оның шегінен әлдеқайда алыс жерлерге таралды. Тек Астерраның өзінде олардың саны жүз мыңнан асатын. Мінсіз жыртқыштар болған олар жергілікті жануарлармен тең дәрежеде бәсекелесіп, көбіне олардан басым түсетін. Эпардтар адамдарға өте жақын болып, олармен қатар өмір сүретін. Олардың теңбіл тұмсықтарын кез келген орманнан дерлік кездестіруге болатын, ал адам көзін әлденесімен еске салатын мөлдір жасыл көздері қалың ну арасынан айналаны мұқият бақылап тұратын.

Дәл қазір де солардың бірі орман көлеңкесінен соқпақпен келе жатқан адамды бақылап тұрды. Лавв ішкі орман аумағынан шығып, аңдар кірмейтін үркіту жүйесінің әсер ету аймағына жеткен еді. Соқпақ алдымен солтүстікке қарай созылып, содан кейін базаны солтүстік жағынан айналып өтіп, жарты шеңбер жасап шығысқа бұрылатын. Ол бірде беткеймен жоғары көтеріліп, бірде қайта төмен түсетін, бірақ Лавв екі жүз килограмға жуық жемісті көтеріп келе жатқанына қарамастан, сенімді әрі жеңіл адымдап алға басып келе жатты.

Базаға жеткен соң, ол солтүстік қақпадан кіріп, бірден өз кемесіне қарай бет алды. Жемістерді де су секілді өзімен бірге алып кетпек еді. Олар үшін алдын ала екі үлкен

сандық-жәшік дайындалған болатын. Біреуі Лаввтың өзіне, екіншісі академиядағы достары мен жолдастарын сыйлауға арналды. Әкелген өнімін орналастырып болған соң, Лавв тағы бір рет барып келуге тура келетінін түсінді.

Эрзеттадан оралған сайын ол шағын кеш ұйымдастырып, туыстарын, достары мен жақындарын өзімен бірге әкелген дүниелердің бәрімен сыйлайтын. Әрине, басты дәм — барлығы сүйіп жейтін Юна жемістері еді. Дәл көгілдір ғаламшарда олар жасыл немесе қызыл ғаламшарға қарағанда салыстыруға келмейтіндей дәмді әрі пайдалы болып өсетін. Бұл жемістер нағыз деликатес саналып, қымбат тұратын. Лаввтың отбасы тұратын құрлық бөлігінде Юн өспейтін. Ол жыл бойы күн сәулесін, жылу мен ылғалды қажет ететін жылусүйгіш өсімдік еді. Лаввтың туған жерінде қыс қатты аязды болмаса да, қар өте көп жауатын. Сондықтан Эрзеттадан әкелінген дәмдерге арналған кештер барлық қонақтардың есінде ұзақ сақталатын.

Бүгінге және ертеңге деп екі жеміс алып, Лавв тұрғын Овалға қарай бет алды. Бірінші қабатта асүй — тамақ дайындауға қажетті нәрсенің бәрімен жабдықталған кең бөлме орналасқан еді. Арғы шетінде, Овалдың жіңішкеретін тұсында, сирек кездесетін ашық қоңыр ағаштан жасалған, бүкіл беті шебер оймыштармен безендірілген дөңгелек үстел тұрды. Үстелдің беті кристалдық шайырмен сіңдірілгендіктен, жасылдау асыл тастан қашап жасалғандай көрінетін — мінсіз тегіс әрі мұқият жылтыратылған. Үстелді

айнала алтын түсті ағаштан жасалған, сондай-ақ оюлар мен өрнектермен безендірілген төрт орындық тұрды. Олардың жұмсақ отырғыштары мен арқалықтары жарық сәулесінде сәл жылтырайтын.

Лавв бір жемісті үстелдің үстіне қойып, екіншісін тоңазытқышқа салды. Содан кейін сәбізге ұқсайтын екі көкөністі алып, ағын сумен шайып, жеміспен бірге тікбұрышты саз қалыпқа салды да, шыны қақпақпен жауып, пешке қойды. Таймерді отыз бес минутқа орнатты.

Отырып күтіп қалмады. Әдеттегі солтүстік аумақты тексеріп шығуға — тауды айналып өтуге уақыт жеткілікті еді. Мұндай тексерулер үнемі жүргізілетін: қауіпсіздік әрқашан бірінші орында тұратын. Бұрынғыдай сол қақпадан шыққан Лавв жылдам адымдап батысқа қарай бет алды. Соқпақ тауды мінсіз дерлік шеңбер жасап айналып өтіп, үш шақырымнан кейін қайтадан базаға әкелетін. Ол өзін осы әлемнің бір бөлшегіндей сезініп, айналасындағы сұлулық пен тыныштықтан ләззат алып келе жатты. Тек мазасыз жәндіктер ғана анда-санда осы мамыражай күйді бұзатын. База аумағында олар жоқ еді — сәулелендіргіштердің арқасында, ал оның сыртында өздерін толыққанды қожайын сезінетін.

Солтүстік-батыс беткейде шағын алма бағы өсетін. Лавв алманы өте жақсы көретін және мұнда күн сайын дерлік келетін. Оның қанатты досы Зерек те әдетте осы жерде мекендейтін, бірақ қазір ол бұл жерден жиырма шақырымнан астам қашықтықта еді. Жұптасу кезеңі келгенде, ақыл-ой

еріксіз түйсікке жол береді. Лавв соқпақтан бұрылып, нағыз алма жұмағына кірді де, екі үлкен қызыл алма үзіп алды. Біреуін бетіне жақындатып, еліктіретін хош иісін терең жұтты да, шырынды жұмсағына тісін рақаттана батырды.

Жолдың жартысын еңсерген соң, ол оңға бұрылып, тау шыңына апаратын соқпаққа түсті. Алдымен соқпақ бұталар мен аласа ағаштардың арасымен өтіп, кейін ашық, ағашы жоқтың қасы аумаққа шығатын. Шыңға жақындаған сайын аяқ астындағы тастар көбейе түсті. Шыңның өзі жерден тікелей өсіп шыққандай алып жартас еді. Лавв оның шығыңқы тұстары мен жарықтарын баспалдақтай пайдаланып, жеңіл жүгіріп көтерілді де, көп ұзамай жоғарыға шықты. Негізгі шыңның үстінде пішіні әйелдің омырауына ұқсайтын жартасты шығыңқы бөлік көтеріліп тұрды. Ең биік нүктеге шыққан соң, ол баяу бұрылып, №44 базаның аумағын мұқият шолып шықты.

Жарты шақырым биіктіктен бәрі кішкентай, ойыншықтай дерлік болып көрінетін. Тау базаның дәл ортасына жуық жерде, сәл солтүстікке қарай ығыса орналасқан еді. Батыс пен солтүстіктен оның шекарасына джунгли тығыз жақындап, жасыл жамылғыдай көкжиектен әрі қарай созылып жатты. Солтүстік-шығыста тағы бір тау көтеріліп тұрды — биіктігі небәрі тоқсан метрдей, негізгі таудың кішірейтілген көшірмесі секілді. Шығыс пен оңтүстік-шығыстан базаны мұхит шайып жатты. Жеті жүз метр төменде көз қарықтырардай аппақ құмның жалпақ жолағы ағарып көрінетін — үш

жағынан биіктіктермен қоршалған, аумағы жарты гектардай шағын тасбақалар жағажайы. Ішкі орманды жарты шеңбер жасап қоршап жатқан жалпақ тасты төбелері бар созылыңқы екі шоқының арасынан жағалаудың көкжиекке дейінгі көрінісі ашылатын. Сол жерде, екі шоқының арасында, суат-көл орналасқан еді.

Айналаны мұқият шолып, күмән тудыратын ештеңе байқамаған Лавв отырды да, көзін жұмды. Ол оңтүстіктің тал түстегі күн сәулесінің астында отырып, бүкіл болмыспен толық бірлігін сезіну үшін мұнда жиі келетін.

Төмен түсу әлдеқайда оңай әрі жылдам болды. Лавв базаға тез жетті. Пештің таймері соңғы секундтарды санап жатты. Ол жуынып жатқанда сигнал естілді. Асүйге кірген Лавв дайын түскі ас салынған қалыпты алып, оны үлкен науаға су құйылған құмырамен, сүйікті саптыаяғымен және дәмдеуіштер салынған бірнеше шағын құтымен бірге қойды да, террасаға шықты.

Жасыл шатырлы ағаш күрке тұрғын Овал мен қоршаудың арасында тұрды. Оның екі жағында алып жапырақтары мен қалың ұшар басы жағымды салқындық сыйлайтын екі кәрі ағаш өсіп тұрған еді. Шебер оймыштармен, өрнектермен және символдармен безендірілген күркенің ортасында сопақ үстел мен төрт орындық тұрды. Лавв науаны үстелге қойып, отырды да, тағам салынған қалыптың шыны қақпағын ашты. Жылы бу сыртқа бұрқ етіп шығып, ауада тез тарап кетті де, оның орнын жаңа дайындалған тағамның тәбет ашатын хош

иісі басты. Ол әп-сәтте бүкіл күркені жайлап алды. Лавв бұл иісті рақаттана жұтып, саптыаяғына су құйды да, пышақ пен шанышқысын алып, түскі асын ішуге кірісті.

Жуан кәдіге ұқсайтын Юна жемісі пісірілген кезде ашылып кеткен еді. Оның іші үш қабаттан тұратын. Қабығына жапсарлас жатқан бірінші қабаты піскеннен кейін қуырылған картопты еске салатын. Екінші, жұқалау қабаты құрылымы жағынан қиярға, ал дәмі жағынан ірімшікке ұқсайтын. Үшінші қабаты — өзегі — дәмі жағынан да, қоректік қасиеттері жағынан да етті тамаша алмастыратын. Юна жемісінің бүкіл жүйеде соншалық танымал болуының себебі де осы еді. Шын мәнінде көкөніс болса да, нағыз ет жеп отырғандай әсер қалдыратын. Лавв жануарлардың етін мүлде дерлік жемейтін. Бұл жеміс оған әдетте еттен алынатын нәрсенің бәрін толықтай алмастыратын әрі ағзаға әлдеқайда жеңіл сіңетін. Ол қатаң вегетариан емес еді: кейде қонақта немесе академияда жүргенде құс етін жейтін, ал жұмыртқа мен балықты соншалық жақсы көретін, тіпті оларды күн сайын жеуге дайын еді. Дегенмен оның тамақтануының негізін өсімдік тағамдары құрайтын, ал Юн олардың арасында ерекше орын алатын. Астеррада бұл жемістер ірірек болып өсетін, бірақ топырақ пен ғаламшардың өзіндік ерекшеліктеріне байланысты дәмі жағынан Эрзеттада өскендерден кем түсетін. Ғажайып көгілдір ғаламшардан әкелінген дүниенің бәрі бүкіл Күн жүйесінде ғана емес, оның шегінен әлдеқайда тыс жерлерде де орасан зор сұранысқа ие болатын. Эрзетта әлдеқа-

шан нағыз сапа белгісіне айналған еді.

Түскі асын аяқтаған Лавв біраз уақыт үстел басында отырып, бұлақ суын асықпай ішіп, алыстағы көгілдір теңізді тамашалады. Содан кейін екі ағаштың арасына керілген гамакқа барып, оған жатты да, көзін жұмып, бірден дерлік ұйықтап кетті. Бұл оның күн сайын түскі астан кейін міндетті түрде ұйықтайтын әдеті еді.

5. Жұмыс күні

Лавв ұзақ ұйықтамады — жарты сағаттан сәл ғана артық. Гамактан тұрып, қолдарын екі жаққа кең жайып, кеудесі мен жүзін күннің алтын сәулелеріне тосып, керілді. Ол ұзақ уақыт әрекетсіз отыра алмайтын — уақытын ұқыпты жұмсап, әрдайым пайдалы іске арнайтын. Бұл жолы да сенімді, сергек адыммен зертханаға қарай бет алды.

Күн сайын жануарларға, құстарға, өсімдіктерге және тіпті кейбір балықтарға орнатылған датчиктердің көрсеткіштерін алу қажет еді. Олардың жартысы зерттеу бағдарламасы аясында бейнебақылауда болатын, ал ішкі ормандағы флора мен фаунаның қалған өкілдері құнды селекциялық нысандар саналып, жіті бақылауды қажет ететін. Солардың бірі — Эпардпен сіздер бұрыннан таныссыздар. Қазір базада жоқ Лаввтың Зерек есімді қанатты досы да академияның тұрақты бақылауында болатын. Бұлардан бөлек, тағы отыздан астам тіршілік иесін кез келген өзгерістердің бар-жоғын анықтау үшін күніне екі рет тексеру қажет еді. Қажетті ақпаратты жинап, әр нысан бойынша түсініктеме дайындаған Лавв деректерді Аризнаға жіберді. Тек Зерек туралы есепке ғана: егер ол келесі күнгі түске дейін базаға оралмаса, іздеуге аттанатыны жөнінде жазба тіркеді. Ұстазының ауызша келісімін алып қойған еді, алайда тәжірибе Лаввқа жазбаша растаудың ешқашан артық болмайтынын үйреткен. Әсіресе

әрбір ұпай шешуші болуы мүмкін Ойындар қарсаңында.

Зертханадағы жұмысын аяқтаған Лавв күнделікті міндеттерінің екінші бөлігіне кірісті. Ол шеберхана, жұмыс құралдары, сондай-ақ роботтар мен дрондарға арналған ангар орналасқан шағын бір қабатты Овалға қарай бет алды.

Негізгі бөлменің сол жағында жерүсті роботтарына арналған үш тұғыр, ал олардың үстінде ұшатын дрондарға арналған бес қуаттау платформасы орналасқан еді. Оң жақта құрал-сайман салынған екі шкаф тұрды, олардың ортасында үлкен металл үстел орналасқан. Оның үстінде базаның үлгісі бейнеленген экран жарқырап тұрды. Экраннан роботтар мен дрондардың дәл қазір қай жерде жүргені және немен айналысып жатқаны анық көрінетін. Екі қызыл кілт бейнеленген символды басқан Лавв жалпы техникалық тексеруді іске қосты. Тынымсыз көмекшілер бақтар мен бақшалардағы жұмыстарын уақытша тоқтатып, бірінен соң бірі шеберханаға қарай бет алды.

Бірінші болып ірі инелікке ұқсайтын №5 бағбан-дрон ұшып кіріп, өзінің «ұясына» орналасты. Ол артық бұтақтарды, жапырақтар мен шөптерді қырқуға жауапты еді — базадағы әрбір өсімдікті бақ қайшысы мен араның көмегімен мінсіз күйге келтіретін. Лавв дәрігер науқасын тексергендей дронды жылдам қарап шығып, ешқандай ақау таппады да, экрандағы жасыл күрек символын басып, оны босатты. Дрон шеберханадан лезде ұшып шығып, аяқталмай қалған жұмысына қайта кірісті. Артынша дәл сондай №6 бағбан-дрон

ұшып келді. Қысқа тексерістен кейін ол да Овалдан шығып кетті.

Содан кейін тексеруге алып араларға ұқсайтын №7 және №8 екі дрон келді. Жемістер мен жидектерді дәл солар жинайтын. Соңынан №9 дрон пайда болды. Оған өсімдіктерді тозаңдандыруға арналған жаңа мұртшалар мен зиянкестерді жинауға арналған масанікіндей жіңішке тұмсықша орнатылды.

Маса-дрон қайтадан өз жұмысына аттанғаннан кейін шеберханаға кішкентай ешкілерге ұқсайтын №2 және №3 екі бірдей робот кірді. Олар өз платформаларына көтеріліп, артқы аяқтарына отырды да, үлкен шыны көздерімен Лаввқа қадала қарады.

Мұндай әмбебап роботтар Күн жүйесінде ғана емес, оның шегінен әлдеқайда тыс жерлерде де кең таралған еді. Оларды кез келген ауладан дерлік кездестіруге болатын. Астеррадағы үйінде Лаввтың осындай сегіз көмекшісі бар еді. Ешкілер шаруашылық жұмыстарының кез келген түрін дерлік орындай алатын, ал қажет болған жағдайда тіпті күзетшіге айналатын. Лавв олармен алыс орманға отын мен қолөнер бұйымдарына арналған ағаш дайындауға барғанды ерекше жақсы көретін. Роботтарды бірінің артынан бірін тізіп, өзі алда жүретін, ал жанында үнемі екі қорықпайтын иті мен оның жан досы — жас бұлан жүгіріп отыратын. Құраған немесе жел құлатқан ағашты тапқан соң, олар діңін екі метрлік бөліктерге аралап, ал ірі бұтақтарын отынға ай-

налдыратын. Содан кейін ешкілердің арқасы жұқа күлтелер секілді ашылып, кең жүк қорабын түзетін де, оған отын мен бөренелер тиелетін. Алдымен роботтар ағаш кесушілердің жұмысын атқарып, содан кейін жүкті үйге жеткізетін: отынды ұқыптап түзу қатарларға жинап, ал ағаш материалын шеберханаға апаратын. Бұлардан артық көмекшілерді елестету қиын еді. Олардың басына аралар мен балталардан бастап күректерге, кетпендер мен соқаға дейінгі сан алуан құралдарды жалғауға болатын. Мұнда, базада, ешкілер егін егіп, өсімдіктерді күтіп-баптап, өнім жинап және оны көлік Овалына жеткізумен айналысатын.

Еңбекқор көмекшілерін жылдам тексеріп, мінсіз ойластырылған құрылымдарынан ешқандай ақау таппаған Лавв оларға да жасыл күрек символын басты, олар сол сәтте аяқталмай қалған жұмыстарын бітіруге асыға жөнелді.

Келесі болып шеберханаға ең ірі көмекші — бір мезгілде тасбақа мен өрмекшіге ұқсайтын №4 робот кірді. Ол топырақты өңдеумен айналысатын: жер жыртып, қопсытып, аумақты қоқыстан тазартатын. Алты қуатты аяғы, барлық негізгі механизмдері орналасқан алып сауыты және төрт манипулятор-қолы — екеуі алдында, екеуі артында — оны таптырмас көмекшіге айналдыратын. Қажет болған жағдайда сауытының үстіне қосымша жүк қорабы, су бағы немесе бұтақ ұсақтағыш орнатылатын.

Бұл роботпен біраз әуреленуге тура келді. Лавв артқы екі манипуляторын да ауыстырды, содан кейін сауытының

алдыңғы бөлігін ашып, бірнеше ұсақ бөлшекті ажыратып алып, орнына жаңаларын орнатты. Тасбақа-өрмекші жұмысын жалғастыруға кеткен соң, Лавв өзіне де істейтін жұмыс тапты. Бүгінгі атқарылатын істер тізіміндегі қажетті жолды жасыл күрек символымен белгілеп, керекті құралдарын алды да, шеберханадан шығып, екінші бақшаға қарай бет алды.

Егер дәл қазір таудың шыңына қайта көтеріліп, төменге қараса, база төменгі үш күлтесі жоқ сегіз күлтелі гүлге ұқсар еді. Дәл сол жерде база аумағы тауға тірелетін солтүстік қақпа орналасқан. Ортасында жоғарғы бұрыштары қиылған шаршыға ұқсайтын алтыбұрыш — базаның өзі орналасқан еді. Оның айналасында ромб пішінді бес телім — гүл күлтелеріне ұқсайтын бақшалар орналасқан. Олардың жалпы аумағы үш гектардай болатын, ал базаның аумағын қоса есептегенде роботтар мен дрондарға төрт гектарға жуық жерді күтіп-баптауға тура келетін. Дегенмен бұл олар үшін әбден атқара алатын жұмыс еді: әрқайсысы әлдеқайда үлкен көлемдегі жұмысқа есептелген болатын. Астеррадағы Лавв отбасының шаруашылығында осындай бір ешкіге он гектардан астам жер тиетін, олар барлық міндеттерін еш қиындықсыз атқаратын. Роботтар тек қуаттану мен техникалық қызмет көрсету үшін ғана үзіліс жасап, тәулік бойы жұмыс істей алатын. Ал мұнда мұндай жүктеме қажет емес еді — тәулігіне жеті сағат асықпай жұмыс істеудің өзі жеткілікті болатын.

Екінші бақша базаның оңтүстік-шығысында орналасқан және басқалары секілді биік ағаштардан бастап аласа шөптерге дейінгі алуан түрлі өсімдіктер егілген еді. Мұнда жәндіктерге қарсы сәулелендіргіштер жоқ болатын, сондықтан Лавв төбесі бар ағаш қақпадан аттай салысымен мұны бірден сезінді. Жан-жақтан оған қызыққұмар жәндіктер ұшып келіп, тура көзіне үңілуге немесе аузына кіріп кетуге тырысты, бейне бір сол жерден өздеріне қажетті әрі бұрын-соңды көрмеген әлденені іздеп жүргендей.

Бақшаның ортасында жасылдау түсті үш жылыжай тұрды. Лавв оң жақтағысына кірді. Онда биік атызда жидектің алты жүз түп көшеті түзу қатар болып өсіп тұрған еді. Оларды ашық топыраққа көшіретін уақыт келген болатын. Екі ешкі де жанында күтіп тұрды.

Көңілді атыздың жанында арқасын гүл секілді ашып, тасымалдауға арналған көшеттерді қабылдауға дайын тұрды. №3 бұл робот бұрыннан-ақ жұмысты анағұрлым сапалы әрі ұқыпты орындауымен ерекшеленетін. Тіпті статистиканың өзі оның тапсырмаларды құрылымы жағынан өзімен мүлде бірдей №2 роботқа қарағанда жиырма пайызға жуық жылдам әрі дәл орындайтынын растайтын. Құрылымы жағынан ешкілердің еш айырмашылығы жоқ еді, соған қарамастан олардың біреуі өзін әлдеқайда бақытты әрі көңілді ұстайтын, бақшадағы жұмыс оған шынайы рақат сыйлайтындай көрінетін. Қабілеті мен білімі бірдей адамдарда да осылай болады: бірі сүйікті ісімен қуана әрі шабыттана айналысқан-

дықтан үлкен жетістіктерге жетеді, ал екіншісі дәл сол жұмысты тек қажеттіліктен орындайды.

№3 ешкі, немесе Лавв атағандай, Көңілді шынымен де өзіне ұнайтын іспен айналысатын, бұл оның әр қимылынан сезілетін. Кейде Лаввқа ол шын мәнінде бақытты секілді көрінетін.

Ал №2 ешкі туралы мұны айтуға болмайтын. Оның лақап аты — Тұнжыраған еді. Ол мүлде басқа тағдырды арман-дайтындай көрінетін. Лавв оның мінез-құлқынан ешқандай бағдарламамен түсіндіруге келмейтін оғаштықтарды талай рет байқаған. Ол жұмыс үстінде кенеттен терең ойға батқандай қимылсыз қатып қалатын немесе қоршаудың жанынан өтіп бара жатып, оның арғы жағындағы әлдебір алысқа ұзақ қарап тұратын, бейне бір еркіндікке шығуға деген еңсерілмес құштарлықты сезінгендей. Осындай сәттерде бұл түсініксіз сезім оның электрондық санасын толықтай билеп алып, орындап жатқан тапсырмасын қысқа уақытқа ұмыттырып жіберетіндей еді. Кейде Лавв: ал егер оның терең түкпірінде шынымен кіп-кішкентай бір жан өмір сүрсе ше — өткен өмірінде өзіне берілгенді бағаламағаны, өз қалауы мен іс-әрекеттерін түсінбегені үшін жазаланып, жансыз денеге қамалған жан? Бәлкім, Жаратушы оған тағы бір мүмкіндік беріп, қайта тәрбиеленуі үшін роботтың денесіне жіберген шығар, ал сол кішкентай жан әзірге бұл денені шын мәнінде басқаруды да білмейтін болар. Ал бұрын, мүмкін, ол нағыз ешкінің немесе Эпардтың тәнінде ормандарды,

таулар мен аңғарларды еркін кезіп жүрген шығар. Бәлкім, сондықтан да қазір орманға осындай үнсіз мұңмен қарайтын болар.

Дәл қазір де Тұнжыраған өзін әдеттен тыс ұстап тұрды. Не істеу керектігін және оны қашан жасау керектігін өте жақсы білсе де, ол жай ғана орнында тұрып, нұсқау күтумен болды. Лавв оның процессорында не болып жатқанын түсінуге тырысып, оған қарады. Осы бір оғаш ешкіге оның аздап жаны ашыды. Ол ойша: «Үмітіңді үзбе. Саған берілген жолды лайықты жүріп өт, түзетуге келмейтін қателіктер жасама — сонда бәрі жақсы болады», — деді. Кенет Тұнжыраған бұрылып, оған бұрын-соңды болмағандай суық шыны жанарымен қарады. Оның ойын шынымен естігендей, енді айтылғанды түсінуге тырысып немесе жалғасын күтіп тұрғандай еді. Ал бәлкім, керісінше, одан артыққа күші жетпеген соң, оның кішкентай жаны — әлгі энергия шоғыры — электрондық санасының терең түкпіріндегі әлдебір жайлы орынға тығылып, сол психологиялық жайлылық аймағында ешбір мақсаты да, ұмтылысы да болмай, өз тағдырын күтіп, өмір ағысымен үнсіз жүзіп келе жатқан шығар.

Лавв тым болмаса әлсіз менталдық жауапты сезуге тырысты. Бірақ роботтар телепатиялық қабілетке ие емес еді. Ол үшін олар мүлде үнсіз болып қала беретін. Бүкіл тіршілікті өзара байланыстыратын менталдық байланыс оларда жоқ болатын, оның орнын жасанды қарым-қатынас жүйелері басқан еді. Роботтар адам сөзін түсінетін, сөйлесе алатын,

ал кейбіреулері тіпті ән айтатын.

— Кірісейік. Үштік көшеттерді жинайды, ал біз екеуміз, Екілік, түптерді қазып алып, себеттерге саламыз да, он бесінші телімге отырғызамыз, — деді Лавв дауыстап.

— Жақсы, Лавв. Бәрі түсінікті, — деп жауап берді Екілік.

Жұмыс бірден қызу басталып кетті. Лавв түптерді дөңгелек қысқыш-күректің көмегімен қазып алып, бірден себеттерге салып отырды. Себеттер топырақ, тыңайтқыш және өсімдік талшықтарының қоспасынан жасалатын, сондықтан көшеттерді олармен бірге тікелей жерге отырғызуға болатын. Мұндай себеттер тамыр жүйесінің дамуына кедергі келтірмейтін, керісінше, оны қоректік заттармен қамтамасыз ететін және суарғаннан кейін біртіндеп ыдырап, кәдімгі топыраққа айналатын. Күректің бүйіріне бекітілген құрылғы қазып алынған әр түптің астына жаңа себетті автоматты түрде беріп отыратын. Робот та дәл сондай қағидамен жұмыс істеді — оның қысқыш-күрегі басына бекітіліп, арнайы механизмдер арқылы қозғалысқа келтірілетін. Осы уақытта Көңілді толтырылған себеттерді жинап, оларды дайындалған атыздардың жанына ұқыптап орналастырып жүрді.

Жұмыс жылдам жүрді. Небәрі он бес минуттың ішінде алты жүз түптің бәрі қазылып алынып, себеттерге салынып, отырғызылатын жерге жеткізілді. Содан кейін үшеуі де он бесінші телімге өтті. Онда тасбақа-өрмекші топырақты алдын ала дайындап, қатарларды белгілеп, шұңқырларды қазып, суарып қойған еді. Енді себеттерді шұңқырларға орна-

ластырып, үстін топырақпен көміп, оны аздап нығыздау ғана қалды. Лавв қысқыш-күректі жылыжайда қалдырды — қолмен жұмыс істеген оған әлдеқайда ұнайтын.

Телімде әрқайсысында елу түптен болатын он екі ұзын қатар бар еді. Лавв алғашқы төрт қатарды алды, келесі төртеуі Тұнжыраған, ал соңғы төртеуі Көңілдіге тиді. Үшеуі де жарыс алдындағы спринтерлер секілді бастапқы шепке қатарласа тұрды. Лавв қызық үшін әрі статистика жинау мақсатында осындай жарыстарды үнемі ұйымдастыратын. Көңілді өзінің тірі туыстары секілді дерлік орнында секіріп, шыдамсыздығын әрең тежеп тұрды. Тұнжыраған сабырлы тұрды, тек анда-санда аяғын алмастырып басып қоятын. Лавв бастапқы қалпына тұрып, дауыстап бұйрық берді:

— Назар аударыңдар… бастадық!

Үшеуі де бір мезгілде жұмысқа кірісті. Олар артық қимыл жасамай, себеттерді шұңқырларға жылдам орналастырып, үстін топырақпен көміп, айналасын сәл нығыздап, су құюға арналған шағын ойық жасап отырды. Қысқыш-күректермен жұмыс істеген роботтар адамнан сәл жылдамырақ қимылдайтын. Лаввқа көбірек қимыл жасауға тура келетіндіктен, бағалы секундтарды жоғалтатын, есесіне әр түпті ерекше ұқыптылықпен отырғызатын.

Мәреге бірінші болып Көңілді жетті. Ол өзінің екі жүз түбін отыз минутта отырғызып, Тұнжырағаннан жарты қатарға жуық, ал Лаввтан шамамен бір толық қатарға озып кетті.

Одан кейін Тұнжыраған да жұмысын аяқтады.

— Екілік жұмысты аяқтады.

Лавв бойын тіктеп, телімге көз жүгіртті де, дауыстап:

— Рақмет. Тамаша жұмыс. Үдеріс аяқталды, — деді.

Ешкілер бірден келесі тапсырмаларын орындауға тарап кетті. Лавв соңғы қатарды асықпай аяқтады. Нәтижесінде бүкіл жұмысқа қырық минут жұмсады. Өте жаман емес нәтиже. Әрине, күректің көмегімен ол көшеттерді жылдамырақ отырғызатын, бірақ роботтарды жеңгеннен гөрі топырақпен қолмен жұмыс істегенді көбірек ұнататын.

Лавв отырғызылған телімді риза кейіппен шолып шықты. Алты жүз түп топырақ үстінде түзу қатар болып бой көтеріп тұрды. Бәрі мінсіз көрінетін. Енді тек көшеттерді суару ғана қалды — мұнымен сауытына үлкен бөшке су орнатылған тасбақа-өрмекші айналысып, асықпай жақындап келе жатты.

Лавв айналасында жасалған өсімдіктер патшалығын тамашалай отырып, бақшадан шығатын жаққа асықпай бет алды. Бүгінгі жұмыс осымен аяқталды.

6. Інжу алқаптары

Лавв тұрғын Овалға кірді. Кіреберіске тура қарама-қарсы екінші қабатқа апаратын баспалдақ, ал оның жанында ғимараттың арғы жағына шығатын есік орналасқан еді. Асүй бөлігінің жанынан өтіп бара жатып, ол бөлменің ортасында тұрған ағаш үстелге көз тоқтатты. Осы бір өнер туындысына тағы да сүйсініп, оны жасаған шеберді іштей мақтады.

Кіреберістің сол жағында кең демалыс бөлмесі, ал ортасында санитарлық бөлік орналасқан еді. Лавв оған жақындағанда, есік дыбыссыз ашылды. Жүріп бара жатып, ол топырақ жұққан көйлегін шешіп, кір киімдерге арналған жәшікке тастады. Содан кейін шығып, асүйге барды да, тоңазытқыштан термоқұтыны алып, бірнеше жұтым су ішіп, қайта орнына қойды. Бұл жолы оны өзімен бірге алмады, орнына белдігіне үлкен пышақ салынған қынды бекітті.

Сыртқа шыққан Лавв солтүстік қақпаға қарай бет алды. Ол әдеттегідей көтеріңкі көңіл күйде, сергек әрі сенімді адымдап келе жатты. Жүзінен жеңіл күлкі кетпеді, ал күшті бұлшықеттері күн сәулесінде жылтырап тұрған тотыққан терісінің астында әдемі ойнап көрінетін.

Қақпадан өткен соң, ол солға бұрылып, алма бағына қарай бет алды. Екі үлкен қызыл алма үзіп алып, жол бойы жеп келе жатып, әрі қарай жүрді.

Тауды айналып өткен Лавв солға бұрылып, солтүстік-шы-

ғыстағы шағын тауға апаратын соқпаққа түсті. Тұтастай ағаштар мен бұталар басқан ол таудан гөрі үлкен төбеге көбірек ұқсайтын. Төбе теңіздің дәл жағасында орналасып, шығыс жағынан көгілдір-жасыл су шайып жатты. Үлкен таудағыдай, оның да төбесі тасты еді.

Төбені солтүстік жағынан айналып өткен Лавв оның шығыс беткейіне шықты да, ойын жинақтап алғандай бір сәтке қимылсыз тұрып қалды. Содан кейін кенет алға қарай атылды. Қол-аяғын жылдам қимылдатып, артынан топырақ пен құрғақ жапырақтарды бұрқырата көтеріп, төбені артта қалдырып, шығысқа қарай бар жылдамдығымен жүгірді. Тұтас қабырғадай тұрған қалың бұталарға бірнеше метр қалғанда, Лавв денесін көлденең созып, қолдарын алға жіберді де, бар екпінімен жасыл ну арасына сүңгіп кетті. Екі жуан бұтақтың арасынан оқтай зулап өтіп, жапырақтарды екі жаққа серпіп жіберді де, арғы жағынан найзағайдай атып шығып, артынан жұлынған жапырақтар мен ұсақ бұтақтардың бұлтын ерте құз үстімен ұша жөнелді. Он метрдей ұшып, жылдамдығын жоғалта бастағанда төмен қарай құлай бастады. Алмаға жабысып қалған жапырақты сабырмен қағып түсіріп, тағы бір рет тістеді де, өзегін шетке лақтырып, қолдарын екі жаққа кең жайды. Еркін құлаудан рақаттанып, алға қарай бір рет аунап түсіп, су бетіне жетер алдында қолдарын басынан асыра созды. Суға мінсіз таза кірді.

Жиырма метрден астам биіктіктен алып тастың жанына сүңгіген Лавв жылдамдығын бәсеңдетуге де, су бетіне кө-

терілуге де тырыспады. Керісінше, қол-аяғын жігерлі қимылдатып, балықтай тереңге қарай ұмтылды.

Біраз уақыттан кейін оның арқасында қызыл нүктелер пайда бола бастады. Олар тез арада омыртқадан өсіп шыққан көбелектің екі қанатына ұқсайтын үлкен өрнекке бірікті. Бұл ұстаз Сан Тагон айтқан дәл сол жаңа мүше еді.

Бес жылдан астам уақыт бұрын Лавв ешқандай арнайы жабдықсыз әдеттегі он минуттан әлдеқайда ұзақ уақыт су астында қалу үшін өз ағзасында осы мүшені өсіре бастаған еді. Енді көпжылдық жаттығулар мен «көбелек қанаттарын» жетілдірудің арқасында ол су бетіне көтерілместен ұзақ сағаттар бойы су астында жүре алатын.

Жоқ, ол қосмекендіге айналған жоқ және бұрынғысынша өкпесімен тыныс алатын. Желбезек өсіру идеясынан Лавв бірден бас тартқан еді. Ол үшін ағзаны, ішкі мүшелерді, тіпті сыртқы келбетті де тым күрделі қайта құру қажет болар еді. Сондықтан ол басқа жолды таңдады. Бүкіл денесін қайта құрудың орнына арқасындағы жасушалардың бір бөлігін өзгертіп, оларды оттегін тікелей судан сіңіре алатын ерекше амфибиялық жасушаларға айналдырды. Бұл жасушалар шоғыры ұзақ уақыт су астында болған кезде ағза оттегі тапшылығын сезіне бастағанда ғана белсенетін. Дәл осы сәтте «көбелек қанаттары» іске қосылып, баламалы тыныс алу жүйесі жұмыс істей бастайтын.

Белсенді күйде мұндай жасушалар көптеген ұсақ қызыл дақтар түрінде көрінетін. Олар суда еріген оттегін сіңіріп,

оны әр дақтан басталып, өкпенің бірінің негізгі бронхымен жалғасатын ортақ трахеялық арнаға баратын ұсақ трахеялар арқылы жеткізетін. Оң жақ «көбелек қанаты» сол өкпені, ал сол жақ қанаты оң өкпені оттегімен қамтамасыз ететін. Осылайша бірде бір өкпесін, бірде екіншісін кезекпен пайдалану арқылы Лавв су астында тыныс ала алатын.

Алынатын оттегі тіпті қарқынды дене жүктемесі кезінде де жеткілікті болатын. Ол тереңдікте сағаттап жүзіп, інжу жинай алатын және өзін мүлде жайлы сезінетін. Құрлыққа шығып, мұрын арқылы тыныс алуға көшкен бойда «көбелек қанаттары» жұмысын тоқтатып, біртіндеп терінің табиғи түсіне қайта оралатын. Белсенді емес күйінде олар іс жүзінде байқалмай, маса шаққаннан қалған әрең көрінетін іздерді ғана еске салатын.

Лавв суасты әлемінің сұлулығын тамашалап, ашық теңізге қарай жүзіп бара жатты. Көгілдір-көк су соншалық мөлдір еді, тіпті үлкен тереңдіктің өзінде теңіз түбімен баяу жорғалап бара жатқан шаянды анық көруге болатын. Күн сәулелері су қабатын тесіп өтіп, айналада сансыз ұсақ жұлдыздарды тұтататын. Жарықты шағылыстыра алатын нәрсенің бәрі жарқырап, құбылып тұрды. Лавв үстінен жүзіп өткен ұсақ балықтар үйірі шашылған асыл тастарға ұқсайтын: әрбір қабыршағы жарқырап, бүкіл үйір теңіз түбінде біреу изумрудқа толы сандықты ашып қойғандай сәуле шашып тұрды.

Ол осы тыныш әрі жайлы әлемді өте жақсы көретін жә-

не су астында көп уақыт өткізетін. Төрт жыл бұрын Эрзеттаға алғаш рет келгенде, Лавв мұндағы таулардың, ормандар мен аңғарлардың сұлулығына тәнті болған еді. Бірақ бәрінен де оны суасты әлемі баурап алды — өзін нағыз ертегіге тап болғандай сезінді. Сол алғашқы экспедицияның алты айы бойы ол әрбір бос минутын теңізде өткізетін. Күніне екі, кейде тіпті үш рет осы жарқын, сан қырлы әлемге сүңгитін, дәл осы жерде «көбелек қанаттары» алғаш рет өз мүмкіндіктерін толық ашқан еді.

Он миль радиустағы аумақтың бәрін зерттеп шыққан Лавв бір күні база аумағында тұрған тауға ұқсайтын суасты тауын тапты. Тек бұл тау толығымен су астында жасырынған еді: қайту кезінде ғана оның шыңы су бетінен бірнеше метр биіктіктегі тас қойтас болып көрінетін. Жетпіс метрдей тереңдікте бүкіл тауды айнала алуан түрлі өсімдіктер мен ағаштарға ұқсайтын маржандардан құралған суасты шалғындары көмкерген, көлденеңге жуық беткейлер созылып жатты. Бұл жер өзінің айбындылығымен таңғалдыратын. Дәл осы мекен Лаввтың сүйікті орнына айналған еді, қазір де ол сол жаққа қарай жүзіп бара жатты.

Эрзеттадағы алғашқы экспедициясы кезінде-ақ Лавв мұнда інжу алқаптарын жасаған еді. Таудың айналасындағы бүкіл кеңістік, оның суасты шалғындары алуан түсті, әртүрлі көлемдегі және сан қилы пішіндегі қосжақтаулы ұлулармен қоныстандырылған болатын. Төрт жылдың ішінде колония едәуір ұлғайып, қазір үш мыңнан астам ұлудан тұратын.

Осы уақыт бойы Лавв өз алқаптарын дамытумен айналысып, өнімді іс жүзінде жинамай, ең басында отырғызылған алғашқы бес жүз інжу ұлуының толық жетілуін шыдамдылықпен күткен еді. Олардың үш жүзден астамынан інжу алынып, орнына жаңа інжу өсіруге арналған тұқымдар салынған болатын. Әсіресе сексен алып мидия қуантатын: олардың әрқайсысы екі-үштен ірі інжу беретін — ақ, қара, көгілдір, тіпті алтын түстілері де бар еді.

Лавв ұлуларды өсіріп, інжу жинағанды жақсы көретін. Ол олармен тура мағынасында да, ауыспалы мағынасында да ортақ тіл таба білетін. Астеррадағы үйінде де інжу кәсібімен айналысатын. Ол үшін отбасының барлық өзендері мен көлдері пайдаланылатын, ал теңіз жағалауында устрицалар, мидиялар және басқа да ұлулар өсіретін ферма орналасқан еді. Дәл сол жерде, ерте балалық шағында, оның теңізге және теңізбен байланысты барлық нәрсеге деген сүйіспеншілігі пайда болған.

Тұщы су інжуі теңіз інжуінен сәл төмен бағаланғанымен, ол да өте құнды саналатын. Ал Эрзетта інжуіне сұраныс орасан зор еді. Әсіресе ірі қара інжулерден жасалған алқалар мен білезіктер жоғары бағаланатын. Оларды ең салтанатты жағдайларда сыйға тартатын, тіпті орталық мемлекеттердің ерке өскен ханшайымдарының өзі мұндай әшекейлерді шынайы қуанышпен қабылдайтын.

Алайда өндірілген інжудің отыз пайызынан аспайтын бөлігі ғана зергерлік бұйымдарға жұмсалатын — тек ең ірі

әрі ең әдемі даналары. Қалғанының бәрі энергия көзі ретінде пайдаланылатын. Бір кәдімгі тұщы су інжуі үлкен қонысты екі күн бойы энергиямен қамтамасыз етуге жеткілікті еді. Лавв өзендер мен көлдерден өндіретін інжу өз үйін тұтас бір жыл энергиямен қамтамасыз етуге жететін, оған қоса туыстарына, достарына және сатуға да артылатын. Ол үшін тек ыдырату реакторы қажет болатын — көлемі ересек кірпідей және сыртқы пішіні де соған қатты ұқсайтын құрылғы. Реактор едәуір ауыр болғандықтан, оны дрондар мен ешкілер секілді шағын роботтарға орнатпайтын. Олар күн сайын осындай реакторлар өндіретін электр қуатымен зарядталатын.

Ыдырату реакторы тұрғын үйлер, шаруашылықтар, шағын кәсіпорындар мен көлік үшін энергия көзі ретінде өзін өте жақсы жағынан көрсеткен еді. Дөңгелекті көліктер үшін ол іс жүзінде мінсіз болатын. Он бес кәдімгі інжуден тұратын бір қаптама дөңгелекті автокөлікке алты айға жуық, ал антигравитациялық көлікке екі айға жететін. Өндірілетін энергия көлемі бойынша бұл технология Күн жүйесінде құрметті үшінші орынды иеленіп, жалпы энергия өндірісінің шамамен жиырма пайызын қамтамасыз ететін. Ал тұрғындар арасындағы танымалдығы бойынша бірінші орынды сенімді түрде ұстап тұрды.

Лавв жолдың жартысына жуығын жүзіп өткен кезде, қарсы алдынан еріндері қалың, бадырақ көздері мәңгілік таңданыстан қатып қалғандай көрінетін үлкен жасыл балық пайда

болды. Бұл оның суасты досы — інжу алқаптарының тұрғыны, өзіндік сақтаушы әрі басқарушы қызметін атқаратын балық еді. Лавв оны дәл солай — Інжу деп атайтын.

Достар үнемі менталдық байланыста болатын. Інжу Лаввқа бейнелер мен көріністер түріндегі өзіндік есептерді тұрақты түрде жіберіп, ол жоқ кезде алқаптарда болғанның бәрін жеткізіп отыратын. Лавв теңізге секіру үшін енді ғана жүгіре бастаған сәтте-ақ досына жақында келетінін хабарлап қойған еді. Қуанған Інжу бірден оны қарсы алуға жүзіп шығып, жол бойы өзі өтіп бара жатқан жерлердің жаңа көріністерін үздіксіз жіберіп отырды. Лавв оған дәл сондай ойша «фотосуреттермен» жауап беретін.

Жақындай түскен Інжу құйрығын жігерлі бұлғап, томпақ еріндерін кең, адамдікіне ұқсас күлкіге созды, дегенмен ол сәл күлкілі көрінетін. Осы бір бақытты тұмсық Лаввтың жүзіне әрдайым күлкі үйіретін. Бұл жолы да ол еріксіз жымиды. Лавв досының биік, дөңес маңдайынан мейірлене сипап, қалың ұрттарынан еркелете қағып қойды да, екеуі жолдарын бірге жалғастырды.

Қатар жүзіп келе жатқан Інжу анда-санда алға қарай оқтай атылып, қайта оралатын да, бір айналып шығып, Лаввтың жанындағы орнына қайта келетін. Лавв су астында едәуір жылдам жүзетін, бірақ үлкен балықпен бәрібір жарыса алмайтын.

Інжу алқаптарына шамамен бір мильдей қалғанда, Лавв теңіз түбінен ірі мидиялардың шағын колониясын байқады.

Достар соларға қарай бет алды: олардың арасында көшіріп орналастыруға жарайтындары бар-жоғын тексеру қажет еді. Жеткілікті жақындаған Лавв шартты кілт-сигналды жіберді, сол сәтте тоғыз мидияның бәрі бір мезгілде қабыршақтарын ашып, ішіндегісін әлемге көрсетті. Осы сигналға бағынғандай немесе көргенін жай ғана қайталағандай, Інжу де аузын айқара ашты. Лавв оған күлімсірей қарап, ойша:

— Сенің ішіңде інжу жоқ. Сен өзің — үлкен жасыл Інжусің, — деді.

— Лавв досынан да інжу іздесін, — деп жеткізді балық аузын әлі де жаппастан.

Лавв оған жақындап жүзіп келіп, айқара ашылған аузына үңілді де, домалақ түйіршіктерге ұқсайтын ештеңе таппаған соң:

— Іздедім, бірақ досымның аузында інжу жоқ, — деп жауап берді.

Содан кейін ол әр мидияға кезек-кезек жүзіп барып, мұқият қарап шықты. Үшеуінің қабыршағының ішінде екі-екіден едәуір ірі інжу бар екен.

— Мына үшеуін өзімізбен бірге аламыз, — деді Лавв ойша да, артына бұрылды.

Көргені оны тағы да жымитты. Інжу аузын айқара ашқан күйі қимылсыз тұрып, қосжақтаулы ұлуды барынша ұқсатып бейнелеуге тырысып жатыр еді. Тек бадырайған көздері ғана күлкілі түрде екі жаққа кезек қозғалып тұрды. Лавв кілт-сигналдың күшін тоқтатты. Мидиялар бір мезгілде қа-

быршақтарын тарс жапты, ал Інжу сәл кешігіп аузын да жапты. Лавв үш мидияны үлкен торлы рюкзакқа салып, арқасына асуға ыңғайланып көтере бергенде, кенет Інжуден мазасыз белгі келді:

— Қара. Абайла. Артыңда.

— Мына мидиялар жеткілікті. Әрі қарай жүзейік, — деп ойша жауап берді Лавв.

Бірақ Інжу бірден дерлік жаңа көрініс жіберді: Лаввтың өзі және тура оның артында тұрған алып сегізаяқ.

Лавв сол сәтте қапты қолынан түсіріп, шетке қарай жалтаруға тырысты, алайда кеш еді. Бір қармалауыш оның оң білегіне, екіншісі беліне оратылды. Артына бұрылған Лавв өзінен екі еседей үлкен алып сегізаяқпен көз түйістірді. Ол қарсыласын қауіп пен қорқыныштың менталдық бейнелерімен үркітуге тырысты, бірақ мұнысымен оны одан сайын ашуландырып алды. Сегізаяқ тұмсығын ашып, тістеп алып, уын жіберуге дайындалды да, қармалауыштарын қаттырақ қысып, олжасын өзіне қарай күрт тартты.

Ойлануға уақыт қалмады. Лавв сол қолымен ұзын пышағын найзағайдай суырып алып, екі шапшаң соққымен екі қармалауышты да шауып түсірді. Жаралардан атқылаған сегізаяқтың көгілдір қаны мөлдір суды үлкен дақтармен былғады.

Не болғанын түсініп, сірә, қатты ауырсынған сегізаяқ жауынгерлік реңін бүркемелеуші түске ауыстырып, асығыс қаша жөнелді. Енді ол қалған алты қармалауышымен бар кү-

шімен қашып бара жатты.

Інжу бірден оның соңынан қуып, қашқынға кең маңдайымен бар екпінімен соққы жасап отырды. Әр соққыдан кейін сегізаяқ денесін құрыстыра жиырып, қуғыншысын үркітуге тырысып, қою сия ағындарын шығаратын. Суасты жартастарына жеткен соң, ол тастардың арасындағы тар жарыққа тез кіріп кетті. Інжу оны табудан үмітін үзбей, біраз уақыт сол маңды айналып жүзді.

Лавв іштей ғана жымиып, шабылған қармалауыштарды жинап алды да, оларды да қапқа салды. Астеррада мұндай ірі сегізаяқтар кездеспейтін, сондықтан үш метрге жуық тамаша деликатесті лақтырып тастау ақымақтық болар еді. Оның үстіне жеңілген қарсыластан олжа алу туралы ежелден келе жатқан дәстүр бар болатын. Қаптың бауын тартып байлаған Лавв суасты тауына қарай бет алды. Мұны көрген Інжу сегізаяқты іздеуін тоқтатып, досын тез қуып жетті де, қаптың ұзын бауын жалпақ маңдайына іліп алып, жанында қатар жүзе бастады.

Алда теңіз түбін су бетімен жалғап тұрған суасты тауының сұлбасы көріне бастады. Жердің өзі сол тау арқылы тыныстап тұрғандай еді. Біртіндеп оның жайпақ беткейлеріне жайылған суасты шалғындары анық көріне түсті. Жақындай берген Лавв осы ғажайып мекенге тағы да сүйсіне қарады. Ол бояуларының қанықтығымен, пішіндерінің алуан түрлілігімен және ерекше жайлылық сезімімен таңғалдыратын. Алып суасты қаласы секілді, бұл жер өз тіршілігімен

өмір сүріп жатты. Түрлі түсті балықтар үйірлері жан-жаққа зулап өтіп, балдырлар мен маржандардың арасында шаяндар мен өзен шаяндары іскер кейіппен әрлі-берлі жүгіріп жүрді, ал өрнекті үлкенді-кішілі тасбақалар өз шаруаларымен асықпай жүзіп бара жатты. Жалпақ қабыршақтардан құралған алқаптар тауды үш мың түрлі түсті тастан тізілген алқа секілді тұтас сақина болып қоршап жатты.

Әкелген мидияларды бос жерлерге орналастырған соң, Лавв жұмысқа кірісті. Екі сағатқа жетпейтін уақытта ол екі жүзден астам қабыршақты тексеріп, бес жүзден астам інжуді алып, олардың орнына ішіне маржанның титтей бөлшектерін салды.

Осы уақыт бойы Інжу оның жанында жүзіп, өнімін жинауға болатын қабыршақтарды көрсетіп жүрді. Ұлармен жұмысын аяқтаған соң, достар маржан сынықтарын, әдемі бос қабыршақтар мен пішіні және түсі ерекше тастарды жинауға кірісті. Лавв балдырлардың бірнеше түрін кесіп алды. Олардың бірінен әжесі әжімге қарсы жақпа май дайындайтын. Содан кейін жақын маңда өсіп тұрған басқа балдырдан бірнеше бөлік кесіп алып, Інжуге берді. Лаввтың оны тамақтандырғанын Інжу ерекше жақсы көретін және сүйікті дәмін рақаттана, ашқарақтана жұтып қоятын.

Бәрін торлы қапқа салып болған Лавв оны осындай жүктерді тасуды ерекше жақсы көретін Інжуге берді. Қайтар уақыт келді. Олар кері қарай жүзіп бара жатты: адам белине шағын інжу салынған қапшық тағып алған, ал жанында

үлкен жасыл балық ойша бейнелер мен символдар арқылы онымен асықпай тілдесіп келеді.

Жарты мильдей жүзіп өткен соң, Лавв өзінің суасты жұмағына тағы бір рет көз салу үшін артына бұрылды. Кенет жүрегін жеңіл мұң қысты. Жай ғана кеткісі келмеді. Ол ерік күшін жинап, бұл сезімді қуып жіберді де, әрі қарай жүзді.

Осында келе жатқанда екеуі кездескен дәл сол жерге жеткенде, Лавв досынан қапты алып, иығына асты да, Інжудің жалпақ маңдайынан мейірлене сипап, қоштасарда жымиды да, базаға қарай жүзіп кетті. Бірнеше метрден кейін ол тағы да артына қарады. Мұң тағы бір сәтке жанын шарпып өтті. Інжу досының көңіл күйін сезгендей тоқтап, ол да оған қарай бұрылды. Лавв қолын бұлғап, дереу теріс айналды да, жылдамдығын арттырды. Сол кезде ол Інжуді соңғы рет көріп тұрғанын әлі білмеген еді. Ішкі түйсігі оны алдамапты.

Жағажайда үлкен жасыл тасбақа асықпай серуендеп жүрді, ал судың дәл жиегінде екі шаян құмды қазбалап жатқан еді. Тыныштық пен үйлесімге толы мамыражай көрініс бір сәтте бұзылды. Судан алдымен адамның басы, содан кейін арқасына мөлдір қап асқан мығым, бұлшықетті денесі көрінді. Қаптан ірі сорғыштары бар сегізаяқтың ұзын қармалауышы салбырап тұрды. Лавв жағаға шығып, шаяндарды үркітіп, тасбақаны елең еткізді. Тасбақа сақтық үшін бірден басын сауытына тығып алды. Лавв қапты құмға қойып, шешінді де, қолдарын екі жаққа кең жайып, аппақ құмның үстіне рақаттана жатты. Күн қыздырған құмның жылуын се-

зініп, теңіз ауасын кеудесін кере жұтып, мұхиттың шексіз көгілдір кеңістігіне қарап жай ғана жату қандай тамаша еді.

Жұмсақ мамық төсекке жатқандай біраз рақаттанған Лавв жылынып, інжу алқаптарына жасаған үш сағаттық сапардан кейін жақсылап демалды. Содан кейін жылы суға тағы бір рет кіріп, денесіндегі құмды шайып тастады да, баяу жылжыған толқындарға қарсы біраз жүзді. Шомылып болған соң, жағаға шығып, киінді де, базаға қарай бет алды.

7. Алау басындағы кеш

Лавв базаға тез жетіп, солтүстік қақпадан кірген бойда ең алдымен қапты өзінің Донкына апарды. Жүк бөлімінде ол әкелгенінің бәрін сандықтар мен жәшіктерге бөліп салды, ал інжу салынған қапшықты бұрын жиналған інжулер жатқан қобдишаға қойды.

Содан кейін тұрғын Овалға бет алды. Асүй бөлігінде тоңазытқыштан бір күн бұрын ауланған балықты алды. Өз кезегін күткен ол енді кешкі асқа айналып, ұзақ күннен кейін Лаввтың күшін қалпына келтіруге дайын еді. Лавв оны салқын сумен тағы бір рет шайып, турайтын тақтайға қойды да, дәмдеуіштер сеуіп, үстіне аздап май құйды. Бәрін балықтың бетіне жақсылап жағып шыққан соң, оны дөңгелек тәрелкеге салып, артқы есік арқылы аулаға шықты.

Күркеден бес метр жерде таспен қаланған, ортасына тор орнатылған ошақ бар еді. Айналасында арқалығы ұзын, ұшы сүйір төрт түбір орындық тұрды — отыратын жері мен арқалығына жұмсақ жастықтар бекітілгендіктен, өте ыңғайлы болатын. Оларда креслода отырғандай жайғасып, оттың жылуына рақаттануға болатын. Жанында беті мінсіз тегіс шағын дөңгелек үстел тұрды. Лавв балық салынған тәрелкені үстелге қойып, от жағуға кірісті.

Алдымен ошаққа бір уыс құрғақ жапырақ пен ағаш қабығын үйіп, содан кейін үстіне отыннан шағын пирамида

құрып, төменгі жағынан ұзын сіріңкемен тұтатты. От жапырақтарға тез тарап, ағаш қабығын шарпыды да, мөлдір жалын жоғары лап етті, көп ұзамай отын да тұтанды. Ол қатты ағаштан болғандықтан ұзақ жанатын, сондықтан жалын басылып, қызған шоқ қалғанша уақыт жеткілікті еді. Лавв оны пайдалы өткізуге шешім қабылдады.

Ол санитарлық бөлікке барып, киімін шешті де, кір киімдерге арналған жәшіктегі заттармен бірге оны жуып, кептіріп, тегістейтін және қажет болған жағдайда матаны жөндейтін аппаратқа салды. Таңертең бәрі таза, үтіктелген әрі киюге дайын болады. Сүйікті қою жасыл халатын иығына ілген Лавв қайтадан аулаға шықты.

Оттан он бес метр жерде үш бөлікке бөлінген биік әрі кең душ тұрды. Бірінші бөлімде Лавв шешініп, душ бөлмесіне өтті де, артындағы есікті жапты. Кранды ашқанда, жоғарыдан ірі тамшылармен жылы су құйыла бастады. Ол біраз уақыт сергітетін нөсердің астында тұрып, терісіндегі теңіз тұзын шайды, содан кейін суды жауып, сөреден жууға арналған аэрозоль құтысын алып, өзін басынан аяғына дейін бүркіп шықты. Шырынға ұқсайтын мөлдір сұйықтық теріге тигенде ағарып, ісіне бастады да, керемет алма хош иісі аңқыған қою көбікке айналды. Лавв ілгіштен ұзын жөкесін алып, терісі қызарғанша ысқылана бастады. Содан кейін суды қайта ашып, көбікті шайып тастады.

Душ қабылдап болған соң, келесі бөлмені бөліп тұрған пердені ысырып, шағын баспалдақпен көтерілді де, су тол-

тырылған үлкен әрі терең бөшкеге секіріп түсті. Бірден құлағына дейін суға батты. Душтың мөлдір жоғарғы бөлігі арқылы айналаның бәрі көрініп тұрды: ошақтағы жалын басылып, енді жоғары лапылдамайтын.

Лавв көзін жұмып, денесін бос ұстады. Ішкі күшті теңестіріп, энергетикалық ағындардың үйлесімін қалпына келтіру қажет еді. Жылы суда мұны жасау оңай әрі ерекше жағымды болатын. Суға қосылған май денені тамаша сергітіп, теріге жағымды хош иіс беріп, тері тесіктерін тазартатын. Басын суға батырып, ол эмбрион қалпына келді де, ана құрсағындағы ұрық секілді кең бөшкенің ішінде баяу айнала бастады: бірде басын төмен қаратып түсіп, бірде қайта көтеріліп, бірде солтүстікке, бірде оңтүстікке бұрылатын.

Оттегі жетіспеуінен «көбелек қанаттары» белсеніп үлгермей тұрып, Лавв басын судан шығарып, терең тыныстай бастады. Душ бөлмесін ертегідей хош иіс жайлаған еді: піскен алманың жұпары эфир майларымен, ағаш шайырының әрең сезілетін буларымен және кешкі судың балғындығымен араласып жатты.

Шомылуды мүлде тоқтатқысы келмеді, бірақ жарты сағаттың ішінде отын жанып бітіп, шоққа айналды. Балықты торға қоятын уақыт келді. Лавв бөшкенің шетін екі қолымен ұстап, денесін жоғары тартып, баяу тік тұрып, басымен төмен қарай қалыпқа келді. Артқа қарай аунап түсіп, аяғымен жерге қонды. Асықпай сүртініп, кең шортысы мен халатын киді де, тап-таза әрі хош иіс аңқыған күйі отқа қарай бет ал-

ды.

Тордың биіктігін реттеп, Лавв үстіне балықты қойды. Шырын тамшылары қызған шоққа тамып, шыжылдай бастады да, ауаға тәбет ашатын хош иіс тарады. Балық пісіп жатқанда, ол асүй бөлігіне барып, термоқұтыдағы бұлақ суына әбден қанып ішті де, үш ірі көкөністен салат дайындады. От басына салат пен су құйылған құмыраны алып оралып, дастарқанды әзірледі, балықты аударды да, қызған шоқтарға қарап, түбір-креслоға жайғасты.

Уақыт кеш еді. Күн шеңбері қою жасыл құрлықты көгілдір аспан кеңістігінен бөліп тұрған көкжиек сызығына тиіп үлгерген. Бірақ осы көрініс тамашалауға Амулеттің сигналы кедергі келтірді — изумруд жыпылықтай бастады. Лавв тасқа қолын тигізгенде, құрылғының төменгі бөлігінен сәулелер шығып, экран қалыптастырды. Экранда күркедегі үстел басында отырған үш адам көрінді.

— Қайырлы таң, — деді Лавв күлімсіреп.

— Қайырлы кеш, балам, — деп жауап берді әзілқой әрі көңілді жүзіне ұқыпты сақал жарасқан орта жастағы ер адам. Бұл оның әкесі Дист еді.

— Сәлем, әке! Сендер әдеттегідей таң атпай тұрып алыпсыңдар.

— Дәл солай. Бүгін алыстағы екі алқаптың өнімін жинап, бірден қауым қоймасына жөнелтеміз.

— Есімде. Бір аптадан кейін көл жағасындағы бұршақ пен үрме бұршақтың кезегі келеді — оны бірге жинаймыз. Арғы

күні кешкі асқа үйде боламын.

— Керемет, — деді әкесі риза болып, алақанымен үстелді жеңіл қағып.

Отағасы сөзін аяқтаған соң, әңгімеге әйелі қосылды.

— Сәлем, балам. Қайырлы кеш, — деді анасы Тайлис осы уақыт бойы Лаввқа мейірім мен махаббатқа толы көздерімен қарап.

— Қайырлы таң, анашым.

— Қалайсың? Бәрі жақсы ма? Қатты күнге күйіпсің, сәл арықтап кеткен сияқтысың. Ештеңе етпес, қайтып келген соң Тамин екеуміз сені жақсылап тамақтандырып, қайта толтырамыз.

— Иә, анашым, бәрі жақсы.

— Сәлем, інім, — деді оның үлкен әпкесі Тамин, жас әрі сұлу қыз.

— Сәлем, әпке. Өздерің қалайсыңдар? Жиендерім қалай, оларды ешкім ренжітпей жүр ме?

— Ол тентектерді кім ренжіте алады дейсің? Өздері кез келген адамды ренжітіп кетеді. Сен де олардың жасында дәл сондай сотқар едің, — деп көңілді жауап берді Тамин.

— Елестетші, Лавв, түскі астан кейін небәрі он бес минут демалайын деп жата кеткен едім. Ұйықтап жатқанымда, мына тентектер маған мұрт салып қойыпты. «Әжеміз мұртпен саған көбірек жарасады деді», — дейді, — деп әкесі көңілді сөйлеп, алақанымен үстелді тағы бір қағып қойды да, әйеліне көз қиығын тастады.

— Саған шынымен де мұрт жарасады, — деп ол үзілді-кесілді жауап берді.

— Көрдің бе, балам, желдің қай жақтан соғып тұрғанын, — деді әкесі күлімсіреп, сосын аянышты үнмен қосты: — Бірақ мұрт маған кедергі жасайды — мұрнымды қытықтайды.

Ол қатты ренжіп, көңілі қалғанын көрсеткендей, әйелінен әдейі теріс айналды. Бәрі қосыла күлді. Дистің мұрт мәселесі бұрыннан келе жатқан әрі тұрақты еді: ол бірде мұрт өсіріп, бірде қайта қырып тастайтын. Ауылдағы көршілері оны әзілдеп, Мұртсыз деп атайтын. Бұл лақап ат тіпті өзі құрметті мүшесі болып саналатын қауым кеңесінде де оған жабысып қалған еді.

— Жарайды, көндірдіңдер — өсіремін. Көресіңдер, уәде беремін: Лаввтың үйлену тойына дейін мұртым болады, — деді ол байсалды түрде.

Лавв қысылып, басын төмен түсірді де, кінәлі адамдай құлағының артын қасыды. Анасы күйеуіне жазғыра қарады, бірақ оның айлакер жоспарын түсіне қойып, жүзіне күлкі үйірілді де, басын изей бастады. Тамин көңілді күлді.

— Неге болмасқа, Лавв? Оқуынды аяқтадың, аяғыңнан нық тұрдың, жұмысың жақсы — отбасы құратын уақыт келді. Оның үстіне біздің қыздар сенің қашан қайтып келетініңді үнемі сұрап жүреді, — деді Тамин мұны шындап айтты ма, әлде әзілдеді ме, түсініксіз.

— Жоқ, біздің ауылдың қыздарымен Лаввтың отбасы

құруы қиын: жартысы — туысымыз, ал қалғандары, жұмсартып айтқанда, сұлу емес. Ал Жаңа Өрісте қауым қоймаларын басқаратын адамның тұрмысқа шығатын екі қызы бар — әрі сұлу, әрі ақылды, — деді әкесі байыппен.

— Болмайды, әке. Бізде көп әйел алуға тыйым салынған ғой, — деп Лавв әңгімені басқа арнаға бұруға тырысып, әзілдеді.

— Екеуіне бірден үйленудің қажеті жоқ қой. Жақсырақ біреуін таңдап, сонымен отбасы құр, — деді әкесі мысқылды түсінбей, барынша байыппен қарсылық білдіріп, артынша қиялға берілгендей қосты: — Дегенмен екі әйел де жаман емес шығар.

Анасы өз құлағына сенбегендей оған өте байсалды қарады. Артық айтып қойғанын түсінген әкесі үстелден бір тілім бәлішті тез іліп алып, оны үлкен-үлкен бөліктермен тістеп жей бастады да, шаймен ішіп, қолындағы пісірмені бәріне көрсетіп, мақұлдай бас изеді. Бәрі күлді.

— Көріп тұрмын, сендерде әдеттегідей көңілді екен. Бәліштерің де дәмді көрінеді, — деді Лавв.

— Тамин бізді үнемі жаңа піскен нан-тоқаштарымен еркелетеді, — деді анасы да, Лаввқа түрлі пісірмеге толы табақты көрсетті.

Тамин күйеуімен бірге наубайшы еді және туыстарын өздерінің наубайханасында өндірілетін барлық өніммен — кәдімгі наннан бастап мерекелік торттарға дейін қамтамасыз ететін. Күн сайын таңертең ол ата-анасына сүйікті бәлі-

штерін әкелетін. Ал күйеуі сол уақытта тапсырыстарды қауымның барлық ауылдарындағы туыстары мен сатып алушыларға жеткізіп жүретін.

— Балалар әлі ұйықтап жатыр, күйеуім жолда, сондықтан бос бір сағатымды пайдаланып, ата-анаммен бірге бір шыны шай ішіп отырайын дедім, — деді Тамин риза кейіппен.

— Мен де тамақтанып алғалы отырмын. Бүгін кешкі асқа шоққа піскен балық пен салат, — деді Лавв та, экранды ошаққа қарай бұрды.

— Ал анау не, сондай әдемі күн батуы ма? — деп сұрады әпкесі оттың ар жағында батып бара жатқан күнді байқап.

Лавв экранды батысқа бұрды. Күн көкжиектің ар жағына жартылай батып үлгерген еді.

— Иә, күн батып жатыр.

— Қандай әдемі! Эрзеттаға жасаған сапарымыз бірден есіме түсті, — деді анасы қиялға беріліп.

— Иә, жақсы сапар болған еді. Демалдық та, денсаулығымызды да түзедік. Лаввқа балдары үшін рақмет, әйтпесе біз секілді қарапайым шаруаларға кезек пен рұқсатты ұзақ күтуге тура келер еді, — деді әкесі сәл мұңайып.

— Біз де Эрзеттаға барып қайтуды армандаймыз. Аз уақытқа болса да, тым болмаса бір аптаға. Әрине, Лавв бонустарымен аздап көмектессе, — деп Тамин ишара жасады.

Бонустар немесе озықтық ұпайлары ерекше еңбегі үшін берілетін. Жүйеде және бүкіл Метрополиялар Одағында дене, рухани және ақыл-ой жағынан анағұрлым дамыған әрі

өзгелерден едәуір озып кеткен адамдардың ерекше тобы бар еді. Лавв та солардың қатарына жататын. Он екі жасында-ақ ол дене күші жағынан ересек ер адамнан мықты болып, ақыл-ой дамуы бойынша құрдастарынан едәуір алға шыққан және алғашқы талпынысында-ақ Жүйедегі ең үздік академиялардың біріне түскен еді. Ол кәсіби міндеттерінің шеңберінен шығатын бір нәрсе жасағанда, мысалы, пайдалы өнертабыс ойлап тапқанда, оған бонус берілетін. Оларды әртүрлі мақсатта пайдалануға болатын: мысалы, ата-анасы секілді Эрзеттаға тегін әрі кезексіз сапар шегу үшін. Озықтық ұпайлары ақшадан да жоғары бағаланып, әлдеқайда көп есікті ашатын.

— Жақсы. Бұл әңгімеге бір айдан кейін, Ойындардан соң қайта ораламыз.

— Бонустарыңды өзіңе сақта. Үйлену сапарына Эрзеттаға немесе Метрополияға барарсың. Оның үстіне Тамин де жақын арада ғаламшардан кете алмайтын шығар, — деді әкесі.

Лаввтың үнсіз сұрағына анасы жауап берді:

— Таминнің аяғы ауыр. Олар сәби күтіп жүр.

— Керемет жаңалық! Тағы бір жиенім дүниеге келеді екен. Менен — қара інжуден жасалған алқа, — деді Лавв көңілденіп.

— Қажеті жоқ, інім. Ол өте қымбат қой.

— Уайымдама, әпке. Саған алқаны өзім жасап беруіме жететін інжу жинадым, — деді Лавв піскен балықты тордан

алып жатып.

— Жақсы, Лавв. Келгенде бәрін егжей-тегжейлі сөйлесеміз. Ал қазір асықпай тамағыңды іш, біз сені алаңдатпайық. Асың дәмді болсын, кездескенше, балам, — деді отағасы нық дауыспен.

Бұл әңгіменің аяқталғанын білдіретін.

Қоштасқан соң, Лавв байланысты өшірді.

Ол отқа бірнеше шағын отын тастап, тордың үстіне металл шәйнек қойды да, кешкі асын іше бастады. Күн батар шақтан қалған көрініс тамашалап отырып, балықты асықпай жеп, әр сүйегін мұқият мүжіп, ара-арасында көкөніс салатын жеді. Тамағын тауысып болған соң, үстелді жинап, түбір-креслоға ыңғайланып отырды да, су қайнағанша үнсіз отқа қарап отырды.

Күн көкжиектің ар жағына толығымен батып, артында алқызыл шапақ қалдырды. Ертең ыстық болады. Мұнда жаз бойы аптап ыстық тұрған еді.

Ата-анасы және әпкесімен сөйлескеннен кейін көңілі ерекше жылып қалды. Лавв әкесі және ағаларымен бірге егістіктерді өңдеп, өнім жинағандарын, жиендерімен ойнағанын, кешкісін бәрі бірге мол дастарқан басында отырып әңгімелескендерін есіне алды. Өзі сөйлеуден гөрі тыңдағанды көбірек ұнататын және үлкендердің Астеррада да, бүкіл Жүйеде де бәрі енді ғана басталып жатқан кездер туралы әңгімелерін сүйсіне тыңдайтын.

Шәйнек қайнады. Лавв саптыаяққа кептіріліп, ұсақталған

шөптерден салып, үстіне қайнаған су құйды да, тағы бір сағаттай от басында отырып, жасыл шайды аз-аздан ұрттап, жұлдыздарға қарады. Әлдебір алыста, сол жақта, жасыл жас ғаламшар өз жұлдызын айналып ұшып бара жатты, ал оның үстінде адамдар күнделікті тіршілігімен қарбаласып жүрді. Біреу дәмді бәліштерді жеткізіп жүрсе, енді біреу алқаптарда өнім жинап жатты.

Шайын ішіп болған Лавв оттың үстін темір күмбезбен жауып сөндірді де, тұрғын Овалға бет алды. Жатын бөлмеге кіріп, көрпенің астына жатты, басын жұмсақ жастыққа қойды да, бірден дерлік ұйықтап кетті.

8. Жаңа күн

Лавв көзін ашып, бала секілді рақаттана керілді. Жамылғыны үстінен серпіп тастап, төсектен жылдам тұрды да, терезеге барып, айқара ашты. Таңғы таза теңіз ауасын кеудесін кере жұтты. 8—8—8 жүйесі бойынша тыныс алған соң, сыртқа көз тастап, шығысқа қарады — күн су айдынының үстінен толық көтеріліп үлгерген еді.

Жарқын күннің шығуы мен көк теңізді әбден тамашалаған Лавв барлық достары мен бүкіл әлемге ойша сәлем жолдады. Інжуге ол көтерілген күн мен теңіз бетінің бейнесін жіберді. Жауап ретінде ұзын күн сәулелері тесіп өткен суасты тауының көрінісі келді.

Халатын иығына ілген Лавв асүй бөлігіне түсті. Тоңазытқыштан термоқұтыны алып, қалған суды ішіп бітірді. Содан кейін ішіне жеміс салмасы салынған, үстіне жидектер молынан себілген және Тамин таңертең әкелетін бәліштерге қатты ұқсайтын бәліштің жартысы жатқан қорапты шығарды. Оның төрттен бір бөлігін ауа өткізбейтін мөлдір қаптамадан алып, жылыту үшін пешке қойды.

Таңғы ас дайындалып жатқанда, Лавв аулаға шығып, ошаққа тез арада отын жинап, от жақты да, тордың үстіне су құйылған шәйнекті қойды. Содан кейін салқын душ қабылдап, бөшкедегі әлі де жылы суға бір сүңгіп шықты, денесін құрғатып сүртті де, тұрғын Овалға оралды. Халаты

мен түнгі шортысын шешіп, кештен бері жуылып қойған киімін киді.

Таңғы дайындығын аяқтаған Лавв сырттан қайнап тұрған шәйнекті әкеліп, шай демдеді. Бәліш салынған тәрелкені алып, үстелге саптыаяқтың жанына қойды. Жұмсақ орындыққа жайғасып:

— Астананың кешкі жаңалықтары, — деді.

Қабырғадағы шағын шамға ұқсайтын құрылғыдан сәулелер шоғыры шығып, бірнеше сәттің ішінде үлкен картина көлеміндей экран қалыптастырды. Кешкі жаңалықтардың бастау әуені естілді. Экранда бірінен соң бірі түрлі көріністер ауысып жатты: ғаламшарлардың аясында ғарыш кемелері зулап өтіп, көгілдір теңіз суынан дельфиндер үйірі секіріп шығып, бір-бірімен жарыса алға ұмтылды, содан кейін көркем таулар аясында қолына гүл ұстаған ақ қалпақты кішкентай қыз пайда болды, ал гүлдің үстіне үлкен өрнекті көбелек келіп қонды.

Содан кейін басты студияның көрінісі пайда болды. Ортада ұзын әрі биік үстел тұрды, оның ар жағында төрт жүргізуші отыр еді. Олардың артындағы бүкіл кеңістікті шыны қабырға алып жатты, одан қар басқан таулар мен жағалауындағы порты бар мұхит көрінетін. Үстелдің алдыңғы панелінде ғаламшарлардың бейнелері мен жүргізушілер талқылап жатқан жаңалықтардың атаулары пайда болып отырды.

Алғашқы хабарда Метрополиялар Одағының айбынды жауынгерлері саны жағынан басым жау күштерін талқан-

дағаны айтылды. Бес мың эсминец пен екі жүз аналық кемеден тұратын жау армадасы орны толмас шығынға ұшырап, өз аумағының түкпіріне шегінді. Одақ ауыр шайқаста жеңіске жетіп, тіршілік бар сегіз ғаламшарды толық жойылудан қорғап қалды.

Соғыс Одақ аумақтарының қарама-қарсы жағында, Астеррадан он мың жарық жылына жуық қашықтықта жүріп жатса да, майданнан келетін жаңалықтар бұрынғысынша басты тақырып болып қала берді. Одақ әскерлерінің қатарында Күн жүйесінен келген жүз мыңнан астам ерікті соғысып жүрді. Жүйенің өзінде ірі әскери күштер жоқ еді: соңғы галактикалық соғыстан кейін жасалған бейбіт келісімге сәйкес, оған негізінен Армастада орналасқан шағын қорғаныс бөлімдерін ғана ұстауға рұқсат етілген болатын. Үлкен әскерге айрықша қажеттілік те жоқ еді. Галактиканың бұл бөлігінде бес жүз жылға жуық уақыт бойы ірі соғыстар болмаған, ал Күн жүйесі өз аймағындағы ең қуатты державалардың бірі — Метрополиялар Одағының толық қорғауында болатын.

Қақтығыстың алғышарттары мынадай еді. Соңғы галактикалық соғыста Одақ орталық державалардың бірімен бірлесіп талқандаған ұлы қарсылас державаның ыдырауынан кейін, оның бөлшектері — көптеген орта және шағын державалар — тынышталмай, бір-бірімен және бұрынғы одақтастарымен соғыса бастады. Бұл жолы бес жүз әлемнен тұратын, шартты түрде ШД-500 деп белгіленген шағын держа-

ва көршілес ШД-300-ге шабуыл жасауға шешім қабылдады. Алайда оңай олжаның орнына соншалықты қуатты қарсылыққа тап болып, ОД-4000 орта державасына шегініп, көмек сұрауға мәжбүр болды. Бұл орта держава қауіпті қарсылас еді, сондықтан ШД-300 жаңа шабуылды күтпестен Метрополиялардан қорғаныш сұрап, жеңістен кейін жаулап алынған әлемдермен бірге Одақ құрамына кіруге уәде берді.

Қарсыласынан он еседен астам қуатты Одақ қауіпке байыппен қарамай, оны жете бағаламады. Ал қарсылас болса, әу бастан экономикасын соғыс жағдайына көшіріп, ұзаққа созылатын қақтығысқа дайындала бастады. Кейбір сарапшылар толық жұмылдыруды талап етсе, басқалары мұндай қадам соғысқа одан да ірі державалардың араласуына түрткі болады деп қауіптенді. Осы жағдай бесінші жылға созылып келе жатты, ал басты жаңалық бұрынғысынша майданнан келетін хабарлар еді.

Келесі тақырып Эвирия құрлығындағы алыптардың жетістіктері болды. Бойы отыз метрге жететін алыптардан тұратын бұл халық соңғы галактикалық соғыста жеңілгеннен кейін галактиканың басқа бөлігінен Астерраға көшірілген еді. Оларға ғаламшардың орта белдеуінен шағын құрлық бөлініп, онда бес миллионнан астам алып және алыптардың өз өтініші бойынша гендік инженерия көмегімен жасанды түрде жаратылған олардың елу миллион кішірейтілген көшірмесі өмір сүретін. Шағын алыптардың бойы Жүйенің қарапайым тұрғынымен шамалас еді және барлық құрлықтар

мен ғаламшарларда еркін жүріп-тұра алатын. Олардың көпшілігі Эвирияның жанындағы жеке Друя аралында тұратын.

Алыптардың негізгі кәсібі өсімдік шаруашылығы еді. Олар өздерімен бірге алып ағаштар мен басқа да орасан зор өсімдіктердің тұқымдарын әкеліп, оларды өсірумен және селекциялаумен айналысатын. Діңдері үйлер, кемелер және басқа да ірі құрылыстар салуға пайдаланылатын ағаштарды өсіруге ерекше мән берілетін. Диаметрі жиырма метрге, ұзындығы бес жүз метрге дейін жететін діңді бөліктерге кесіп, ішіндегі артық сүректі алып тастайтын да, тұтас ағаш кесегінен ойып жасалған дайын бөлме алатын.

Бүгінгі сюжет эвириялық селекционерлердің жаңа жетістігі — тас ағашқа арналды. Оны тау, жерасты және суасты туннельдерін, сондай-ақ кез келген диаметрдегі құбырларды салуға пайдалану жоспарланған еді. Өндіріс экологиялық тазалығымен ерекшеленетін, дайын бұйымдарды оңай кәдеге жаратуға болатын, ал ылғалдың әсерінен тас ағаш одан сайын берік бола түсетін.

— Он жыл бұрын Друя аралында әртүрлі типтегі және көлемдегі жүз отыз шақырым туннель салынған болатын. Бүгін, он жылдық сынақ кезеңі аяқталғаннан кейін, тас ағаш сынақтан толық өтіп, ғалымдардың үмітін ақтады деп сеніммен айтуға болады, — деп экрандағы көріністер ауысып жатқанда кадр сыртынан әйел дауысы естілді. Күлімдеген екі алып орасан зор ағашты кесіп, діңін өзен кемесіне тиеп жатты, содан кейін кеме ашық теңізге шығып, Друя ара-

лына қарай бет алды.

— Біз қазір алып ағаштардың діңдерінен дайын өнім өндірілетін Друя аралында тұрмыз. Тас ағаштан жасалған бұйымдар қаншалықты жақсы сатылып жатыр? — деп тілші өндіріс басқарушысына сұрақ қойды.

— Сынақтар сәтті аяқталғаннан кейін біз лицензия мен патент алдық. Енді бүкіл Жүйе қажеттілігінің жартысынан астамын қамтамасыз етуге дайынбыз. Қазіргі уақытта өндіріс үш жыл алға тапсырыстармен толық қамтылған, біз бар қуатымызбен жұмыс істеп жатырмыз. Жақын болашақта тас ағашты өңдейтін тағы екі зауыт салу жоспарланып отыр. Сонда біз Күн жүйесін толығымен қамтамасыз етіп, Метрополияларға өнім жеткізуді бастаймыз, — деді мұрны үлкен әрі дөңгелек, қасы қалың, денелі шағын алыптардың өкілі асықпай, әр сөзін нық айтып.

— Соңында өніміңіздің басты үш артықшылығын атаңызшы.

— Экологиялық тазалық, қолжетімді баға және сапа, — деп жауап берген эвириялық қолын көтеріп, жұдырығын әдейі түйіп көрсетті.

— Рақмет. Алдағы жұмыстарыңызға табыс тілейміз, — деді тілші.

Дрон зауыттың бүкіл аумағын көрсету үшін биікке көтерілді. Жұмысшылар қуана қол бұлғап жатты.

— Бұл Эвириядағы жаңа өндіріс туралы сюжет болды, — деп жинақы мұрт пен сақал қойған келбетті жүргізуші қо-

рытындылады.

Үстелдің алдыңғы панеліндегі бейне ауысып, жүргізушілердің артындағы шыны қабырға алып экранға айналды. Онда үш жыл бұрынғы Жүйе Ойындарының көріністері бірінен соң бірі жылдам ауысып жатты: жастарға лық толы зал, тәлімгерлер мен секунданттар, жеңімпаздардың шаттығы және марапаттау рәсімі.

— Екі аптадан кейін астананың басты залында Жүйе Ойындарының финалдық бөлігі — нәтижелерді жариялау және марапаттау рәсімі өтеді. Биыл қатысушылар саны бұрынсоңды болмаған деңгейге жетті: қазірдің өзінде сексен мыңнан астам адам тіркелді. Өтінім қабылдау аяқталғанға дейін санаулы күн ғана қалды. Егер сіз табысты жас маман болсаңыз — асығыңыз. Естеріңізге саламыз: финалға бір апта қалғанда Жүйенің бас ЭР-і бүкіл еңбек жолындағы жетістіктері мен жинаған ұпайларының жиынтығы бойынша алты мың финалисті іріктейді. Нәтижелеріңізді жақсартып, тіркелуге әлі де уақыт бар. Сәттілік тілейміз! — деді ашық түсті, ала-құла жейде киген қара нәсілді жүргізуші.

— Өшір, — деді Лавв.

Экран жоғалып, бөлік қайтадан тыныштыққа бөленді. Жалғыз болғанда Лавв үнемі үнсіз тамақтанатын. Ол қасықты алып, тәтті бал бәлішінен асықпай бір-бір бөліктен бөле бастады. Он минуттай уақыттан кейін тәрелке бос қалды. Шайын ішіп бітірген соң, ол орындықтың арқалығына шалқая сүйенді.

— Зерек қайда?

— Базадан солтүстік-батысқа қарай жиырма бес шақырым жерде. Өзен аңғарында, оң жағалауда, — деп жауап берді ЭР.

— Қайтып келе жатқаны байқала ма?

— Соңғы он сағат ішінде Зерек нысаны базадан тағы үш шақырым алыстады.

Лавв үстелді жинап, зертханаға бет алды. Екі сағаттың ішінде барлық ағымдағы жұмыстарын аяқтап, содан кейін академияға Зеректі іздеуге аттанатынын және базадан шамамен отыз шақырымға алыстайтынын хабарлады. Жауап ретінде академияның ЭР-інен растау келді: хабарлама жүйеге енгізілген, сонымен бірге стандартты нұсқаулар тізімі де жіберілді — аборигендермен байланысқа түспеу, «Көрінбейтін» бүркемелеу жүйесін және тасымалды үркіткіш сәулелендіргіштерді пайдалану. Лавв хабарламаны алғанын растады.

Осыдан кейін ол жолға жинала бастады. Рюкзакқа көбелекті сканерлеуге арналған құрылғыны, қосалқы киім, бір күндік құрғақ азық, арнайы қаптамадағы су және ауа өткізбейтін контейнерге салынған бәліштің қалған бөлігін салды. Түнде қалып қоюға тура келген жағдайда қажет болатын шатыр мен ұйықтайтын қап бүйір қалтада бұрыннан жатқан еді. Орындықтың үстіне арнайы шалбар мен жорық көйлегі дайындалып қойылған. Жанында адам көзіне көрінбеуді қамтамасыз ететін қалпақ пен бір жұп етік жатты. Біраз ой-

ланып, Лавв үлкен пышақ пен жиналмалы аса таяқты да қосты, оның жоғарғы бөлігін лазерлік қару ретінде пайдалануға болатын. Артынша тасымалды қорқыныш сәулелендіргіштері бар екі білезікті салды. Енді бәрі дайын еді.

Жолға шығуға әлі бір сағат уақыт бар еді, сондықтан Лавв әдеттегідей базаны бір айналып шығуға шешім қабылдады. Термоқұтысын алып, тауды солтүстік жағынан тез айналып өтті де, жолай алма бағына соқты. Он минуттан кейін-ақ бұлақтан су құйып алып, шағын сарқырамадан тікелей су ішіп, бетін жуып, кешегі рәсімін қайталады.

Содан кейін жағажайға түсіп, жаға бойлай жүрді — бұл жолы онда ешкім жоқ еді — әрі үш жалпақ тасты шыңы бар ұзын шоқыға көтерілетін соқпақпен жүре бастады. Теңіз деңгейінен шамамен жүз метр биіктікке көтерілген соң, ол база мен бақшалардың бүкіл аумағына көз жүгіртті. Осындай қашықтықтан да әрлі-берлі жүрген роботтар мен дрондар анық көрінетін.

Үш басты шоқыны артта қалдырып, Лавв көлге шықты. Оны оңтүстік жағынан айналып өтіп, екінші шоқыға көтеріле бастады — ол да сондай ұзын, бірақ иілгендеу еді, биіктігі отыз метрдей және ұзындығы жарты шақырымға жуық тұтас тас қабырғасы бар болатын. Лавв бұл жерді жақсы көретін: шыңына жиі көтеріліп, оның кең әрі тегіс бетімен қала бульварында жүргендей асықпай серуендеп, айналаны тамашалайтын. Кей жерлерде жартас соншалық тегіс еді, тіпті бір күні осы жерде болашақ сүйіктісімен баяу би билеу туралы

ой оның басына талай рет келген.

Бірақ бүгін жоғары көтерілуге уақыт жоқ еді. Лавв тас қабырғаның етегін бойлай жүріп, кейін төмен түсті де, қайтадан орманның қалың ішіне енді. Жақын маңның бір жерінде ішкі орманның иесі — жас Эпард мекендейтін. Шағын жазықты кесіп өткен соң, ол қайтадан жоғары көтеріле бастады да, көп ұзамай базаның солтүстік қақпасына шықты.

База аумағы мен бес бақшада өнімнің кезекті бөлігін жинау жұмыстары қызу жүріп жатты. Екі апта сайын толтырылған Овал-қойманы алып кетіп, орнына босын қоятын. Роботтар мен дрондар оны пісіп үлгергеннің бәрімен үздіксіз толтырып отырды. Егер бос орын қалса, оған көшеттер мен жас өскіндер салынатын. Лавв қойманың жанынан ішіне тіпті көз салмастан өтіп кетті. Бұл мәселеге кешке қайта оралуға шешім қабылдады: көліктік Овалдарды тек түнде, қараңғылық жамылған кезде алып кететін, демек уақыт жеткілікті еді.

Зертханаға оралған Лавв жорық киімін киіп, белдігіне пышақтың қыны мен термоқұтыны бекітті, рюкзагы мен қалпағын киді де, оң қолына аса таяғын алды. Осы күйінде зертханадан шығып, батысқа қарай бет алды.

Бес минуттан кейін Лавв батыстағы құздың шетінде тұрды. Сол жерде құз үстіне төніп өскен ағаш кейпіне бүркемеленген төмен түсіріп, жоғары көтеретін механизм орналасқан еді. Оның бұйрығымен жуан лианаға ұқсайтын арқан жерге дейін тез тарқатылды. Лавв арқанмен жеңіл сырғып

түсіп, жерге таяғанда бірқалыпты баяулады да, аяғымен нық тұрып, көп ұзамай қалың джунглидің арасында көзден ғайып болды.

9. Зеректі іздеу

База аумағынан шыққан бойда Лавв екі білезікті де тақты. Біріншісін жануарларды, бауырымен жорғалаушыларды, құстар мен адамдарды үркіту үшін он метр радиусқа баптады. Екіншісін — жәндіктер мен соларға ұқсас тіршілік иелерінен қорғануға арналғанын — бес метрге қойды. Жас ғалым орманның үйлесімін бұзғысы келмегендіктен, жаяу жүргенде немесе жеңіл жүгіргенде тиімді үркітуге жеткілікті ең аз қашықтықты ғана орнататын.

Эрзеттада болудың қатаң ережелері болмағанда, ол досын іздеуге жеңіл ғана аттанар еді — Астеррада еркін аумақтардың ішіне елу шақырымға дейін жалғыз термоқұтымен, тек анда-санда ғана пышақ алып кететіні секілді. Бірақ Астерра адамдардың ғаламшары болса, Эрзетта даулы аумақ еді. Дәл осы мәртебе оған мүлде басқаша қарауды талап ететін.

Лавв жақсы түсінетін: ерекше мәртебесі мен қолданыстағы ережелердің арқасында Эрзетта бірегей флорасы, фаунасы және енді қалыптасып келе жатқан тәуелсіз адамзаты бар ғажайып, қол тимегенге жуық қорық-ғаламшар болып қала берді. Рас, басым көпшілігі материалистерден тұратын Жүйе мен Метрополия ғалымдары жергілікті аборигендер жабайы табиғаттың бір бөлігі ғана, ал олардың миының әрі қарай дамуға келешегі жоқ деп тұжырымдайтын. Лавв басқаша ойлайтын. Ол үшін өсімдіктер мен жануарлардың

өзі саналы тіршілік иелері еді, ал өзіне соншалықты қатты ұқсайтын тік жүретін екіаяқтылар туралы айтудың өзі артық.

Аборигендер тіршілікке жарамды құрлықтың жартысынан астамын мекендейтін. Базадан жиырма шақырым жерде жергілікті өлшем бойынша едәуір үлкен тайпа — саваннаның үш жүзден астам аққөңіл әрі еңбекқор тұрғыны өмір сүретін. Олар бұтақтар мен шикі балшықтан вигвамдар тұрғызып, үстін үлкен жапырақтармен жабатын. Тас ұшты найзаларды, балталар мен қарапайым еңбек құралдарын пайдаланатын. Терімшілікпен, аңшылықпен және балық аулаумен айналысып, тамақты отқа пісіретін және қоршаған әлеммен үйлесімде өмір сүретін.

Олардың өміріне титтей де болса дүрбелең енгізгісі келмеген Лавв көрінбейтін қалпағын киді. Енді адам көзі оны көре алмайтын. Оның үстіне ол қоныста айналып өтіп, бес шақырымға жуық қосымша жол жүруге шешім қабылдады.

Таудан түскен Лавв бірден солтүстік-батысқа қарай бет алып, жарты сағаттан кейін өзенге жетті. Көлемі орташа өзен алыстан ағып келіп, базаның солтүстігінде мұхитқа құятын. Ол өзеннің оң жағалауымен Зерек жұптасу ойындарын өткізіп жүрген жерге дейін бармақ еді.

Алғашқыда тура жағамен жүруге тура келді — джунгли жылдам қозғалуға тым қалың болатын. Шамамен бір сағаттан кейін орман сиреп, біртіндеп саваннаға орын бере бастады. Енді өзен солтүстік-батыстан ағып келіп, аборигендер

қонысын айналып өтетін. Лавв судан шығып, жағалауды бойлай жүгірді, жолай қолтырауындар мен суатқа келген жануарларды үркітіп, олардың не болып жатқанын түсінбей абдырауына себеп болды. Бір қолтырауынды тіпті байқамай басып кетті. Сәулелендіргіштің әсерін сезген ол әдетінше өзенге қарай ұмтылып, тура Лаввтың аяғының астынан шыққан еді.

Аборигендер балық аулайтын жердің жанынан жүгіріп өтіп бара жатып, Лавв аулаған балықтарын, тіпті шағын қолтырауынды да алып кетіп бара жатқан бір топ адамды байқады. Олардың қонысына бұл жерден шамамен үш шақырым болатын. Лавв бұл маңды жақсы білетін: мұнда бірнеше рет болып, тіпті тайпа туралы деректі фильм де түсірген еді.

Құстар мен ұшатын жәндіктер пішініндегі шағын дрондар жақын қашықтықтан түсірілім жасап, тіпті үйлердің ішіне де кіретін. Бастапқыда жиналған материал тек жеке көруге арналған еді, бірақ кейін Лавв ұстазы Сан Тагонмен бірге кітап және көптеген мақалалар жазып, оларды бейнесюжеттермен толықтырды. Олардың кейбірін тіпті басты жаңалықтардан көрсетті.

Материалдар Жүйе тұрғындарына соншалықты ұнағандықтан, академия студиясында олардан деректі фильмдер топтамасын құрастыруға шешім қабылданды. Ақпараттық компаниялардың бірі оны бүкіл Жүйеде, тіпті Метрополияларда да көрсетуге кірісті. Бұл құқық қорғаушылар араласқанға дейін бір жылға жуық жалғасты. Олар көпсериялы

фильмді көрсетуге, сонымен қатар аборигендерді кез келген мақсатта түсіруге тыйым салуға қол жеткізді.

Қоныс артта қалғаннан кейін өзен алдымен батысқа, содан кейін оңтүстік-батысқа, кейін оңтүстікке қарай бұрылып, тұрақты жарты шеңбер бойымен айналып аға бастады. Жорық басталғалы үш сағатқа жуық уақыт өтіп, Лавв жиырма бес шақырымнан астам жол жүріп үлгерген еді.

Осы уақыт бойы ол Зерекке кездескісі келетінін телепатиялық жолмен жеткізіп отырды, бірақ жауап ретінде тағы біраз уақыт беруін сұраған өтініштер мен оның таңдаған жұбының тамсандырған бейнелерін ғана алатын. Зерек өзін ғашық болған жас жігіттей ұстап, қалған дүниенің бәрін екінші орынға ысырып қойған еді.

Лавв оны айыптамады. Тіпті өте зерек жәндіктен не күтуге болады, егер құлағына дейін ғашық болған адамдардың өздері де одан еш артық әрекет етпесе? Кейбіреулерін махаббаттан есінен адасқандар деп батыл атауға болатын. Олар бар болғаны сүйіктісінің жанында өткізген әр минуттан шын жүректен рақат алатын.

Лаввтың өзі әлі бірде-бір рет шын ғашық болып көрмеген еді, сондықтан тіршілік иесінің өмірінің осындай кезеңінде онымен не болып жатқанын шынайы қызығушылықпен бақылап жүрді. Жергілікті жердің картасы көрсетілген шағын экранды алып, ол базадан барған сайын алыстап бара жатқан, баяу қозғалатын қызыл нүктені көрді. Өзеннен саваннаға қарай бұрылып, көп ұзамай айналасын ірі гүл-

дер қоршаған шағын тоғанды байқады. Гүлдердің үстінде бірінен екіншісіне қонып, таңғажайып сұлу көбелек қалықтап жүрді, ал Зерек оның соңынан қалмай еріп ұшып бара жатты. Мұндай өрнектерді, түстер мен реңктердің осынша алуан түрлілігін Лавв бұрын-соңды көрмеген еді. Тоғанға жақындай бергенде, ғашық жұпты үркітіп алмау үшін қорқыныш сәулелендіргіштерін өшірді.

Сәнді бал көйлектерін киген ақсүйектер секілді, екі үлкен көбелек шыбындар, аралар, инеліктер мен ұсақ көбелектердің арасында гүлдер үстінде күрделі би билеп айналып жүрді. Ғашықтар айналасындағыларға мүлде назар аудармай, бақыт пен өзара түсіністікке толы күйге тұтастай беріліп кеткен еді.

Лавв құлаған ағашқа жақындап, рюкзагынан сканерді алып, діңнің жанына орнатты. Содан кейін үлкен алма шығарып, оны екіге бөліп, екі жартысын да құрылғының алдына қойды. Бәрі дайын еді. Енді Зерек пен оның серігін дәмнен ауыз тиюге қызықтыру ғана қалды.

Лавв қалпағын шешіп, қайтадан көрінетін болды да, екі көбелекті де алма шырынынан дәм татуға ойша шақырды. Зерек оны өте жақсы көретін және дәл сол себепті алма бағына қоныстанған еді. Ол бірден келісім білдірді, бірақ серігі гүлдерден ажырағысы келмей, көптеген сұлуларға тән ерке мінез танытып, тоған үстінде қалықтауын жалғастыра берді.

Зерек оны құлаған ағаш жаққа ертіп әкетуге шыдамдылықпен тырысты. Оның соңынан біраз ұшқан көбелек қыр-

сық қалыңдықтай қайтадан кері оралатын. Зерек тағы бір рет әрекет жасап көрді, бірақ бұл жолы да сканерге сәл ғана жетпей, ол қайтадан гүлдерге қарай бұрылды. Тек үшінші әрекеттен кейін ғана Зерек дегеніне жетті.

Таңғажайып сұлу жұп Лаввқа жақындап, оны айнала ұшып өтті де, бір сәтке алақанына қонды. Содан кейін көбелектер діңге ұшып барып, екеуі бірге алманың бір жартысына жайғасты. Лавв шыдамдылықпен біраз күтті де, шырынды жемістің екінші бөлігін оларға жақындатып, аналық көбелекті соған ауысып қонуға шақырды. Бірақ оның орнына алмаға Зерек ұшып келді.

Лавв досын абайлап шетке алып барып, оның таңдаған жұбын жылдам сканерледі де, денесіне Зеректікі сияқты көзге көрінбейтін кіп-кішкентай таратқыш бекітті. Енді ол да академияның бақылау нысанына айналды. Таратқыш қорқыныш сәулелендіргіштерінің әсерін бұғаттайтын, демек көбелек өз серігімен бірге база аумағына еркін ұшып кіре алатын болды.

Құрбысы отырған алманы шетке қойып, Лавв Зерек отырған екінші жартысын сканердің алдына орналастырды. Оны бірнеше рет мұқият сканерлегеннен кейін, қайтадан серігінің жанына апарып, алманың екі бөлігін қатар қойды. Жұп адамға мүлде назар аудармай, қоректенуін жалғастыра берді. Тек анда-санда көбелектер дәмін салыстырып жатқандай көрші жартысына ауысып қонып, кейін қайтадан орындарына оралатын.

Лавв Амулет арқылы көптеген сурет түсіріп, бес минуттық бейнесюжет жазып алды. Содан кейін тағы біраз уақыт достарының жанында отырды. Тойған соң, аналық көбелек өрнекті қанаттарын қағып, әуеге көтерілді де, дәмді ас үшін алғыс білдіргендей Лаввтың алақанына тағы бір рет қонып, кейін гүлдерге қарай ұшып кетті.

Сәл кідіргеннен кейін Зерек те әуеге көтерілді. Алдымен Лаввтың сол иығына қонып, содан кейін сұқ саусағына ұшып өтті. Лавв қолын бетіне жақындатып, оның фасеттік көздеріне үңілді. Зерек адам болмысының бір бөлшегі мен мол ақпарат ағынын қабылдап, бірнеше секунд қимылсыз қалды. Содан кейін Лавв қолын жоғары көтеріп:

— Ұша ғой, досым, сүйіктіңе. Базада кездескенше, — деді.

Зерек сол сәтте-ақ әуеге көтеріліп, адамның басынан асып ұшты да, махаббат қанатымен өзінің сұлуының соңынан ұмтылды. Лаввты қайтадан біртүрлі мұң бұлты басты — өте қымбат тіршілік иесімен мәңгілікке қоштасып тұрғандай, жүректі шаншып, сыздатқан мұң еді. Ол ерік күшін жинап, бұл сезімді қуып жіберді.

Картасы бар экранды алып, Лавв кері бағытты белгіледі. Ол төрт сағаттан астам уақыт жолда болып, отыз шақырымдай жүріп қойған еді, сондықтан жолды бес шақырымға қысқартуға шешім қабылдады: өзен бойымен кері қайтпай, қоныстың оңтүстігінен айналып өтіп, тура жүру.

Алынған деректерді асықпай Амулетке көшірген соң, ска-

нерді рюкзагына салып, құрғақ азық пен су қаптамасын шығарды. Содан кейін алма иісіне тартылған шыбындар үйіріле бастаған құлаған ағаштан алысырақ кетті. Шөпке отырып, Лавв сары-жасыл реңктерге боялған саванна мен үстінде әлі де екі ертегідей көбелек қалықтап жүрген тоғанды тамашалай отырып, тамақтануға кірісті.

Демалып, тамақтанып алған соң, ол үлкен алма шығарып, рюкзагын арқасына асып, кері жолға шықты. Екі сәулелендіргішті де қосып, кең жиекті қалпағын киді де, сол сәтте көзден ғайып болды. Лаввтың әлі де осында екенін тек алманың күтірлеген дыбысы мен жаншылған шөптің іздері ғана білдіріп тұрды.

10. Бақсының шәкірті

Лавв саваннамен үш шақырымдай жылдам жүріп өтті де, содан кейін жеңіл жүгіріске көшті. Аборигендер ауылының маңындағы аумақтан мүмкіндігінше тез өтіп, олармен титтей де байланысқа түспеу керек еді. Барлық қауіпсіздік шаралары қабылданғанымен, ұстазы Сан Тагон дұрыс айтқандай, жергілікті тұрғындар қауіпті болуы мүмкін және оларды жете бағаламауға болмайтын.

Лавв кей жерлерін биік шөп пен аласа ағаштардың шағын тоғайлары басқан ашық алқаппен абайлап жүгіріп келе жатты. Ауылға бір шақырымнан аз қалғанда өсімдіктер айтарлықтай қалыңдай түсті. Кей тұста шөптің биіктігі адам бойына жуықтаса, бұталар жас ағаштарға көбірек ұқсайтын.

Саваннаның бұл бөлігіндегі жайқалған өсімдіктер оңтүстіктен солтүстікке қарай аборигендер қонысының дәл ортасымен ағып өтіп, бірнеше шақырымнан кейін үлкен өзенге — Лавв аулаған олжаларымен келе жатқан балықшыларды көрген тұста — құятын шағын жылғаның арқасында өсіп тұрған еді. Жылғаның өзі үлкен емес: ені шамамен екі метр, тереңдігі жарты метрдей. Алайда ол екі жағалауды да ылғалдандырып, тұрғындарды ауызсумен қамтамасыз ететін.

Жылғаға сәл ғана қалғанда, Лаввтың алдындағы бес метрдей жердегі биік шөптің арасынан аборигендердің үрейлен-

ген балалары кенет атып шықты. Олар қатты айқайлап, ауылға қарама-қарсы бағытқа қарай тұра қашты. Қыздардың шыңғырған дауысы соншалық ащы еді, алысқа дейін естілді. Лавв оларды қорқыныш сәулелендіргіші үркіткенін бірден түсінді.

Ол тоқтамастан тағы бірнеше метр жүгіріп барып, білезіктің әсері балаларға енді жетпейтін жерге тоқтады. Артына бұрылып қарағанда, шөптің арасында тығылып, өксіп жылап отырған үш баланы көрді. Олар бір-біріне қатты жабысып, тағдырын күткендей қимылсыз отыр еді. Лаввтың жүрегі сыздап кетті.

Ауыл жақтан бірден айқай мен ұлыған дауыстар көтерілді. Найза мен балта ұстаған бір топ ер адам көрінді. Олар қатты ұлып-айқайлап, оның жағына қарай жүгіріп келе жатты. Лавв енді кері бұрыла бергенде, көзінің қиығымен қарама-қарсы жақта, алты жүз метрдей жерде шөптің кенет қозғала бастағанын байқады. Мұқият қарағанда, онда жасырынып жатқан аборигендерді көрді. Олар бойларын тіктеп тұрып, балталарын, найзалары мен шоқпарларын көтеріп, шайқасқа дайындала отырып, ауыл қорғаушыларына қарсы қозғала бастады.

Ауылға соғыс ашып келгенге ұқсайтын. Тұрғындар тек балалардың айқайынан көтерілмеген еді — олар шөп арасындағы жауды байқап, қарсы алдынан ұмтылған. Бір ғана мәселе қалды: балаларды не істеу керек? Ауыл қорғаушылары шабуылдаушыларға қарағанда екі есеге жуық алыста

еді және балаларға бірінші болып жетіп үлгермейтін. Лавв өзін кінәлі сезінді: дәл соның кесірінен үш кішкентай бала қорқыныштан сіресіп, өз адамдарына қарай қаша алмай қалды. Кетіп, оларды тастап кету — өлімге немесе тұтқынға қиюмен тең еді.

Бірақ аборигендердің өміріне араласуға қатаң тыйым салынған, ал жаза тек оның өзіне ғана емес, оның руына да, академияға да төнетін. Кету керек пе, әлде балаларды құтқару керек пе? Шешімді дереу қабылдау қажет еді.

Лавв рюкзагын шешіп, бұталардың арасына лақтырып жіберді. Тек сол кезде ғана ол балаларға бар жылдамдығымен үш алып гиенаның ұмтылып келе жатқанын байқады. Тағы бір сәт — олар дәрменсіз балаларды талап тастар еді.

Лавв жүгіріп бара жатып қорқыныш сәулелендіргішін өшірді де, бар күшімен балаларға қарай ұмтылды. Ол оларды қолына көтеріп алып, көрінбейтін күмбездің астына жасырып, қалың бұталардың арасына тығылмақ болды.

Балаларға небәрі он метр қалғанда, түйсік деңгейінде қауіп туралы белгі келді. Лавв дәл ауыл жақтан лақтырылған найза желкесіне қадалуға тиіс болған сәтте еңкейіп үлгерді. Найза басының үстінен ұшып өтіп, көрінбейтін қалпағын қағып түсіріп, шетке лақтырып жіберді де, балалардың оң жағындағы бес метрдей жерге қадалды.

Жоспарды сол сәтте өзгертуге тура келді. Тоқтап, қалпағын көтеріп алу гиеналардың балаларға бірінші жетуіне мүмкіндік берер еді. Лавв шайқасқа кіріп, жануарларды

қуып жіберуге, содан кейін қалпағын алып, балаларды жасыруға шешім қабылдады.

Ол Жауынгер күйіне енді.

Уақыт баяулағандай болды. Қимылдары шапшаң әрі дәл бола түсті, денесі, әсіресе қолдары тастай қатайып кетті. Мұнда ешқандай сиқыр жоқ еді. Лавв ерте балалық шағынан-ақ саналы транс күйіне енуді үйренген болатын. Мұндай жағдайда ми белсенділігін бірнеше есе арттырып, ағзаның барлық күшін жұмылдыратын және қанға орасан мөлшерде адреналин мен басқа да қажетті гормондарды бөлетін. Мінсіз жауынгерлік машинаға айналған оның жалғыз ғана мақсаты бар еді — жеңу. Шоғырланған сана оған осы мақсатқа жетуге көмектесетін.

Лавв оңға қарай бір қадам жасап, жерге қадалып тұрған найзаны оң қолымен жұлып алды да, оны балтадай сермеп, гиенаның жолын кесіп секірді.

Екі кішкентай баланы бауырына қысып отырған үлкен қыз басын көтеріп, Лаввпен көз түйістірді. Ол қызға көз қысып үлгерді де, келесі сәтте найзаның сабы балалардан небәрі бес метр жерде гиенаның жуан мойнына сарт етіп тиді. Жануар шәуілдеп, аунап түсіп, тура балаларға қарай ұшты. Лавв оны құйрығынан ұстап қалып, әуеде тоқтатуға үлгерді. Әуеде салбырап қалған гиена әлі де балаларға жетуге тырысып, Лаввты көз алмай бақылап отырған қыздың дәл бет алдында аузын сақ еткізді. Қыз шыңғырып жіберіп, басын қайтадан төмен түсірді.

Лавв найзағайдай жылдам бұрылып, жыртқышты артынан жүгіріп келе жатқан екінші гиенаға — аналығына қарай лақтырды. Лақтырғаны дәл тиді. Жануарлар соншалық күшпен соқтығысып, екі жаққа ұшып түсті де, зарлы ұлыған дауыстарымен саваннаны жаңғыртып жіберді.

Үшінші гиена, ең баяуы, арт жағынан шабуыл жасауға тырысты. Бірақ оның орнына жыртқыш алдымен найзаның сабынан басына соққы алды, содан кейін арандай ашылған аузына қатты тепкі тиіп, жақтары тез жабылып, тістері ұшып кетті. Жануар бір бүйіріне аударылып түсті де, орнынан тұруға әрекеттеніп, бір сәт қимылсыз қалды, кейін аяқтарын аспанға көтерген күйі шалқасынан құлады.

Бірнеше секунд жатқаннан кейін гиена бәрібір орнынан атып тұрып, ебедейсіз қимылмен балаларға қарай ұмтылды. Лавв оны желкесінен ұстап алып, қалған екеуінің жағына лақтырып жіберді. Төрт аяқты қарсыластармен шайқас аяқталды: екі гиена ақсаңдап қашып бара жатты, ал үшіншісі жерде қалып, аянышты қыңсылап жатты.

Гиеналармен шайқас жүріп жатқанда, шабуылдаушы аборигендер арақашықтықтың жартысынан көбін еңсеріп үлгерген еді. Уақыт жоғалтпай, Лавв бір-біріне жабысып алған балаларды көтеріп алып, қалың бұталарға дейін жүгірді де, жылап отырған бүлдіршіндерді тікенді бұтаның артындағы шағын ойысқа отырғызды. Содан кейін қалпағын көтеріп алып, қорыққан балаларды оның көрінбейтін күмбезімен жабуға үлгерді. Бірақ алдымен олардың әрқайсысының ба-

сынан сипап, саусағымен өз аузын көрсетті де, кейін оны қолымен жапты. Балалар да одан үлгі алып, кішкентай ауыздарын алақандарымен жапты. Лавв ұшып келген найзалар мен тастар балаларға кездейсоқ тиіп кетпеуі үшін ол жерден тез алыстады.

Шағын төбешікке шығып, ол сабырмен күте бастады. Жауынгер күйінде тұрған Лавв енді жасырыну туралы ойлаған жоқ. Енді оған жарты күшпен болса да шайқасып көру қызық еді. Орнында тұрып, өзіне лақтырылғанның бәрінен еш қиындықсыз жалтарып, ол тұтас бір әскерді қарсы алуға дайын тұрған қорқынышсыз жауынгерге ұқсайтын.

Оңтүстіктен шабуылдаушы аборигендер жақындап келе жатты — шамасы, жалпы саны жүз елуге жуық жауынгері бар екі бөлек тайпа. Олардың жартысы — қара нәсілді, ірі денелі адамдар. Екінші жартысы — терісі ашығырақ, бойлары аласа болғанымен, бұлшық етті, ұзын шашты. Барлығы жалаңаяқ әрі жалаңаш деуге болатын, денелерін тек белге байланған жапқыштар ғана жауып тұрды. Кейбіреулері, сірә, дәрежесі жоғарырақтары, жеңсіз қысқа кеудешелер де киген. Беттеріне жауынгерлік бояу жағылған, қолдарында найза, балта немесе шоқпар бар.

Екінші жақтан Лавв жақсы білетін тайпа — ауыл қорғаушылары жылдам жақындап келе жатты. Әрине, екі жылдың ішінде олардың өмірінде көп нәрсе өзгерген, бірақ көсем мен оның айналасындағы адамдар бұрынғыдай еді. Шабуылдаушылармен салыстырғанда олар әлдеқайда жарқын көрі-

нетін, киімдеріне түрлі түсті сан алуан өрнектер салынған. Көсем мен басты жауынгерлер сүйектер және қауырсындармен безендірілген бас киімдер киген. Олардың қаруы мен киімдері қалған екі тайпанікіндей еді. Бірден көзге түсетін басты айырмашылық — олардың әрекеті болатын: жүз адамнан тұратын біртұтас, тәртіпті топ биік шөпті денелерімен жарып өтіп, жылдам әрі батыл жақындап келе жатты. Алда Ор есімді көсем жүгіріп, тайпаластарына батылдық пен қайсарлық дарытып келе жатты.

Лавв ашу-ыза мен алдағы шайқастың қызуына масайған екі топтың ортасында қалып, екі жүздей жауынгермен шайқасқа араласу қаупіне тап болды.

Бірінші болып жалпақ мұрынды, ірі денелі қара нәсілді жауынгер жетті. Бір қолында өткір ұшты ұзын найза, екіншісінде тас томагавк бар еді. Лаввқа бірнеше метр қалғанда ол найзасын алға созып, оны насквозь түйреп өтпек болды, сонымен қатар ақтық соққы жасау үшін балтасын сермеді. Соқтығысуға бір сәт қалғанда Лавв қырындап бұрылып, оған қарсы бір қадам жасады да, шынтағынан бүккен оң қолын алға тосып қалды. Бар екпінімен келіп соғылған алып денелі жауынгер жанға ұшып түсіп, найзасын қолынан шығарып алды, ал балтасы ысқырып нысананың жанынан өтіп кетті. Абориген есінен танып, жерде қалды.

Оның артынан шайқасқа екі жас жауынгер кірісті — шамасы, құлаған адамның ұлдары немесе бауырлары. Олар жақындамай-ақ найза мен балтаны лақтырды. Лавв екі қо-

лын екі жаққа жайып, найзадан жалтарды да, бұрылып, оны оң қолымен қағып алды, содан кейін сабымен ұшып келе жатқан балтаны қағып жіберді. Шабуылдаушылардың бірі найзасын жоғарыдан төмен қарай сермеді, бірақ кенет қасынан табылған қарсыласын байқамай қалып, найзаның сабынан кеңсірігіне соққы алды да, сол сәтте есінен танды. Екіншісі жанынан жүгіріп өтіп, Лаввқа балтамен соққы бермек болды, бірақ мүлт кетті, қайтадан сермеді — сол кезде тізесінің астынан найза сабының соққысын алды. Құлап түсіп, орнынан тұруға әрекеттенді, балтасын лақтырды — бірақ самайына тиген тізе соққысынан тоқтады.

Тағы сегіз жауынгерді Лавв найзаның сабын, өз қолдары мен аяқтарын пайдаланып, дәл сондай жылдамдықпен есінен тандырды: біреуінің мұрнына жұдырық тисе, енді біреуінің самайына алақанының сырт жағымен соққы тиді. Осы уақытта шабуылдаушы екі тайпаның барлық жауынгерлері жарты шеңбер құрып сап түзеді. Біреулері тас, найза мен балта лақтырса, басқалары қоян-қолтық шайқасқа кірісті. Алға шыққан үлкен әрі семіз жауынгер найзаның доғал ұшынан маңдайының дәл ортасына соққы алды да, көздерін күлкілі түрде кеңсірігіне қарай жинап, ағаштай сірескен күйі қолдарын екі жаққа жайып, шалқасынан құлады.

Осы сәтте шабуылдаушылар күтпеген жерден шегініп, найзалары мен шоқпарларын алға кезеп, жауынгерлік қалыпқа көшті. Олардың көбі құлатылған еді, ал кейбіреулері

есін жиып, қайтадан сапқа қосылып жатты.

Арт жақтан ауыл қорғаушылары да жетіп келді. Лаввтан алыс емес жерде тоқтап, олар шайқасқа дайындалды. Ол төбешіктің үстінде, басталғалы тұрған қақтығыстың дәл ортасында тұрды. Екі жақтың күші шамалас еді, ал үлкен шайқас сөзсіз ауыр шығынға әкелер еді.

Сірә, Лавв шабуылдаушы тайпалардың қараңғы түскенше күтіп, ұйқыдағы ауылға шабуыл жасау жоспарын бұзған еді. Қорқыныш сәулелендіргішінен үрейленген балалар дабыл көтерді. Шөп арасында жасырынған жауынгерлер өздерінің әшкереленгенін ойлап, ең болмағанда тосын шабуылдың артықшылығын пайдалануға үміттеніп, жасырынған жерлерінен шыққан. Бірақ бейтаныс адам алдымен үш гиенаның шабуылын тойтарды, кейін олардың ең мықты он шақты жауынгерін жан-жаққа жайпап тастады, ал енді алаңның ортасында кетуді ойына да алмай, сабырмен тұр еді.

Бір-біріне айқайлауды қойған тайпа көсемдері әзірге дауласып, ұрсысып, өзара мәселені сөзбен шешуге кірісті. Қорғаушылардың үлкен бас киім киген, шамасы, күштірек әрі беделдірек көсемі олардың ішіндегі ең шебер шешен де еді. Ол бастаманы өз қолына алып, қарсыластарын ақталуға мәжбүр етті.

Лавв олардың тілін әңгіменің мәнін түсінетіндей жақсы білетін. Қорғаушылардың көсемі қарсыластарын бейбітшілік келісімін бұзды деп айыптады: олар соғыс жарияламастан Ақ Су тайпасының жеріне басып кірген. Ал олар бол-

са, бар болғаны бейбіт серуендеп жүргендерін, ал бейтаныс адамның балаларға шабуыл жасағанын көргенде, оларға ерлікпен көмекке келгендерін айтып ант-су ішті. Балалар туралы естігенде қорғаушылардың көсемі Ор қатты алаңдап кетті, шамасы, олар оған жақын балалар еді. Ол бүлдіршіндерді өзіне қайтарып берсе, бейбіт тарасуды ұсынды. Сонда ұзын шаштылардың көсемі найзасымен Лаввты нұсқап, балаларды сол жеп қойды деп мәлімдеді.

Көсем Ор Лаввқа қадала қарап, жақынырақ келді де, бетіне қолынан келген ең қаһарлы кейіпті берді.

— Балалар қайда? — деп қатал сұрады ол.

Бұл кезде Лавв найзасын жерге қадап, оған сүйеніп тұрған және бүкіл кейпімен болып жатқан жағдайдың өзіне титтей де қызық емес екенін көрсетіп тұрған еді. Ол басталғалы тұрған шайқастан гөрі тырнақтарын қарау әлдеқайда қызықты сияқты, оларды еріне қарап тұрды. Шын мәнінде, мұның бәрі немен аяқталатыны оған өте қызық еді.

Ол көсемге бұрылып, енжар үнмен:

— А-а, балалар ма, — деді.

Содан кейін қолымен қыздың бойын белінің тұсынан көрсетті де, артынша тағы екі рет — одан төменірек биіктікті көрсетті. Көсем таңырқап өз адамдарына бұрылып қарады, содан соң Лаввқа қайтадан ашулы көз тастап, дауыстап:

— Ууу, — деді.

Бұл «Иә» дегенді білдіретін.

Лавв ештеңе жауап бермеді. Тек ішін айналдыра сипады

— аборигендерде бұл қимыл «Өте дәмді» дегенді білдіретін.

Қорғаушылар тайпасы қайғы мен ашудан ұлып, кінәліні дереу жазалауды талап етті. Саптан Епті атып шығып, бар жылдамдығымен Лаввқа қарай ұмтылды. Оның соңынан тағы үшеуі жүгірді — шамасы, достары немесе қарамағындағы жауынгерлері. Лавв жерге қадалған найза кедергі жасамас үшін одан бір қадам шегініп, сабырмен шайқасқа дайындалды.

Епті жақсы жауынгер болып шықты: ол ойланбастан алға ұмтылмай, найзасын екі қолымен ұстап, жақындай бере жылдам түйреу соққыларын жасай бастады. Біріншісінен Лавв жалтарды, екіншісін аяғымен қағып жіберді, үшіншісінде найзаны қолымен ұстап алып, өзіне қарай тарта бастады. Абориген тіреліп тұрып, бар күшімен кері тартты. Сонда Лавв сапты кенет алға қарай итеріп жіберіп, қолын босатты. Жауынгер найзасымен бірге жерге ұшып түсті. Ол орнынан тұрып жатқанда, Лавв оның үш серігін тез-ақ жайратты: біріншісін қатты итеріп жіберді — ол домалай құлап, артқа ұшып кетті; екіншісінің кеудесіне аяқпен соққы тиді, үшіншісі қатты шапалақ алып, сол сәтте есінен танды. Мұның бәріне екі секундтан артық уақыт кеткен жоқ. Епті қайтадан орнынан тұрып, бұл жолы сол иықты нысанаға алып шабуылдады. Лавв оның қимылын алдын ала есептеп, арақашықтықты лезде қысқартты да, бір мезетте оң иығымен кеудесінен, шынтағымен ішінен соқты. Жауынгер ұшып түсіп, жерде бүктетіліп жатып, ауыр дем ала бастады.

Мұны көрген Ор көсем өз жауынгерлерінің бірінен үлкен найзаны жұлып алып, жауынгерлік айқаймен Лаввқа қарай ұмтылды. Лавв соққыны күтіп, найзаның сабын сол қолымен ұстап алды да, оң қолымен балта шапқандай соғып, оның шамамен төрттен бір бөлігін сындырып түсірді. Алға бір қадам жасап, найзаны қайта ұстап, тағы бір бөлігін шауып тастады. Содан кейін өз осінен айналып, сол қолымен жоғарыдан, оң қолымен төменнен соқты — найзадан саптың қысқа ғана төрттен бір бөлігі қалды. Мұның бәрі бір сәтте болды. Қолында мүсәпір сынық қана қалған көсем жел екпіні қағып кеткендей артқа ұшып түсті: Лавв бар болғаны оның кеудесінен алақанымен найзағайдай жылдам итерген еді. Ор бас киімінен айырылып, құлап түсті, бірақ бірден атып тұрып, қолын бір сермеп, жауынгерлерін шабуылға көтерді.

Ауыл қорғаушылары жағынан бірден найзалар, тастар мен балталар ұша бастады. Лавв әуелі олардан жалтарып жүрді, кейін бір найзаны қағып алып, өзі айнала қозғала отырып, найзаны да жылдам айналдырып, оған қарай ұшқанның бәрін қағып түсіре бастады. Қарсы жақтың жауынгерлері бейтанысқа ештеңе тигізе алмай жатқанын көрген шабуылдаушы тайпалар да, сірә, өздері міндетті түрде дәл тигіземіз деп ойлап, шабуылға қосылды.

Лаввтың Озық санасы әрбір заттың ұшу траекториясы мен жету уақытын еш қиындықсыз есептеп отырды. Оған тек қажетті сәтте қажетті жерде болу ғана қалатын. Ол әсерлі ай-

ла-қимылдар жасап, найзаны соншалық жылдам айналдырды, тіпті ол көзге әрең ілінетін дискіге айналды және өзіне тимей жанынан ұшып бара жатқан заттардың өзін қағып жіберіп отырды.

Ор көсем кенет қолын көтеріп, шабуылды тоқтатты. Екі басқа тайпаның көсемдері де соның үлгісін қайталады. Бәрі де бір-бірімен шайқасуға күш әлі қажет болатынын, сондықтан оны босқа шығындаудың қажеті жоқ екенін түсінді. Лавв тағы бірнеше найзағайдай жылдам айла-қимыл жасап, өзіне қарай ұшқан соңғы тастарды қағып жіберді де, кенет тоқтап, найзаны жанына тік қойып, кейін шетке лақтырып тастады.

Көсем оған таңданыспен, тіпті сүйсіне қарап тұрды. Лаввқа да бұл ақылды әрі батыл жауынгер ұнайтын — ол туралы деректі фильм түсірген кезден бері. Бір сәт үнсіздік орнады. Аборигендер бейтаныстан көз алмай, өзара бәсең дауыспен сөйлесіп жатты.

Лавв жауынгерлерде шайқасты ең мықты жауынгерлердің жекпе-жегімен аяқтайтын дәстүр бар екенін есіне түсірді. Ол екі жұдырығын түйіп, алдымен қорғаушыларға, содан кейін қалған екі тайпаға бұрылды.

Біраздан кейін ұзын шаштылар жағынан Лаввқа қарай мұрны ұзын, қара-қоңыр шашын құйрық етіп буған ұзын бойлы дәу жігіт беттеді. Оның артынан екінші тайпадан маңдайында ісіп кеткен дөңгелек томпағы бар, Лаввқа бұрыннан таныс семіз жауынгер шықты. Ауыл қорғаушылары жағынан

орта бойлы, жағы үлкен, күзгі жапырақтай сары шашына балшық жағылған жауынгер келе жатты. Үшеуі де қарусыз, тек белдеріне жапқыш байлаған еді.

Жүрістен жүгіріске көшкен олар қарсыласына еш әсер етпеген үрейлі айқайлар шығарып келе жатты. Бірінші болып ұзын шаштысы жетіп, Лаввтың басын иығына кіргізіп жібермек болғандай, жұдырығының төменгі бөлігімен жоғарыдан төмен қарай соққы жасады. Лавв оның қолын ұстап алып, шалт қимылмен қайырып, ауыртатын әдіске түсірді. Жауынгер айқайлап жіберді, Лавв оны босатты — сол сәтте басынан соққы алып, ес-түссіз құлады.

Келесі — ұйысқан сары шашты жауынгер —ептірек болып шықты. Ол қолдарымен жылдам қимылдап, бірнеше рет аяқпен де шабуыл жасады, ал мұндай тәсіл аборигендерге мүлде тән емес еді. Лавв соққылардан әдемі жалтарып жүрді де, соңғы соққыны оң қолымен бөгеп, ашық сол алақанымен қарсыласының дәл мұрнынан ұрды. Жауынгер жараланған мұрнын ұстап көріп, қанын сүртті де, қайтадан шабуылға ұмтылды, бірақ жарты қадам аттамай-ақ денесі босап, шөпке етпетінен құлады. Лавв бұл аборигенді жақсы білетін: оның отбасы деректі фильмге сюжеттер түсірілген отбасылардың бірі еді. «Экран жұлдызына» артық зиян келтіргісі келмеген Лавв оны алақанының қырымен самайынан дәл ұрып, есінен тандырды.

Мандайына найза сабы тиіп, бұған дейін бір рет есінен танып үлгерген семіз жауынгер екпіндей жүгіріп келіп, бей-

таныcты денесімен басып қалмақ болды. Лавв ұшып келе жатқан қарсыласын екі қолымен қағып ұстап, басынан асыра көтерді де, бар күшімен жерге лақтырып жіберді. Ол арқасымен жерге гүрс етіп құлағанда, екі жақтағы аборигендер қатарынан таңданған дауыстар естілді. Құлаған жерден шаң бұлты көтерілді. Семіз жауынгер есінен танды.

Лавв жерге қадалып тұрған найзаға қарай сабырмен жүрді. Бірақ семіз жауынгер тез есін жиып, орнынан тұрып, сенімсіз қадаммен оның соңынан жүгіре бастады. Лавв оны көзінің қиығымен көріп тұрса да, еш белгі білдірмеді. Найзаға асықпай барып, оған сүйенді — сап айтарлықтай иіліп кетті. Семіз жауынгер жақындап келіп, оны артынан ұстамақ болып қолын созған сәтте, Лавв шөп арасынан гүл жұлатындай шетке бір қадам жасады. Бірден түзелген сап байғұстың маңдайынан бар күшімен соқты. Ол тағы да көздерін кеңсірігіне қарай жинап, шалқасынан құлады.

Аборигендер қатарынан әуелі мырс еткен күлкі, кейін тіпті қарқыл естілді. Расында да, көрініс күлкілі еді: бір күннің ішінде бір жауынгер бір саптан екінші рет зардап шекті. Ескі томпақтың қасында енді маңдайының түгелге жуығын алып жатқан жаңа алып гематома пайда болды.

Лавв айналасына көз жүгіртті. Аборигендер үнсіз тұрып, әлденені күтіп тұрған еді. Мұны өзінше түсінген ол найзаны жерден суырып алып, жатқан семіз жауынгерге жақындады да, оны қолы мен денесінің арасына қадап, жүрекке тиген өлім соққысын бейнеледі. Осы қимылмен Лавв жекпе-жекті

аяқтағысы келген еді.

Бірақ аборигендер болған жағдайды тура мағынасында қабылдады. Үш тайпаның жауынгерлері де ашудан ұлып, бір мезетте бейтанысқа қарай лап қойды.

Лавв өзінің қателескенін түсінді.

Үш шешімнің бірін таңдау керек еді. Біріншісі — жай ғана қашып, қалпағы мен рюкзагын алып, бар күшімен базаға қарай зымырау. Екіншісі — бір тарап толық жеңіске жеткенге дейін созылатын, үлкен шығындар мен, бәлкім, адам өліміне әкелетін ұзақ қанды шайқасқа кірісу. Бірінші шешім тек Лаввтың намысына тиетін, есесіне тайпалар аман қалатын — тым болмаса олар бір-бірімен шайқаса бастағанға дейін. Ал олардың шайқасатыны сөзсіз еді: бәрі шектен тыс ашулы болатын. Бұл нұсқаны Лавв екіншісі секілді бірден қабылдамады. Үшінші жол ғана қалды.

Ол жыртқыш акулалар үйірін және басқа да ірі жануарларды үркіту үшін меңгерген магниттік серпін әдісін қолдануға шешім қабылдады. Бұл әдіс ауыр жарақат салмайтын, бірақ өте тиімді әсер ететін. Лавв екі қолын екі жаққа жайып, өз осінен айнала бастады — барған сайын жылдамдай түсіп, ақырында жерден көтеріліп, ауада қалықтап тұрып қалды. Жауынгерлер тым жақын келген кезде ол күрт төмен түсіп, қатты дауыспен дем шығара:

— Хаа! — деп айқайлады.

Сол сәтте көзге көрінбейтін қалың топты итеріп жібергендей, қолдарын екі жаққа шұғыл сермеді. Магниттік сер-

пін толқыны ұмтылып келе жатқан аборигендерге қуатты ауа ағынындай соғылды. Барлық жауынгерлер жел екпінінен жапырылған биік шөптей бір мезетте аяқтарынан қағылып, артқа қарай лақтырылды. Біреулері жерде жата берді, енді біреулері ыңырсып, қинала орнынан тұруға тырысты. Мұндай күйде олар шайқасты жалғастыра алмайтын еді.

Аборигендер бір-біріне көмектесіп, баяу орындарынан тұрып, ретсіз топ болып Лаввқа қарай беттеді. Алда ақсаңдап Ор көсем келе жатты. Он метр жерде тоқтап, ол бейтанысқа бір көзімен қарады — екінші көзі соққыдан ісіп, жабылып қалған еді. Лаввпен жұдырықтасуға шыққан екі жауынгер де есін жиып үлгеріп, жақын маңда тұрып, не болғанын түсінбей тайпаластарына қарап тұрды. Үшіншісі де қозғала бастады. Ол дене бітіміне қарағанда таңғаларлықтай жеңіл көтеріліп, жерде отырып қалды да, басын шайқап, маңдайын абайлап сипалады. Аборигендер семіз жауынгердің тірі екенін көргенде, әуелі көздеріне сенбей қатып қалды, содан кейін жеңіл тыныстап, даурыға сөйлей бастады.

Балаларды қайтаратын сәт келді. Лавв тікенді бұтаға жақындап, қолымен маңайын сипалап іздеп, қалпағын тапты да, көрінбеу режимін өшірді. Балалар әлі де ауыздарын алақандарымен басқан күйі қимылсыз отыр еді. Лавв олардың әрқайсысының басынан сипап, ойша берілген нұсқауды алып тастады. Бүлдіршіндер қолдарын түсіріп, оған таңырқай қарады. Лавв жымиды — олар да жауап ретінде жымиды. Содан кейін үлкен қызға ойыстан шығуға көмектесті, ал

бір-біріне қатты ұқсайтын екі кішкентай баланы — қыз бен ұлды — қолына көтеріп алды. Бәрі бірге Ор көсемге қарай беттеді.

Бұл көріністі көрген көсем таңғалғаннан аузын ашып қалды да, артынша қуана айқайлап, әлдекімді шақырды. Лаввқа бірінші болып шабуыл жасаған жауынгер Епті сәл ақсаңдап, балаларға қарай жүгірді. Үлкен қыз оған жетіп барып, құшағына секірді. Жауынгер бір тізерлеп отырып, қызын бауырына қатты қысты. Лавв кішкентайларды жерге түсірді, олар майда қадамдарымен әкелеріне қарай жүгірді. Епті баладай қуанып, балаларын құшақтап жатқанда, қыз көсемге жақындап, оның аяғын құшақтады. Ор оның басынан мейірлене сипап, сұрақ қоя бастады. Қыз Лаввты, биік шөпті, өздері жасырынған бұтаны кезек-кезек саусағымен көрсетіп, асыға сөйлей жөнелді. Лавв балалар мен олардың ата-аналары үшін қуанып, болып жатқан жағдайды үнсіз бақылап тұрды.

Немересінің сөзін соңына дейін тыңдаған көсем жақын адамдарымен ақырын кеңесіп алды да, Лаввқа қарай беттеді. Жанына келіп, бірнеше сөз айтты, қолын жүрегіне қойып, басын иді. Балаларының жанында тұрған Епті де оның қимылын қайталады. Олар ұлы сиқыршыға балаларды жеп қоймай, гиеналардан құтқарғаны үшін алғыс айтып жатты.

Көсем шабуылдаушы тайпаларға қарай әлдене деп айқайлады да, шөпке малдас құрып отырды. Лавв қазір келіссөз басталатынын түсінді. Ол да отырды. Көсемнің жанына екі

аға жауынгер жайғасып, Лаввтан көз алмай, оның құлағына әлденені сыбырлап айта бастады. Осы уақытта шабуылдаушы екі тайпаның әрқайсысынан үш адамнан бөлініп шығып, алаңқайға қарай беттеді. Қара нәсілділердің көсемі мығым денелі жауынгер мен бақсыны ертіп келді. Ұзын шаштылардың көсемі де өзімен бірге бақсысын және бұрыннан таныс ұзын мұрынды жауынгерді алып келді. Лаввты сырттан келген екі тайпаның да бақсылары әдеттегідей өз қоныстарында қалмай, осында жүргені таңғалдырды.

Жақындаған қонақтар қолдарын кеуделеріне қойып амандасты да, жайғасып отырып, бөгде адамды мұқият қарай бастады. Лавв та олардың әрқайсысына қызығушылықпен көз жүгіртті.

Алғаш болып Ор көсем сөйледі. Лавв көптеген тілді білетін және тіпті онша таныс емес сөздің де мағынасын тез ұғатын қабілеті бар еді. Бұл аборигендердің тілі оған жақсы таныс болатын: бұрын бұл тілде сөйлесетін ешкімі болмаса да, оны жаман түсінбейтін. Қазіргі тілге аударғанда көсемнің сөздері шамамен былай естілер еді:

— Біздің Ақ Су тайпасының Ұзын Шаш пен Үлкен Бұқа тайпаларымен келісімі бар еді. Біз бір-біріміздің жерімізде аң ауламауға және өзара соғыспауға ант бергенбіз. Осындай ант берген тағы екі тайпа қазір мұнда жоқ, бірақ олар менің сөзімді растар еді. Сендер келісімді бұзып, біздің жерімізге келдіңдер, — деді Ор сабырлы үнмен де, үнсіз қалды.

Ол уәдесінде тұрмаған өзге тайпалардың өкілдеріне ашу-

лана қарады. Оған ұзын шаштылардың бақсысы жауап берді. Сірә, олардың тайпасында келіссөз жүргізіп, маңызды мәселелерді шешетін дәл осы бақсы болса, көсем басты жауынгер болып қала беретін.

— Уа, құрметті Ақ Су тайпасының көсемі, сен қолдауын күтіп отырған тайпалардың енді жоқ екенін білмеуші ме едің? Биік күн жақтан күшті әрі көпсанды тайпа келді. Олардың жауынгерлері Орман Бұғысы мен Өткір Тас тайпаларына шабуыл жасап, оларды жеңді. Ал мына бейтаныс, — бақсы Лавв жаққа басын изеді, — біз солардың бірі деп ойлап, сондықтан оған гиеналарды жібердік.

— Олардың киімі мен қаруы қандай? Толығырақ айтып беріңдерші, — деді осы уақытқа дейін үнсіз отырған Лавв.

— Уа, ұлы жауынгер әрі сиқыршы, сен біздің тілімізді түсінесің бе? — деп таңырқай сұрады Ор көсем.

— Иә, түсінемін. Аздап, — деп жауап берді Лавв.

— Сен Ұзын Шаш тайпасының бақсысы кімдер туралы айтып отырғанын білесің бе? — деп Ор құрметпен сұрады.

— Жоқ, көсем. Мен оларды ешқашан кездестірген емеспін.

— Ендеше сен кімсің, бейтаныс, біздің жерімізге қайдан келдің? — деп сұрады Ор айналасын кең қимылмен нұсқап.

— Менің атым — Лавв. Мен алыстан келдім. Менің халқым үлкен судың ар жағында тұрады, — деп жауап берген Лавв қолымен солтүстікті көрсетті.

— Сендердің Халық деген тайпаларың үлкен бе? — деп

сұрады бақсы.

— Халық — тайпа емес. Егер сендердің тайпаларың бірігіп, бірге өмір сүріп, бірге аң аулай бастаса, көп жылдан кейін олардың одағы халыққа — біздікіндей үлкен халыққа айналады.

— Құрметті Лавв, сендердің халықтарында қанша жауынгер бар? — деп Ұзын Шаш тайпасының бақсысы ізетпен сұрады.

— Олардың саны осы жылғаның жағасындағы ағаштардан да көп, — деп жауап берді Лавв айналасына көз жүгіртіп.

Отырғандар Лаввқа ұқсайтын жауынгерлердің шексіз қалың қолын елестетіп, таңданыстарын жасыра алмай шулап кетті.

— Айтшы, құрметті Лавв, сен өз халқыңның арасында кімсің? — деп осы уақытқа дейін үнсіз отырған Үлкен Бұқа тайпасының бақсысы сұрады.

— Мен құрметті Лаввтың ұлы жауынгер екенін бірден түсіндім, — деді Үлкен Бұқа тайпасының көсемі бақсының аңғарымпаздығына күмән келтіргендей үнмен.

— Жоқ, көсем. Иә, мен шайқасуға үйретілгенмін, бірақ жауынгерлердің қатарына жатпаймын. Мен… — Лавв жергілікті тұрғындарға «ғалым» сөзінің мағынасын түсінікті етіп жеткізетін атауды іздеп, ойланып қалды. — Мен бақсының шәкіртімін. Жақында өзім де бақсы боламын.

Екі бақсы бір-біріне қарап, Лаввты өз адамындай қабылдап, құптай бастарын изеді. Енді оның сиқыр жасай білуі

қайдан келгені оларға түсінікті болды.

— Ұлы халықтан шыққан құрметті бақсының шәкірті Лавв, сен ұлы жауынгерсің және жалғыз өзің тұтас бір тайпаны жеңе аласың. Біз сенен көмек сұраймыз. Біздің өлкеге биік күн жақтан үлкен тайпа келді. Орман Бұғысы мен Өткір Тас тайпалары бірігіп, оларға қарсы соғысқа аттанды, бірақ жеңіліске ұшырады. Енді олардың тайпалары жоқ, ал жерлерінде бөтендер аң аулап жүр. Аман қалғандары бізге келіп, бәрін айтып берді. Біз басқыншылармен шайқасып көрдік, бірақ саны бір қолдың саусақтарындай болған жауынгерлеріміз бөтендердің бір қолындай тобын да жеңе алмады. Біздің тайпаларымыз өз жерлерін тастап кетті және қазір ана жерде, — ұзын шаштылардың көсемі жақында өздері жасырынған қалың бұталарды қолымен көрсетті. — Біз сенен, Лавв, және сенен, Ақ Су тайпасының көсемі, көмек сұраймыз: жерімізді қайтарып алып, басқыншыларды қуып шығуға көмектесіңдер.

Ор көсем түгелге жуық жойылған тайпаларға көңіл айтып, қолынан келгеннің бәрімен көмектесетініне сендірді. Сондай-ақ ол босқындарға басқыншыларды қуып шыққанға немесе өздеріне жаңа қоныс тапқанға дейін Ақ Су тайпасының жерінде қалуға рұқсат берді.

— Мен бақсының шәкіртімін, сондықтан маған өзгенің соғысына араласуға және адамдардың өмірін қиюға тыйым салынған. Сендермен болған шайқаста мен ешкімді өлтірген жоқпын, өйткені мен үшін адамның өмірін қию — үлкен

зұлымдық. Сендердің тайпаларыңның бақсылары да шайқастарға қатыспайды. Олар менің не туралы айтып тұрғанымды түсінеді, — деді Лавв.

Бақсылар түсінгендей бастарын изеді. Көңілі түскен ұзын шаштылардың көсемі басын мұңая салбыратты. Үнсіздік орнады.

— Мен сендердің жауларыңмен шайқаспаймын. Бірақ сендерге қалай күштірек болуды көрсетіп, жеңуге әрекет жасауға көмектесе аламын. Ал жеңе алмасаңдар, қалай аман қалуды үйретемін. Сендерге осындай көмек керек пе? — деді Лавв ойлана.

Көсемдер мен бақсылар бір-біріне қарасып, өзара келіскендей бастарын изеді де, оған бұрылды.

— Біз сенің көмегіңді қабылдаймыз, құрметті Лавв, және сені тыңдауға дайынбыз, — деді Ор нық дауыспен.

— Алдымен бөтендер туралы білетіндеріңнің бәрін айтып беріңдер, — деді Лавв.

— Біз бөтендердің тайпасы өте үлкен екенін білеміз. Олардың жауынгерлері біздің барлық тайпаларымыздың жауынгерлерін қосқандағыдан да көп. Егер біз біріксек, біздің әр жауынгерімізге олардың осыншасы келеді, — ұзын шаштылардың көсемі үш саусағын көрсетті. — Оның үстіне олар бізден күшті. Біз олардың бірде-біреуін өлтіре алмадық, ал олар біздің көп адамымызды өлтірді.

— Бөтендердің жауынгерлері алдарында шайқаста қорғайтын дөңгелек зат ұстап жүреді. Басқалары көптеген

кішкентай найзаларды лақтырады, олар өте алысқа ұшады, — деп қосты Үлкен Бұқа тайпасының көсемі.

Лавв ойланып қалды. Бәріне қарағанда, оңтүстіктен келгендер даму жағынан бір саты жоғары тұрған — кем дегенде қару-жарақ тұрғысынан. Олар садақ пен жебе жасауды білетін, ал шайқаста қалқан пайдаланатын. Бұған ең қарапайым тактикалық білімді қоссақ, бес жергілікті тайпа тіпті оның көмегімен де жеңіліске ұшырауға обречены еді. Сонда ол оларға не бере алады?

— Өз жерлеріңнен кеткендерің дұрыс болған. Қазіргі жағдайларында бөтендерді жеңу мүмкін емес. Мен сендерге қорғануға арналған дөңгелектерді және алысқа ұшатын кішкентай найзаларды қалай жасауды көрсетемін. Сондай-ақ шайқаста сендерді жеңу қиынырақ болатындай қалай қозғалу керектігін үйретемін, — деді Лавв.

Көсемдер бір-біріне қарасты. Мұндай қаруды өздері қалай жасайтыны әзірге түсініксіз еді, бірақ естігендері олардың үмітін оятты.

— Құрметті Лавв, мен сені және осында отырғандардың бәрін біздің ауылға шақырамын. Сол жерде, басты вигвамда, әңгімемізді жалғастырып, бірге ас іше аламыз, — деді Ор көсем байсалды түрде де, орнынан тұрды.

— Шақыруыңды қабыл аламын, көсем. Жеңілген тайпалардан аман қалғандар да сонда болсын. Мен олардан сұрап-білуім керек, — деп жауап берді Лавв.

— Оларды әкеледі, құрметті Лавв.

— Тағы бір нәрсе: Ұзын Шаш тайпасынан бес жауынгер, Үлкен Бұқа тайпасынан бес жауынгер және Ақ Су тайпасынан он жауынгер келсін. Мен оларға көрсетемін, ал олар алған білімдерін қалғандарына жеткізеді.

— Ең жақсыларын таңдаймыз, — деді ұзын шаштылардың көсемі де, өз адамдарына бұрылды.

Үлкен Бұқа тайпасының көсемі де соның үлгісін қайталады. Ор да жақын адамдарына тапсырмалар бере бастады.

— Осы жерден алыс емес, өзеннің жанында мынадай сабақтардың көп екенін көрдім, — деді Лавв жақын маңда өсіп тұрған бамбукты көрсетіп. — Адамдарың оларды мүмкіндігінше көп әкелсін. Сабақтардың ұзындығы мынадай болуы керек.

Ол жерде жатқан найзаны көтеріп, ұзындығының жартысын белгілеп, Орға берді. Көсем балтасымен сапқа кертік жасап, найзаны жауынгерге ұстатты.

— Басқа тайпалардың жауынгерлері мынадай лианаларды көптеп жинасын, — Лавв балтаны сапқа бекітіп тұрған жіңішке таспаны көрсетті, — сондай-ақ бөтендер лақтыратын кішкентай найзаларға ұқсайтын түзу бұтақтарды да әкелсін.

— Сені түсіндік, ұлы жауынгер Лавв, — деді Үлкен Бұқа тайпасының көсемі де, тапсырманы жеткізу үшін жауынгерлерінің бірін шақырды.

— Бәрін менің вигвамыма әкеледі, құрметті Лавв. Өтінемін, ауылға жүрейік, — деді Ор қолын жүрегіне қойып.

Бәрі орындарынан тұрды. Алайда Лавв бірден ауылға қарай беттемей, рюкзагын жасырған бұталардың арасына кетті. Оны тез тауып алып, қайта оралды. Көсемдер мен бақсылар аң-таң болып бір-біріне қарай бастаған еді, бірақ Лаввты көргенде бірден тыныштальды. Содан кейін бәрі бірге асықпай ауылға қарай жүріп кетті.

11. Бес тайпа

Лавв көсемдер мен бақсылардың ортасында ауылға қарай келе жатты. Олардың соңынан үйрету үшін таңдалған жауынгерлер еріп жүрді. Қалған аборигендер өз көсемдерінің тапсырмаларын орындауға кірісті.

Жылға жағасындағы қалың өсімдіктер арасымен біраз жүргеннен кейін олар Ақ Су тайпасы ауылының шетіне жетті. Бұл жерде сол жағалауға өту керек еді — басты вигвам мен қоныстың негізгі бөлігі дәл сонда орналасқан. Жылғадан екі жалпақ тастың үстімен өтуге немесе жай ғана секіріп өтуге болатын. Аборигендер солай істеді. Лавв көсемнен үлгі алып, тастарды абайлап басып өтті. Тастар мен құмның түсіне назар аударған ол тайпаның неліктен Ақ Су деп аталатынын бірден түсінді: суы мөлдір әрі өте таза болғанымен, жылға аппақ болып көрінетін.

Ауылдың өзі көркем болып шықты. Оны қоршаған бірсарынды саваннаның аясында ол нағыз оазис секілді — жарқын, алуан түсті әрі құлпырған мекен болып көрінді. Ауылдың шетіне әртүрлі ағаштар мен бұталардан тұратын жалпақ жасыл белдеу отырғызылған, олардың арасында үлкен жасыл жапырақты желпуіш пальмалар басым еді. Аборигендер сол жапырақтармен үйлерінің төбесін жабатын.

Екі жылдың ішінде ауыл қатты өзгеріпті. Бұрын ол жылға бойына ретсіз орналасқан вигвамдар шоғыры болып со-

зылып жататын. Енді оның жоспарынан көшелер мен соқпақтардың дөңгелене орналасқан сұлбасы анық байқалатын. Диаметрі шамамен бес жүз метр болатын шағын ауыл шеңбер пішінінде еді. Көшелер де сақина тәрізді орналасып, жеке бөліктерге бөлінген. Әр бөліктің ортасында баспана тұрды, оның жанында міндетті түрде кем дегенде бір ағаш өсетін.

Жылға ауыл аумағының шамамен төрттен бір бөлігін негізгі бөлігінен бөліп тұрса, жағалауды бойлай солтүстіктен оңтүстікке созылған кең соқпақ оның үштен бір бөлігін бөліп жатты. Қоныстың ортасында тайпаның вигвамы тұрды. Оның айналасында шағын шеңбер — ауыл орталығы іспетті орын орналасқан. Басты соқпақ оның шығыс жиегін жанай өтіп жатты.

— Ауылдарыңыз әдемі екен, Ор көсем, — деп мақтады Лавв.

Айналаны қызығушылықпен қарап келе жатқан өзге тайпалардың көсемдері мен бақсылары да одан кем таңданбаған еді, олар мақтауды құптап, бастарын изеді. Ор мақтанышпен басын көтеріп, қолын кеудесіне қойды.

— Рақмет саған, құрметті Лавв. Сендерге де рақмет, тайпамыздың қонақтары.

— Ауылдарыңда қанша отбасы тұрады?

— Үлкен шеңберде — екі қолдың екі қолындай, ал кіші шеңберде — екі қол және тағы екі қол отбасы бар, — деп жауап берді Ор.

Шамамен жүз жиырма отбасы — жеті жүздей адам болып шықты. Жергілікті өлшеммен бұл едәуір үлкен қоныс еді: бұл өлкедегі ауылдар әдетте одан екі есе кіші болатын. Халық санының аз болуы құрғақ климатпен түсіндірілетін. Адамдар су көздерінің маңына қоныстанатын, ал үлкен өзенді есептемегенде, мұнда ондай орындар көп емес еді.

Ең шеткі әрі ең ұзын көшедегі аулалар ерекше кең болатын. Олар ауылды қоршаған жасыл желекпен ұласып жатты, аулалардың өзінде де алуан түрлі өсімдіктер көп өсетін. Шамасы, мұнда жеміс-жидек және құрылыс пен отын дайындауға арналған ағаштар өсіретіндер тұрған.

Екінші көше балықшылар ауылын еске түсіретін: әр аулада дерлік жіңішке бұтақтарға балықтар ілініп, кептіріліп жатты. Арғы жағынан ол үшінші көшемен түйіссе, бірінші көшеден кең соқпақ арқылы бөлініп тұрды.

Үшінші көше — үлкен шеңбердің ең кіші сақинасы — ауыл орталығымен шектесетін. Мұнда аңшылар тұратын. Мұны ұзын сырықтарға ілінген аң терілері мен қолтырауынның терілері аңғартатын.

Кіші шеңберде жауынгерлер мен жергілікті басшылар тұратын — барлығы он төрт аула. Олардың ар жағында диаметрі шамамен сексен метр болатын дөңгелек ашық алаң басталып, оның дәл ортасында тайпаның үлкен вигвамы бой көтеріп тұрды. Оны айнала кең соқпақ созылған. Қалған аумақ сегіз бөлікке бөлінген: баспаналары бар жеті аула жә-

не жылға мен басты жолға шығатын бір бос бөлік — алаң тәрізді орын.

Көсем жанында үш ер адам тұрған вигвамды көрсетті. Делегация жолдан бұрылғанда, олар асыға қарсы шықты. Бұлар тайпаның бақсысы, ақсақалы және сақтаушысы екен. Барлығы бір-бірімен амандасып, басқа екі тайпаның өкілдерін де назардан тыс қалдырмады. Көсем Лаввты Халық тайпасынан шыққан құрметті бақсының шәкірті деп таныстырды.

Содан кейін бәрі басты вигвамға кірді. Бұл жерге шеңбер бойымен қазып орнатылып, жоғары жағынан бір шоқ етіп байланған ұзындығы шамамен сегіз метрлік дөңгелек сырықтардан жасалған биік әрі кең құрылыс еді. Вигвам үлкен жапырақтармен жабылған, ал ішкі жағы қолтырауын терілерімен, түрлі түсті құс қауырсындарымен және әдемі аң терілерімен безендірілген.

Жерге қалың терілер төселген. Қабырғаларды бойлай жұқалау терілер үйіліп жиналып тұрды — шамасы, олар көрпе ретінде пайдаланылатын. Диаметрі шамамен жеті метр болатын дөңгелек бөлменің ортасында жарты шар пішінді ошақ орналасып, ішінде шағын от жанып тұрды. Ошақтың қабырғалары қалың болғандықтан, жиектеріне әртүрлі заттар қоюға болатын. Қажет кезде оттың үстіне балық немесе ет іліп қоятын. Түтін жоғары көтеріліп, күмбездің түбіндегі төрт үшбұрышты саңылау арқылы сыртқа шығатын. Олар ұзын арқандардың көмегімен ашылып-жабыла-

тын.

Лавв төргі қабырғаға, есікке қарама-қарсы, ошақтан шамамен бір метр жерге отырды. Екі тайпаның өкілдері оның оң жағына жайғасты, ал үй иелері қалған кеңістікті түгел иеленді. Лаввтың екі жағындағы орындар бос қалды — аборигендер бейтаныс адамға тым жақын отыруға батылы бармады.

Бәрі жайғасып болған соң, үнсіздік орнады. Он сегіз жұп көз сабырлы әрі өзіне сенімді Лаввты үнсіз бақылап отырды. Ол да асықпай жиналғандарға көз жүгіртті. Кейбір аборигендердің көзі көгерген, мұрны, ерні немесе маңдайы ісіп кеткен еді. Әсіресе бір саптан маңдайына екі рет соққы алып, екі томпақ пайда болған Үлкен Бұқа тайпасының семіз жауынгері ерекше көзге түсетін. Ол осы сәттің маңыздылығынан және бүгін басынан өткергендерінің бәрінен әлі де есеңгіреп отырғандай еді. Көздері бақырайып ашылып, таңғалған балаға ұқсап қалған. Лавв оған біраз қарап тұрды да, өзін ұстай алмай, әуелі жымиды, кейін ақырын күліп жіберді. Аборигендер де бірінен соң бірі семіз жауынгерге қарап, күле бастады. Көп ұзамай күлкі жаппай қарқылға ұласты. Бәрі бір-бірін саусақтарымен көрсетіп, жарақаттарын: ісінген мұрындарын, көгеріп жабылған көздерін, жарылған еріндері мен түсіп қалған тістерін көрсете бастады. Тіпті Ор көсем де көңілді қарқылдап, ісіп кеткен көзі мен бетінің жартысын алақанымен жауып отырды. Бірте-бірте бәрі күліп болып, тынышталды.

— Бұдан да ауыр жарақат алғандар бар ма? — деп әлі де жымиып отырған Лавв сұрады.

— Біздің тайпада ондайлар жоқ, — деп бірінші болып Ор жауап берді.

— Біздің жауынгерлеріміз шайқаса алады, — деді ұзын шаштылардың көсемі.

— Үлкен Бұқа тайпасында тек жеңіл жарақаттар ғана бар, — деп бақсы семіз жауынгерге көз тастап, жымиып қосты.

Содан кейін Ор тайпаластарына Лаввпен болған шайқастың барысын қысқаша айтып берді. Магниттік серпін, немесе көсем атағандай «жел соққысы», бақсыны ерекше қызықтырды. Ол Лаввтан осындай соққы жасауды оларға үйрете ала ма деп сұрады.

— Жоқ, бақсы. Мұны үйрену үшін өте ұзақ уақыт қажет. Тіпті біздің халықтың бақсыларының бәрі бірдей «жел соққысын» меңгере алған жоқ, көп жыл бойы ынтамен үйренсе де, — деп жауап берді Лавв.

— Құрметті Лавв бізге сырттан келгендерді жеңу үшін қорғануға арналған дөңгелектерді қалай жасауды және кішкентай найзаларды қалай алысқа ұшыруды көрсетуге дайын, — деді Ор.

— Қандай сырттан келгендер туралы айтып тұрсың, көсем? — деп сұрады бақсы.

— Олар туралы қонақтарымыз жақсырақ айтып береді, — деп Ор оларға белгі берді.

— Үш түн бұрын бізге Орман Бұғысы мен Өткір Тас тай-

паларынан адамдар келді. Олар қатты қорқып қалған еді және биік күн жақтан келген үлкен тайпаның ауылдарына шабуыл жасап, оларды жеңгенін айтты. Басқыншылар олардың жерлері мен қоныстарын басып алды. Аман қалғандардың бәрі бізден көмек сұрап келді, — деді ұзын шаштылардың көсемі бәсең дауыспен.

— Біздің жауынгерлер мен Ұзын Шаш тайпасының жауынгерлері көмекке аттанды, бірақ көп адамынан айырылып, еш нәтижесіз оралды. Кейін ауылдарымыздың маңынан бөтендерді байқадық. Сонда жасырынып, күшімізді біріктіру үшін Ақ Су тайпасының жеріне көшіп келуді шештік. Жеңілген тайпалардың адамдары да бізбен бірге, — деп қосты Үлкен Бұқа тайпасының көсемі.

— Оларды жақында осында әкеледі, сонда бәріміз бірге сұрап-біле аламыз, — деді Лавв.

— Жақсы, құрметті Лавв. Ал қазір сенен және қалғандарыңнан біздің тағамнан дәм татып, күш жинауды өтінемін, — деді Вок бақсы да, біреуге басын изеді.

Сол сәтте-ақ пальма жапырақтарына оралған тағамдарды әкеле бастады. Оларды ошақтың жиегіне тізіп қойды, содан кейін әркімге шағын табақшаға ұқсайтын жалпақ тас таратылды. Аборигендер оны кішкентай үстелше секілді тізелерінің үстіне қоятын. Лавв та басқалардан үлгі алып, жасыл ораманың бірін алып, пальма жапырағын ашты. Ішінде пісірілген балық, жеміс бөліктері мен ет бар еді.

Бәрі тамақты сүйсіне жей бастады, әсіресе сырттан кел-

ген тайпалардың өкілдері. Олардың аш екені және мұндай ас оларға нағыз ғажайыптай көрінетіні байқалып тұрды. Олар әр сүйекті мұқият мүжіп, артынан саусақтарын жалап отырды.

Лавв та тамақты сүйсініп жеді. Ас өте жақсы дайындалған екен. Егер ол дәл қазір Астеррада, Армастада немесе аспандағы Аризна қаласында отырған болса, тағамды жақын маңдағы мейрамханадан әкелген деп ойлауға әбден болар еді. Балық өте дәмді, ал пісірілген көкөністер мен жемістердің бөліктері тіпті ертегідей еді.

Екі жылдың ішінде ауыл мен тайпаның қаншалық өзгергені оны таңғалдырды. Фильм түсірілген кезде мұнда бәрі басқаша болатын: қоныстың пішіні өзгеше, вигвамдар кішірек әрі нашар жасалған, отбасылардың жеке аулалары болмаған, баспаналарын ретсіз, қалаған жеріне тіге беретін. Мұндай тас табақшалар да, жарты шар пішінді ошақтар да, мінсіз деуге болатын тәртіп те — тағы басқа көптеген нәрселер де жоқ еді.

Осы екі жылдың ішінде не болды екен? Бәлкім, барлық тайпалар бір мезетте өзгерген шығар? Жоқ, көршілері Ақ Су тайпасы екі жыл бұрын қандай деңгейде болса, әлі де сол деңгейде қалған. Тас дәуірі: жалаңаяқ жүреді, баспаналары таяқтар мен жапырақтардан жасалған, төсек орнына аң терілерін пайдаланады. Дегенмен мұнда өзгеше бір нәрсе сезілетін — дәл осы ауылдың, дәл осы тайпаның тұрмыс салтын өзгерткен өзіндік өркениет рухының лебі бар

еді. Бұл тайпа бүкіл Жүйеге және одан тыс жерлерге де танымал болған. Миллиондаған адам олар туралы фильмдерді көріп, сүйікті кейіпкерлеріне ойша кеңес беріп, бағыт-бағдар сілтейтін. Осы ойлар біртұтас ұжымдық ой-пішінге бірігіп, аборигендердің санасына енген, ал олар үйреншікті тұрмыс салтын өзгерткен жаңалықтарды оңай әрі тіпті қуана қабылдаған.

Енді осы өзгерістердің дәнекеріне айналған адамды — санасы жіберілген ой-пішіндерді қабылдап, оларды түсінген сайын өмірде жүзеге асырған адамды табу ғана қалды. Лавв өз тілінде қарапайым бір ойды, құрылымын өзгертіп, бірақ мағынасын сақтай отырып, тарата бастады: «Көп жеген — көп жейді. Көп жеген адамға ұзақ уақыт бойы ішін босатуға тура келеді». Ол осыны іштей қайта-қайта қайталап, жиналғандарды білдіртпей бақылап отырды.

Кенет аборигендердің бірі жымиып, тамағын тауыспастан, тас табақшаны тізесінен алып, ошақтың жиегіне қойды. Бұл тайпаның сақтаушысы Пат еді — бойы аласа, жасы келген, мейірімді жүзді, ақылды көзді адам.

Лавв та табақшасын шетке қойып, аборигендердің тіліне көшті. Алдымен бақсы, одан кейін Ор көсем күліп жіберіп, олар да тамақтарын алып қойды.

— Қарнын лық толтырған жауынгер әлсіреп қалды, енді одан қауіп жоқ, — деді Ор.

— Ал ол дәрет сындырып отырғанша, оны жылан шағып алады, — деп қосты Ұзын Шаш тайпасының бақсысы.

Әркім санасына салынған ойды өзінше түсінді. Аборигендер ду күліп, қолындағы тамақ салынған табақшаны еш қоя алмай отырған семіз жауынгерді қағыта бастады. Қасында отырған тайпаласы әзілдеп оның асын тартып алмақ болып еді, бәрі қайтадан қарқылдап күлді.

Лавв сақтаушы Патқа көз тастап қойып, үнсіз жымиып отырды.

— Айтыңызшы, Ор көсем, тайпа сақтаушысы деген не және ол немен айналысады? — деп сұрады Лавв.

— Уа, құрметті Лавв, сақтаушы Паттың жұмысы өте көп. Ол тайпамыздың қорын сақтайды, әрі өзі өте ақылды, түрлі жаңа нәрселер ойлап табады, — деп жауап берді Ор көсем.

— Ал мына ошақты да сол жасады ма? Мен бұрын-соңды мұндайды көрген емеспін.

— Иә, бұл — оның жұмысы. Сақтаушы Пат көп тас жинап, оларды бір-біріне дымқыл топырақпен жапсырып қалады да, кейін айналасына үлкен от жақты, — деп жауап берді Вок бақсы.

Бәрі дұрыс. Ақ Су тайпасының көзге көрінбейтін достарынан келетін ой-пішіндерді қабылдап жүрген дәл осы сақтаушы Пат еді және ол, сірә, санасында пайда болған идеяларды өз ойым деп есептейтін. Лаввтың өзі де фильм түсіру кезінде аборигендерге талай рет ойша кеңес жіберген. Бірақ ол кезде оларды ешкім қабылдап, жүзеге асыра алмаған еді.

Вигвамға әйелдер кіріп, тас табақшаларды жинап алып кетті. Көп ұзамай олар жаңғақ қабығынан ойып жасалған то-

стағандар қойылған екі үлкен табақшамен қайта оралды. Тостағандарға ыстық сусын құйылып, түбіне кептірілген жемістер салынған еді. Әйелдер оларды ошақтың жалпақ жиегіне орналастырып, үнсіз шығып кетті.

— Құрметті Лавв, сендердің халықтарыңда сақтаушылар жоқ па? — деп сұрады Вок бақсы.

— Біздің халқымыз сендердің тайпаларыңнан бірнеше есе үлкен, сондықтан бізде сақтаушының жұмысын атқаратын адамдар көп, — деп қысқа жауап берген Лавв бірден әңгіменің тақырыбын өзгертті. — Тайпаларыңда азық-түлік қоры бар ма?

Ор көсем мен Вок бақсы оның неге меңзеп отырғанын түсінбей, бір-біріне қарасты.

— Бар. Егер саған тамақ керек болса, қуана бөлісеміз, — деді Ор.

— Жоқ, көсем, маған сендердің тамақтарың қажет емес.

Лавв рюкзагынан екі құрғақ азық алып, қаптамаларын ашты да, Ақ Су тайпасының көсемі мен бақсысына берді.

— Бұл — біздің жолға алып жүретін тағамымыз. Өте дәмді емес, бірақ аштықты жақсы басады, — деп түсіндірді ол.

Содан кейін қалған бәліш бөлігін шығарып, сәл жылыту үшін ошақтың жиегіне қойды. Аборигендер құрғақ азықтарды мұқият қарап шыққан соң, ішіндегісін әр ұяшықтан аздан алып, сақтықпен татып көре бастады да, қаптамаларды бір-біріне беріп отырды. Ішінде жатқан ағаш қасыққа ешкім қол тигізбеді: әдеттегідей қолдарымен жеді. Жүздерінен

мұндай тағамның оларға аса ұнамағаны байқалып тұрды. Лаввтың өзі де оны ұнатпайтын, тек қалыпты тамақтануға мүлде уақыт болмаған кезде ғана пайдаланатын. Барлық абориген бейтаныстың тағамынан дәм татып болып, құрғақ азықтар семіз жауынгерге жеткенде, ол мұны да сүйсіне жеп, соңғы түйіріне дейін тауысты. Тайпаластары оны тағы да қағытып, күліп алды.

Лавв бәлішті ошақтан алып, пышақпен қаптамасының жоғарғы бөлігін кесіп ашты да, бәліштің төрттен бірін он тоғыз бөлікке бөліп, өзі үлгі көрсетті: бір бөлігін алып, аузына салды. Содан кейін қаптама қолдан-қолға берілді. Әркім бір-бір бөліктен ғана алды. Бәліш бәріне ұнады. Аборигендер жемістер мен жидектер қосылған балдай тәтті тағамнан дәм татып, риза кейіппен бастарын изеді.

— Маған сендердің тамақтарың қажет емес, өйткені бүгін күн батқаннан кейін сендерден кетіп, өз халқыма ораламын, — деп жалғастырды Лавв.

Аборигендер абдырап, бір-біріне қарасты.

— Уа, құрметті Лавв, егер біз сені бір нәрсемен ренжіткен болсақ, кешірімімізді қабыл ал. Біз сені бізбен бірге қалып, сырттан келгендерді жеңуді және жаңа қару жасауды үйретеді деп ойладық, — деді Ор көсем.

— Өкінішке қарай, көсем, менің уақытым аз. Мен бақсының шәкіртімін, егер соңғы сабағыма үлгермесем, әлі ұзақ уақыт бақсы бола алмаймын, — деп жауап берді Лавв.

Ол шындықты айтып отыр еді. Екі күннен кейін оның

оқуы аяқталатын. Жеке өзі үшін ештеңе дерлік өзгермейді: ол академияда әрі қарай да жұмыс істей береді, бірақ енді жаңа мәртебеде.

— Мен сендердің жауынгерлеріңе қалай жақсырақ шайқасу керектігін және қаруды қалай жасау керектігін көрсетемін. Оған уақытымыз жетеді. Ал содан кейін қараңғы түсе салысымен бірден кетемін, — деп қосты Лавв.

— Бірақ түнде жүру қауіпті. Жол көрінбейді, ал көптеген аңдар аң аулауға шығады, — деп ескертті Вок бақсы.

— Мен қараңғыда көре аламын әрі жолымды жарықтандыра аламын.

Қолшамның, түнде көруге арналған көзілдіріктің және қорқыныш сәулелендіргіштерінің құрылысын түсіндіріп отырмас үшін, Лавв көру аппаратын дамыту кезінде бала кезінен меңгерген жарқыраған көз әсерін пайдаланды. Оның көздері жұмсақ ашық көгілдір сәулемен жарқырай бастады.

Аборигендер қатты таңғалды, бірақ, шамасы, оны табиғаттан тыс қабілеттері бар сиқыршы деп әлдеқашан мойындап қойғандықтан, тек таңданысқа толы көзқарастармен шектелді.

— Құрметті Лавв, сен ұлы жауынгер ғана емес, ұлы сиқыршысың да. Біз саған сенеміз, — деді Ор жігерлене сөйлеп, қолын кеудесіне қойып.

— Біз саған жолға азық береміз, — деді Вок бақсы.

— Рақмет, бірақ маған азық қажет емес. Мен сендердің қорларың туралы өзім үшін сұраған жоқпын. Одан да Ұзын

Шаш пен Үлкен Бұқа тайпаларымен бөлісіңдер. Оларға өз жерлерін тастап кетуге тура келді, қазір олар бәріне, әсіресе азық-түлікке мұқтаж, — деп түсіндірді Лавв.

Вок бақсы сақтаушы Патқа ақырын бірдеңе айтты. Ол орнынан тұрып, сыртқа шықты. Көп ұзамай бір бума пальма жапырағын алып оралып, иіліп, оларды Лаввқа ұсынды.

— Бізде бары осы, — деді ол.

Лавв жапырақтарды мұқият қарай бастады. Оларға үшкір затпен әртүрлі белгілер: пішіндер, таңбалар, таяқшалар, бір қол, екі қол — қарапайым есеп жүйесіне ұқсас нәрселер салынған еді. Бір жапырақта найзаның сабы бейнеленіп, қасына оның саны көрсетілген. Екіншісінде дайын найзалар белгіленген. Сондай-ақ тері, шикі балық, кептірілген балық, жемістер және басқа да көптеген қорлар белгіленген жапырақтар бар еді.

— Өз ауылдарыңнан не алып шықтыңдар? — деп сұрады Лавв туған жерлерін тастап кеткен тайпалардың өкілдерінен.

— Вигвамдардан басқасының бәрін: қару-жарақты, терілерді және екі күнге жететін азықты, — деп жауап берді ұзын шаштылардың көсемі.

— Біз де бәрін алып шықтық, тек азығымыз бір күнге ғана жетеді, — деді Үлкен Бұқа тайпасының бақсысы.

Лавв Ор көсемге қарап, бірнеше секунд үнсіз отырды да:

— Сендер одақ құруға дайынсыңдар ма, әлде әрқайсың өз беттеріңше қаласыңдар ма? — деп сұрады.

— Бірақ біз достық туралы келісіп қойдық қой, құрметті

Лавв, — деп жауап берді Вок бақсы.

Басқа тайпалардың өкілдері де оның сөзін растап, бастарын изеді.

— Тайпалар одағы — достық туралы келісімнен әлдеқайда ауқымды нәрсе. Сендер бес бөліктен тұратын бір үлкен тайпаға айналасыңдар, бірақ өз ауылдарыңда тұра бересіңдер. Әр тайпаның өз көсемі қалады, алайда олардың біреуі бас көсем болып, барлығына басшылық етеді. Сендер бір-біріңе көмектесесіңдер, жаулармен бірге соғысасыңдар және мерекелерді бірге тойлайсыңдар. Ал егер бұл жерлерден кетіп, жаңа қоныс іздеуге тура келсе, оны да бірлесіп жасау оңайырақ болады. Сендер бас көсемді таңдап, көсемдерден, бақсылардан, бірінші жауынгерлерден, ақсақалдар мен сақтаушылардан тұратын кеңес құруларың керек. Осы кеңесте бес тайпаның өкілдері маңызды мәселелерді талқылап, ортақ шешімдер қабылдайды — дәл бүгін біз жасағандай, — деді Лавв.

— Бірақ тайпа үшеу-ақ қой, құрметті Лавв. Қалған екеуі енді жоқ, — деп қарсылық білдірді ұзын шаштылардың көсемі.

— Орман Бұғысы мен Өткір Тас тайпаларында ең болмаса бір ер адам қалды ма?

— Иә, қалды, — деп жауап берді көсем оның неге меңзеп отырғанын түсінбей.

— Егер тайпада ең болмаса бір ер адам болса, демек, ол тайпа әлі тірі, — деді Лавв нық сеніммен.

Аборигендерге бұл сөздер қатты ұнады. Олар тайпалардың әлі де бесеу екеніне келісіп, одақ құруға, бас көсемді сайлауға және тайпалар кеңесін құруға шешім қабылдады.

Осы кезде ас та аяқталуға жақындаған еді. Бәрі ыстық сусындарын ішіп бітіріп, тостағандардың түбінде жатқан жемістерді жеп қойды. Вигвамнан шығар алдында Лавв Ақ Су тайпасының өкілдеріне бұрылды:

— Мен одақтас тайпаларға қорларының үштен бірін беруге және Ақ Су адамдарының қолында артығымен бар нәрселердің бір бөлігін әкелуін сұрауға кеңес берер едім. Ертең бәрін жылғаның алдындағы алаңқайға жинасын, ал сақтаушы Пат қорларды бөліп берсін. Әр тайпада он күнге жететін азық қоры болуы керек. Кімге қанша беру керектігін сақтаушының өзі шешсін. Ол дана адам және бес тайпаның бәріне қызмет ете алады.

Жиналғандардың бәрі оның ұсынысымен келісті. Содан кейін олар вигвамнан шықты. Көсемдер мен бақсылар тапсырмалар беріп жатқанда, Лавв ақсақал мен сақтаушы Патты еріп жүруімен кіші шеңберді аралап көруге аттанды.

Олар басты вигвамды сағат тілінің бағытымен айналып жүрді. Бірінші болып Вок бақсының ауласы орналасқан еді, ол үш вигвамнан тұратын: біреуі бақсы тайпаластарын қабылдайтын жұмыс орны ретінде пайдаланылса, қалған екеуі оның отбасына арналған. Одан кейін ақсақал мен сақтаушының аулалары орналасқан. Әрі қарай көлемі әртүрлі он екі вигвамнан тұратын кең аумақ бар еді, оларға ұқыпты салы-

нған соқпақтар апаратын. Бұл тайпаның қоймасы болатын. Бесінші болып қорларды күзететін әрі үнемі сол жерде болатын жауынгердің ауласы тұрды. Одан кейін көсеммен үнемі бірге жүретін бірінші жауынгердің ауласы орналасқан. Шеңберді Ордың өз ауласы аяқтайтын: бақсынікі секілді үш вигвам жол мен алаңға жақын, шеңбердің шетіне орналасқан еді.

Бәрі мұқият ойластырылып, ұқыпты ұйымдастырылған. Лавв аборигендерді еңбекқорлығы үшін және үлкендеріне әрі өз басшыларына деген құрметі үшін тағы да іштей мақтады. Барлық тапсырма тез әрі кідіріссіз орындалатын.

Көсемнің ауласынан өтіп, Лавв алаңға шықты. Екі оттың жанында жаттығудың басталуын күтіп отырған жауынгерлер отырды. Қарама-қарсы шетте аборигендер тобы тұрды, олардың жанында көсемдер мен бақсылар өзара сөйлесіп жатты. Алаңқайдың ортасына аң терілерін төсеп, үлкен шеңбер жасаған, ал дәл ортасындағы от жағуға арналған жерді бос қалдырған еді.

— Құрметті Лавв, міне, Орман Бұғысы мен Өткір Тас тайпаларының жаңа көсемдері, — деді Ор ол жақындай бергенде. — Ал мыналар — олардың тайпаларынан қалған адамдар.

Ол алаңқайдың шетінде тұрған аборигендер тобын көрсетті. Жаңадан сайланған көсемдер бастарын иіп, қолдарын кеуделеріне қойды. Орман Бұғысы тайпасының көсемі болып жасы келген қария сайланыпты, ал Өткір Тас тайпасын

орта жастағы аласа бойлы ер адам басқарған. Аборигендердің өздері абдырап, үрейленіп тұрғандай көрінді. Олар не болып жатқанын әрең түсініп, біресе Лаввқа, біресе басқа тайпалардың көсемдеріне, одан кейін өз тайпаластарына көз тастап отырды. Лавв қолын кеудесіне қойып, олармен амандасты.

— Сендерден тайпаларыңа не болғанын айтып беруленіңді сұраймыз, — деді ол.

— Иә, құрметті мырза, — деп келісті қария.

— Ор көсем, бәрі шеңберге жайғассын, — деді Лавв Орға бұрылып.

Бәрі терілердің үстіне отырған кезде, кімнің қай тайпаға жататыны анық көрінді. Орман Бұғысы тайпасының көсемі болған қарияның артында он адам отырды: жасы келген әйел, орта жастағы әйел, жараланған жас жігіт, жас қыз, әртүрлі жастағы төрт қыз бала және шамамен сегіз жасар екі ұл. Жуырда ғана саны көп болған тайпадан қалғаны осы еді.

Өткір Тас тайпасынан одан да аз адам аман қалыпты. Олардың көсемінің артында қолында сәбиі бар әйел, бір қария, жасы келген әйел, екі кішкентай қыз және шамамен он жасар ұл бала отырды. Көсемін қосқанда — барлығы сегіз адам.

Қалған тайпалар да дәл осындай тәртіппен орналасты: алда көсем, оның артында бірінші жауынгер мен бақсы, одан әрі қалғандары өз дәрежелеріне қарай отырды. Ақ Су тайпасынан шеңберде он алты адам, ал қалған екі тайпадан сегіз

адамнан болды.

Лавв өз орнына барып, Ор көсем мен ұзын шаштылардың көсемінің арасына, Орман Бұғысы тайпасының басшысына қарама-қарсы отырды. Енді шеңбер тең алты бөлікке бөлінді, тек Лаввтың артында ешкім отырған жоқ.

— Жерлерінен айырылған тайпалар, біз сендерге қайғыра көңіл айтамыз. Бірақ басқа жерді әлі де табуға болады. Адамдарынан айырылған сендерге де қайғыра көңіл айтамыз. Алайда тайпада ең болмаса бір ер адам қалғанша, ол өмір сүруін жалғастыра береді. Егер осында отырған тайпалардың біріне қосылып, оның бір бөлігі болғыларың келсе, оған құқықларың бар. Тек шешімдеріңді жақсылап ойланыңдар. Меніңше, көсемдер бұған қарсы болмайды, — деді Лавв та, басшыларға сұраулы жүзбен қарады.

Үшеуі де келісім белгісі ретінде қолдарын кеуделеріне қойып, құрметпен бастарын изеді.

— Бұл шешімді кейін қабылдауға болады, дәл қазір емес. Қазір біз сендерді тыңдағымыз келеді. Тайпаларыңа бөтендер шабуыл жасаған кезде не болғанын және не көргендеріңді егжей-тегжейлі айтып беріңдер. Орман Бұғысы тайпасынан бастайық, — деді Лавв олардың көсеміне қарап.

— Үш күн бұрын біздің жерімізге үлкен тайпаның жауынгерлері жақындады. Екі тайпамыздың ержүрек жауынгерлері көсемдер бастап, оларға қарсы шықты. Шайқас болды, бірақ оның қалай өткенін біз білмейміз. Келесі күні таңертең бізге Өткір Тас тайпасының адамдары келіп, олар-

дың ауылын бөтендер басып алғанын айтты. Біздің жауынгерлеріміздің бірде-біреуі қайтып оралмады. Не істеу керектігін шешіп жатқанымызда, бөтендер біздің ауылға да шабуыл жасады. Ер адамдарымыз оларға тойтарыс беруге тырысты, бірақ ештеңе шықпады. Бізді үш жағынан қоршап, тез жеңді. Олар адамдарды ұстап алып, қолдарын байлап, топ-топқа жинады: қарттарды бөлек, әйелдерді бөлек, балаларды бөлек. Жүре алмайтындарды өлтірді. Менің артымда отырғандардың бәрі ауылдың ең шеткі бөлігінде тұратын. Бөтендер ол жаққа ең соңында жеткендіктен, біз қашып шығып, орманға жасырынуға үлгердік. Келесі күні таңертең достарымызға қарай бет алып, жолда Өткір Тас тайпасының адамдарын кездестірдік. Сөйтіп, бірге Ұзын Шаш тайпасына келдік. Енді міне, осындамыз, — деп қария мұңая әңгімеледі.

— Өткір Тас тайпасының көсемінен оларда бәрі қалай болғанын айтып беруін сұраймын, — деді Ор.

— Біз де ауылдың шетінде тұратынбыз. Жауынгерлеріміз шайқасқа кеткеннен кейін, жараланған бір адам жүгіріп келіп, бәріне ауылдан кетіп, жасырыну керектігін айқайлап айтты. Біз ауылдан бірден кеткен жоқпыз — бөтендерді көргенде ғана қаштық. Олар екі жақтан келіп, адамдарды өлтіре бастады. Біз қашып, жасырынып қалдық, ал таңертең достарымызға қарай бет алдық. Жолда Орман Бұғысы тайпасының адамдарын кездестірдік. Бірге Ұзын Шаш тайпасына келдік, ал бүгін осында жеттік, — деп әңгімеледі көсем.

Лавв алысқа көз тігіп, ойланып қалды. Бір нәрсе анық еді: бұлар қарапайым аборигендер емес. Олардың ойлау жүйесі де, соғысу тәсілі де өзгеше болатын. Олардың біреуімен болса да менталдық байланыс орнатуға жасаған әрекеттерінің бәрі нәтижесіз аяқталды — саналары мұздың бір кесегіндей еді.

— Сендердің араларыңда бөтендердің тұтқынға түскен адамдармен не істегенін көрген біреу бар ма? — деп сұрады Лавв.

Аборигендер үнсіз бір-біріне қарасты. Кенет Орман Бұғысы тайпасынан шыққан жас қыздың бәсең дауысы естілді. Ол жанында отырған жігітке бірдеңе айтып жатты. Жігіт оны тыңдап алып:

— Мен көрдім, — деді ақырын.

— Жақынырақ кел, жігіт, көргеніңді айтып бер, — деді Ор көсем қарияның жанындағы орынды көрсетіп.

Жігіт қыздың көмегімен орнынан тұрып, оған сүйене отырып, көрсетілген жерге әрең жетті. Оң қолын сол қолымен демеп ұстап тұрды. Қыз жас әрі сұлу, дене бітімі келісті еді, бірақ беті күйе мен шаңға былғанған. Сірә, ауылдан қашқаннан бері жуынбаған және осы уақыт бойы жігітке қамқор болып жүрген.

— Саған не болды, жауынгер? Жараландың ба? — деп сұрады Лавв.

— Құрметті Лавв, оның қолы сынған, — деп жігіттің орнына ұзын шаштылардың көсемі үкім оқығандай үнмен жа-

уап берді.

— Мен Лаввпын, бақсының шәкіртімін. Сынған қолды қалай емдеу керектігін білемін. Менің көмегім керек пе? — деп сұрады Лавв еркін таңдау құқығын сақтай отырып.

— Иә! — деп айқайлап жіберді қыз.

— Маған уақытыңды жоғалтпа. Бөтендерді жеңу менің өмірімнен маңыздырақ, — деп жауап берді жігіт өз тағдырына әлдеқашан мойынсұнған адамның даусымен.

— Бұған көп уақыт кетпейді, — деді Лавв.

— Онда сенің көмегіңді қабыл алуға келісемін, құрметті Лавв.

Лавв орнынан тұрып, жігітке жақындады да, ісіп кеткен қолын абайлап сипап тексеріп, өз орнына қайтып отырды.

— Маған ұзындығы жарты қолдай таяқтар және ұзын жіңішке арқан керек, — деді ол сақтаушы Патқа.

Ол бірден шығып кетті. Алысқа барудың қажеті болмады: жауынгерлер бамбук, таяқтар мен арқандарды үйіп әкеліп қойған еді. Пат қажеттінің бәрін алып, Лаввтың алдына қойды.

— Мен дайындалып жатқанша, не көргеніңді айтып бер, — деді Лавв.

— Бөтендер біздің ауылға шабуыл жасағанда, мен досымменбірге оларға қарсы шайқастым. Олар тым көп еді. Мені қолымнан шоқпармен ұрды, содан кейін қолым жұмсарып кетті. Досымды басынан ұрды, ол құлап қалды. Бөтендердің жауынгерлері оған жүгіріп келіп, ұстап тұрды. Сонда

олардың бас жауынгері оның ішін жарып, етін кесіп алып, жей бастады. Кейін етті өз жауынгерлеріне берді, олар да жеді. Мен қатты қорқып кеттім де, бөтендер сонымен айналысып жатқанда, орманға қашып кеттім, — деп әңгімеледі жігіт сұмдық күйзелісті бастан өткерген адамның даусымен.

Аборигендер естігендеріне сене алмай, шулап кетті. Ал Лавв сол уақытта таяқтарды қажетті ұзындықта кесіп, олардың екі жерінен арқанға арналған ойықтар жасады да, сегіз таяқты қысқа арқан баспалдаққа ұқсайтын құрылым шығатындай етіп байлады. Таяқтардың біріне отыз кертік салды. Содан кейін жаралы жігітке жақындап, тістеп тұруы үшін аузына қысқа таяқ салды.

— Оны ұстап тұрыңдар, — деді ол қыз бен қарияға.

Қыз жігітті артынан құшақтап ұстады, ал қария оның сол қолынан мықтап ұстап алды. Лавв сынған қолды ұстап, сүйекті түзеді де, қолдан жасалған шинаны қолына орап, арқандармен мықтап бекітті. Содан кейін жігіттің мойнына таңғыш іліп, ұзындығын реттеп, бекітілген қолын соған асып қойды.

— Мына кертіктерді көріп тұрсыңдар ма? Күн сайын күн батқанда олардың әрқайсысының жанына тағы бір кертік салыңдар. Әр кертіктің жұбы пайда болған кезде, шинаны шешіңдер. Қолы жазылады. Оған дейін қолын қимылдатуға да, онымен ештеңе істеуге де болмайды, әйтпесе бәрін басынан бастауға тура келеді. Өз ер адамыңа қара және оның қолын мазалауына жол берме, — деді Лавв қызға бұрылып.

— Ол менің немере ағам. Әкелеріміз ағайынды болған. Мен оған қарап, көмектесемін, — деді қыз Лаввтың көзіне жылы жүзбен қарап.

Лавв басын изеп, пышағын қынына салды да, орнына қайтып отырды.

— Құрметті Лавв, енді жігіт сау ма? — деп сұрады Вок.

— Әлі жоқ. Мен сүйекті түзеп, бекітіп қойдым. Ол жас әрі мықты, сондықтан енді денесі өзін-өзі емдейді. Ол үшін уақыт пен тыныштық қажет, — деп жауап берді Лавв.

Аборигендер кенет Лаввқа қарап жымия бастады, ал Ор көсем оларға сұстана қарады. Лавв құтқарған балалар келіп, оның артына жайғасты. Лавв та жымиды.

— Балалар — менің тайпам, — деді Лавв.

Кішкентай қыз оған жақындап, тізесіне отырды. Лавв көсемге бәрі дұрыс екенін білдіріп, басын изеді де, қызды құшақтап, иығына отырғызды. Көсемнің немересі Лаввтың басынан құшақтап, оның иығында мақтанышпен отырды.

— Ор көсем, ауылдарыңа Орман Бұғысы мен Өткір Тас тайпаларының адамдарын қабылдай алар ма едіңдер? — деп сұрады Лавв.

— Біз оларды паналатуға дайынбыз, — деді көсем салмақты үнмен де, абыроймен басын иді.

— Арғы жағалаудағы аумақ әлі бос. Сол жерде екі аула жасап, олардың арасынан жолға шығатын соқпақ салыңдар. Әр аумаққа екі тұрғын вигвамнан және бір тайпа вигвамынан тұрғызыңдар. Оларды қажеттінің бәрімен қамтамасыз

етіңдер. Жерінен айырылған тайпалардың өздері жасағаннан гөрі, сендер үшін мұны істеу әлдеқайда оңай болады.

— Иә, құрметті Лавв, сен дұрыс айтасың. Біз оларды қабылдап, қажеттінің бәрін береміз, — деді көсем.

Жаңадан сайланған екі көсем де алғыс белгісі ретінде бастарын иіп, қолдарын кеуделеріне қойды.

— Енді адамжегіш болып шыққан сырттан келгендер туралы сөйлесейік. Бұрын осындай тайпаларды кездестіргенсіңдер ме?

— Жоқ, біз мұндайлар туралы ешқашан естіген емеспіз, — деп жауап берді Вок бақсы.

— Ал сен, Лавв, осындай тайпаларды кездестірдің бе? — деп сұрады Ор.

— Жоқ, көсем, бірақ олар туралы естігенмін. Олар үшін басқа тайпалардың адамдары — жай ғана азық. Егер адамжегіштер сендерден күшті болса, олар ешқашан сендермен бір шеңберге отырмайды, өйткені өздерін сендерден жоғары санайды. Олар адамдарды сендер жануарлар мен құстарды өлтіргендей өлтіреді — тек өздеріне қажет болғандықтан және ұнатқандықтан, — деді Лавв.

Аборигендер дауыстап наразылық білдірді. Кейбіреулері көзге көрінбейтін жауға жұдырықтарын, тіпті балталарын сілтеп, қоқан-лоқы көрсете бастады. Қабағы түйілген Ор бәрін тыныштандыруға шақырып, қолын көтерді.

— Құрметті Лавв, демек, бізге бір ғана жол қалады — соғыс. Біз бөтендерді жеңіп, таулардың ар жағына қуып шы-

ғуымыз керек, — деді ол нық дауыспен.

Аборигендер көсемнің сөзін айқаймен және шайқасқа шақырған дауыстармен қарсы алды.

— Бұл — сендердің жерлерің және сендердің тайпаларың, сондықтан қалай өмір сүріп, не істеу керектігін тек өздерің шешесіңдер. Мен тек кеңес беріп, сендердің орындарында болсам, қалай әрекет етер едім, соны ғана айта аламын. Бірақ алдымен үш ықтимал жолды қарастыруды ұсынамын. Сақтаушы Паттан жазып алуды сұраймын.

Бірінші жол — сендер таңдағыларың келіп отырған жол. Қалқандар, садақтар мен жебелер жасап, күштеріңді жинағаннан кейін бөтендерге қарсы соғысқа аттанасыңдар. Бәлкім, бір ауылды азат ете аларсыңдар, бірақ бұл үшін көптеген жауынгерлеріңнен айырыласыңдар. Екінші ауылды азат етуге, сірә, күштерің жетпейді. Олар тым көп, ал сендер тым азсыңдар. Егер жеңіліске ұшырасаңдар, әйелдерің мен балаларың қорғансыз қалады, — деді Лавв.

— Уа, ұлы жауынгер Лавв, сен ауылдарды бір-бірден азат етуге тура келеді дедің. Бірақ біз бөтендердің бір ғана жасағын көрдік. Ол алдымен бір ауылға, содан кейін екіншісіне шабуыл жасады. Егер біз оларды жеңсек, екі ауыл да азат болады, — деді осы уақытқа дейін үнсіз отырған Үлкен Бұқа тайпасының көсемі.

— Жоқ, көсем, олай емес. Бөтендер сендер ойлағаннан әлдеқайда көп. Олар бөлініп кеткен. Бір үлкен жасақ алдымен екі тайпаның жауынгерлерін талқандады, содан кейін

бірінші ауылға екі жақтан шабуыл жасады. Аз ғана адам қашып құтыла алды, қазір олар біздің алдымызда отыр. Екінші жасақ Орман Бұғысы тайпасының ауылына қарай бет алған, бірақ қараңғы түскенше оған жетіп үлгермей, жолда түнеген. Таңертең тың әрі тынығып алған олар қорғаныссыз қалған екінші ауылды оңай басып алды, — деп түсіндірді Лавв.

— Ал Орман Бұғысы тайпасының ауылына алдымен Өткір Тас ауылын басып алған сол бөтендер келген болса ше? — деп сұрады Ор.

— Жоқ. Олар басып алған ауылдан бірден кете алмас еді. Тұтқындар мен олжаны күзету, сондай-ақ тынығып алу қажет болды. Сірә, олар той жасап, келесі күні қолға түсіргендерімен бірге үйлеріне қарай аттанған, — деп жауап берді Лавв.

— Егер біріккен екі тайпа тіпті бір жасағын да жеңе алмаған болса, екі жасақпен күресу бізге қиын болады. Оның үстіне Орман Бұғысы бес тайпаның ішіндегі ең үлкені еді, — деді Ор.

— Иә, көсем. Ашық далада оларды жеңу мүмкін емес. Оның үстіне бөтендердің басқа да жауынгерлері бары анық. Бұл екі жасақ — олардың күшінің бір бөлігі ғана, қалғандары тайпасын күзету үшін қалып қойған, — деді Лавв.

Шеңбер ішін үнсіздік басты. Аборигендер естігендерін ой елегінен өткізіп отырды.

— Бірінші жол — ең қауіптісі. Ол тайпаларыңның толық

жойылуына әкелуі мүмкін. Екінші жол — үнемі көшіп-қонып, жаңа жер іздеу. Бірақ ол жақта да сендерді қуғындауы мүмкін, ерте ме, кеш пе, бәрібір шайқасқа түсуге тура келеді, — деп жалғастырды Лавв.

— Біз шайқастан да, өлімнен де қорықпаймыз. Қажет болса, бәріміз бір адамдай жеріміз бен адамдарымыз үшін жанымызды береміз, — деді Ор сенімді үнмен.

— Мен білемін, көсем, сендер өлімнен қорықпайсыңдар және жауынгер үшін шайқаста қаза табудан артық тағдыр жоқ деп санайсыңдар. Бірақ сендер қаза тапсаңдар, балаларыңа, әйелдерің мен қарттарыңа кім қамқор болады? Адамжегіштердің оларға не істейтінін елестетудің өзі қорқыныш-ты. Балаларыңның қауіпсіз жерде екенін білгенде, өр жауынгер болып қалып, ерлікпен қаза табуды армандауға болады. Бірақ тайпалардың тіршілігіне қауіп төнген кезде, қандай жолмен болса да, олардың аман қалуын қамтамасыз ету қажет, — деді Лавв иығында отырған қызды және қалған балаларды көрсетіп.

— Сенің балаларың бар ма, құрметті Лавв? — деп ақырын сұрады Ор.

— Жоқ, көсем. Мен әлі бақсының шәкіртімін. Бақсы болған соң үйленіп, көп балалы бола аламын. Әкем қазірдің өзінде маған қалыңдық іздеп жүр, — деп Лавв әкесімен болған әңгімені және ол ұсынған қалыңдықтарды есіне алып, жымиып жауап берді.

— Әкең жауынгер ме, әлде бақсы ма?

— Қарапайым диқан. Ол өсімдіктер, жемістер мен ағаштар өсіреді.

— Онда неге сен де ол сияқты болмадың?

— Әр нәрсенің өз уақыты бар. Бәлкім, бір күні мен де сондай болармын. Ал әзірге халқыма қолымнан келгенше пайда келтіруім керек, — деп жауап берді Лавв.

Ор көсем басын төмен түсіріп, алдындағы теріге қадала қарады. Бірнеше секундтан кейін ол қайтадан сенімді түрде басын көтерді.

— Ендеше бізге не істеуге кеңес бересің, құрметті Лавв?

— Егер мен сендердің орындарыңда болсам, үшінші жолды таңдап, бөтендер істегендей әрекет етер едім, — деді Лавв бәрін таңғалдырып, артынша бірден түсіндірді: — Мен сендердің тайпаларыңа бұл жерлерден кетіп, жаңа жер іздеуге кеңес берер едім.

— Сен бөтендер өз жерлерінен балаларын құтқару үшін кетті деп ойлайсың ба?

— Иә, көсем. Бұған сенімдімін. Олардың келген жерлерін көргенмін: орманы қалың, өзендері мен көлдері балыққа толы бай өлке. Олар ол жерден өздері де құтылу үшін кеткен. Сірә, оларды күштірек тайпа немесе тайпалар одағы қуып шыққан.

— Бірақ біз қайда барамыз? Барлық жерде адамдар, барлық жерде бөтеннің жері, — деп сұрады Ор.

— Барлық жер иеленіп қойған жоқ, көсем. Егер үлкен өзеннен өтіп, биік күн болмайтын жаққа қарай ұзақ жүр-

сеңдер, жақсы бос жерлер табасыңдар. Неғұрлым алысқа барсаңдар, соғұрлым суық болады. Жаңбырлы маусымда ол жақта аспаннан суық ақ мамыққа айналған су тамшылары түседі. Ол жердің бетін жауып, айналаның бәрін аппақ етеді. Бірақ биік күн қайта оралғанда, сол мамық еріп, суға айналады да, жерге сіңеді немесе жылғалар болып өзенге ағады. Сонда ол жақ та осындағыдай жылы болады, — деді Лавв.

— Егер жер бос болса, онда неге ол жерде тайпалар жоқ?

— Өйткені адамдар ол жақта өмір сүруді әлі үйренбеген. Суық кезде көп тері киіп, жылуды сақтау үшін аяқтарды былғары мен аң терісіне орау керек. Вигвамдарды жуан бөренелерден салып, ошақты жиі жағуға тура келеді. Егер сол жаққа аттансаңдар, мүмкіндігінше көп тері, аң терісі мен былғары алыңдар. Бүкіл денені, аяқ пен басты жауып тұратын киім жасаңдар. Менікіне ұқсас, — деп жауап берді Лавв.

— Сендердің халықтарың да суық жерде тұра ма?

— Иә, бұл жерден өте алыста, үлкен судың ар жағында. Маған ол жақ ұнайды. Суықты да, қарлы уақыттан кейін жылу келіп, айналаның бәрі жанданып, гүлдегенін де ұнатамын. Бұл өте әдемі, — деп жауап берді Лавв.

Содан кейін ол аборигендерге ағаштан немесе тастан үй салуды, қарапайым пеш тұрғызуды және өзен үстінен көпір салуды түсіндірді. Сақтаушы Пат бәрін пальма жапырағына мұқият бейнелеп отырды.

Келесі жапырақты тайпалар одағының құрылымына арнады. Ор бірауыздан бас көсем болып сайланды. Оның қа-

рамағына үш жүз жауынгердің бәрі өтті. Екі жүз жауынгер Ор мен оның бірінші жауынгерінің тікелей қолбасшылығындағы негізгі күшті құрады. Ұзын Шаш тайпасының көсемі қырық жауынгерден тұратын барлау жасағын басқарды. Үлкен Бұқа тайпасының көсеміне алпыс жауынгер бөліп, ауылдарды қорғау тапсырылды. Бақсылар, ақсақалдар және сақтаушы Пат қару жасау мен көшуге дайындықты өз мойындарына алды. Сондай-ақ бірге өмір сүру ережелері, одақтағы тәртіп келісіліп, тайпалар кеңесі құрылды.

— Енді сендерге қару мен қалқан жасауды көрсетемін. Сақтаушы Пат бәрін үшінші жапыраққа белгілеп отырады, — деді Лавв та, іске кірісті.

Шеңбердің ортасына алдын ала дайындалған материалдарды: таяқтарды, арқандарды, лианалар мен бамбукты әкелді. Көмекшілерімен бірге Лавв төрт қалқан жасады. Содан кейін лайықты бұтақтар мен арқаннан садақ және бірнеше жебе жасады. Лианалардан арқан өріп, тас лақтыруға арналған сақпан дайындады. Осыдан кейін әр қару түрін қалай қолдану керектігін көрсетті. Жауынгерлер негізгі тәсілдерді меңгерген соң, ол қоян-қолтық ұрыстың бірнеше әдісін көрсетіп, оларды қайта-қайта қайталатты. Содан кейін тактика мен стратегияның негізгі қағидаларын: қалай қозғалу, ізді шатастыру және қуғыннан қалай құтылу керектігін түсіндірді.

Үйрету аяқталған соң, аборигендер өз істерімен тарап кетті. Бір оттардың жанында тамақ дайындалып жатса, алаңның

арғы шетінде жауынгерлер жаттығуын жалғастырып жатты.

Ор көсем қалғандарға бұрылды:

— Тайпаластарым, қонақтарымыз және құрметті Лавв. Бүгін кешке, күн батар алдында, тайпалардың бірігуін атап өтіп, саған көмегің мен дана кеңестерің үшін алғыс айтамыз. Бізден кетер алдында саған сыйлық тарту етеміз.

Осыдан кейін көсемдер, бақсылар мен ақсақалдардан құралған топ Орман Бұғысы мен Өткір Тас тайпаларына қарай беттеді. Олар үшін үш-үштен вигвам дайындалып, терілер төселіп, азық-түлік әкелінген еді. Аман қалған аз ғана адам жаңа орынға жайғасып жатты: терілерді тегістеп төсеп, баспаналардың арасына от жағып, ұйықтайтын орындарын дайындап жүрді. Жуырда ғана жақындарынан айырылып, өздері де ғажайыптың күшімен аман қалғандарына қарамастан, олар сабырлы еді. Бұл адамдар үшін өмір мен өлім біртұтас нәрсенің екі жағы болатын.

Лаввқа жараланған жігіттің қарындасы келді. Ол басын иіп, қолын кеудесіне қойды.

— Бізге көмектесіп, ағамды құтқарғаның үшін саған алғыс айтқым келеді, құрметті Лавв. Бәріміздің атымыздан мына сыйлықты қабыл ал. Мұны өзім жасадым.

Оның ашылған алақанында былғары білезік жатты.

— Рақмет саған, сұлуым, бірақ үсті-басың кір екен. Жақсы күйеу тапқың келсе, өзіңе күтім жасап, жиірек жуынуың керек, — деді Лавв жымиып.

Шынында да, қыздың үсті-басы күйе мен шаң еді, бірақ

тіпті бұл да оның сұлулығын жасыра алмады. Алайда аборигендер әлденеге күлмеді. Ари есімді қыз Лаввқа таңырқай қарап, содан кейін көсемдерге көз тастады. Не деп жауап берерін таппай, қысылғандай жымиып, басын изеді де, тез кетіп қалды.

Лавв білезікті қарай бастады. Осы кезде көсемдер бірбіріне мән бере қарасып, адамдарын әлдебір тапсырмалармен жан-жаққа жібере бастады. Лавв ағаш бейнеленген былғары білезікті сол жақ білегіне тақты.

Содан кейін оған Өткір Тас тайпасының көсемі екі кішкентай қыз бен бір ұлды ертіп келді.

— Уа, құрметті Лавв, алғысымыздың белгісі ретінде мына сыйды қабыл ал.

Кішкентай қыз екі алақанын алға созды. Оның үстінде тас пышақ жатты. Бұл тайпаның ауылы үлкен үшкір жартастың маңында орналасқан еді, тайпаның атауы да содан шыққан. Оның тұрғындары тас өңдеу шеберлігімен танымал болатын. Пышақ тұтас бір кесек тастан жасалған: ұзын жүзі найзаның ұшына ұқсайтын, ал жоғарғы жағында дөңгелек сабы бар еді. Ол өте шебер жасалып, өлшемдерінің арақатынасы дәл сақталған. Лавв сыйлықты ризашылықпен қабыл алды.

Содан кейін Ор мен Лавв бастаған бүкіл топ кіші шеңберді айналып шықты. Үй иелері көшелерді қазіргі тайпа вигвамы тұрған жерден бастап қалай белгілегендерін қонақтарға мақтанышпен әңгімеледі. Ауылдың орталық бөлігін аралап көрген соң, бәрі алаңқайға қайта оралды. Онда әлдеқашан

көптеген адам жиналып қалған еді.

Ор көсем Лаввты бір топ жастарға ертіп келіп, қызды көрсетті:

— Менің немерем Ади.

Жас қыз жымиып, басын иіп, қолын кеудесіне қойды. Лавв оның сәлеміне жауап берді. Содан кейін Ұзын Шаш пен Үлкен Бұқа тайпаларының көсемдері де кезек-кезек жас қыздарды Лаввқа ертіп келіп, таныстыра бастады.

«Тура қалыңдық көру сияқты, — деп ойлады Лавв. — Тек әкем жетіспей тұр. Ол мұндай шараларды жақсы көреді».

Алаңқайдың бәріне қуырылған еттің, балық пен жемістердің иісі тарап үлгерген еді. Әйелдер оттардың айналасында ас әзірлеп жүрді. Адамдар көбейе түсті: біреулер музыка ырғағына аяқтарын тарсылдатып билей бастаса, қалғандары қарап тұрды.

— Құрметті Лавв, тайпалар шеңберінен орын алуыңды сұраймын. Біз саған сыйлықтар ұсынып, сенімен бірге бейбітшілік тостағанынан сусындағымыз келеді.

— Жақсы, көсем. Тек алдымен вигвамға барып келуге рұқсат ет. Мен де сендерге сыйлық жасағым келеді.

Қуанған Ор басын изеді. Лавв ақсақалдың еріп жүруімен вигвамға жетіп, одан сыртта күте тұруын өтінді де, ішке кірді.

Іште ешкім жоқ еді. Лавв рюкзагының жанына, есікке арқасын беріп отырды да, ең алдымен Амулетті қосты. Серікке қосылып, он бес километр радиустағы аумақты ска-

нерледі. Жылғадан жоғары қарай үш километр жерде орналасқан екі үлкен адам тобын есептемегенде, бәрі қалыпты еді. Бұлар одақтас тайпалар болатын.

Содан кейін Лавв сканерлеу радиусын ұлғайтты. Ұзын Шаш тайпасының ауылында ешкім жоқ болып шықты. Ал Үлкен Бұқа тайпасы ауылының шетінде отыз шақты адам бар еді. Ол мәліметтерді нақтылады: олардың жартысына жуығы балалар.

Бұл нені білдіруі мүмкін? Бөтендер ме? Бірақ оларға балалар не үшін керек және неге ауылдың ішінде емес, шетінде жүр? Сірә, бұлар басып алынған қоныстардан қашып шыққандар.

Лавв Амулетті өшіріп, рюкзагын ашты да, сыйлықтарды таңдап, шағын сөмкеге салды. Рюкзагын вигвамда қалдырып, қалпағын жоғарырақ іліп қойды да, бүркемелеу режимін қосты.

Қолына сөмкесін ұстап, алаңқайға қайта оралып, өз орнына отырды. Көсем қолын көтергенде, бәрі бірден тына қалды.

— Бүгін біздің бес тайпамыз күштірек болып, бөтендерге бірге қарсы тұру үшін бірікті. Бұған тайпаларымыздың құрметті досы Лавв көмектесті. Жақында ол бізден кетеді, сондықтан оған сыйлықтар ұсынғымыз келеді. Өз атымнан және Ақ Су тайпасының атынан саған тастармен безендірілген мына найзаны сыйлаймын, — деді Ор да, Лаввқа әдемі қаруды табыстады.

Лавв оған алғыс айтып, өз сыйлықтарын шығарды.

— Жеке өзіңе, көсем, қынымен бірге өз пышағымды сыйлаймын. Ақ Су тайпасына — суға арналған термоқұты. Ал немерелеріңе — кішкентай вигвам.

Ол үш сыйлықты да Ордың алдына қойды. Көсем пышақ пен қынды мұқият қарап шықты да, содан кейін Лаввтың көмегімен оларды белдігіне бекітті. Одан соң термоқұтыны қарап, Лаввтың түсіндірмесін тыңдады да, оны Вок бақсыға берді.

Үшінші сыйлық Орды аң-таң етті. Шағын шар тәрізді зат вигвамға мүлде ұқсамайтын. Лавв бауынан тартқанда, шатыр әп-сәтте ашылып кетті. Тағы бір рет тартты — ол қайтадан шағын шарға жиналды. Кейбір аборигендер күтпеген жерден шошып, айқайлап жіберді. Ордың өзі шатырды бірнеше рет ашып-жинап көрді, тіпті оның ішінде отырып та үлгерді.

Үлкен Бұқа тайпасының көсемі Лаввқа қысқа былғары күрте мен дабыл сыйлады, ал оның орнына жалпақ белдік пен жиналмалы пышақ алды. Ұзын Шаш тайпасының көсемі әдемі балта табыстады. Лавв оның тайпасына шағын дүрбі мен қосалқы аяқ киім сыйлады. Өткір Тас тайпасының көсеміне тас өңдеуге арналған кішкентай балға мен от тұтатқыш, ал Орман Бұғысы тайпасының көсеміне қайшы, кесте тігуге арналған инелер және ұйықтайтын қап берілді.

Көсемдер сыйлықтарды қарап, бір-біріне көрсете бастады. Әсіресе үлкен пышақ бәріне қатты ұнады.

— Өздерің білетіндей, мен бақсының шәкіртімін және

рухтармен сөйлесе аламын. Олар маған Үлкен Бұқа тайпасының ауылында әзірге бөтендердің жоқ екенін, бірақ онда Орман Бұғысы мен Өткір Тас тайпаларының адамдары жүргенін айтты. Олар орманда жасырынып, кейін көмек іздеп ауылға келген. Араларында балалар көп. Барлығы отыз шақты адам. Оларды алып, осында әкелу керек. Ұзын Шаш тайпасының көсемі жауынгерлерімен бірге ертең таң ата сол жаққа барып, оларды тауып алсын. Бөтендер ауылды басып алмай тұрғанда асығу керек, — деді Лавв.

Көсемдер бақсыларға сұраулы жүзбен қарады. Олар көздерін төңкеріп, дабылдарын ұра бастады. Біраз уақыттан кейін үшеуі де Лаввтың сөзін растады. Адамдары сол ауылда жасырынып жүрген тайпалардың өкілдері қуана шулап кетті.

— Жақсы, құрметті Лавв. Таң ата сол жаққа аттанамыз, — деді Ұзын Шаш тайпасының көсемі.

Содан кейін мереке басталды. Отқа пісірілген тағамдар әкелінді. Адамдар ішіп-жеп, би биледі. Аборигендердің билері жауынгерлік жаттығуларға көбірек ұқсайтын. Музыка да болды — өзінше ерекше: адамдар таяқтарды бір-біріне соғып, қол шапалақтап, ырғақпен айқайлап отырды.

Лавв шеңберде отырып, көсемдермен әңгімелесіп, отқа пісірілген жемістер мен көкөністерді жеді. Содан кейін масайтатын сусын — әлдебір жемістердің ашыған шырынын әкелді. Бәрі бірден көңілденіп сала берді. Лавв бұған дейін де шөп тұнбалары мен шарапты талай рет ішіп көрген және ішімдікті жақсы көтеретін, сондықтан ойланбастан ішіп ал-

ды. Оған бірден тағы құйып берді. Ол тайпаларға жеңіс пен жаңа, бай жерлер тіледі де, екінші тостағанды да тауысты. Көп ұзамай көңілі көтеріліп, бойы жеңілдей бастағанын сезді.

— Құрметті Лавв, бізге өзің айтқан жерлер туралы әңгімелеп берші, — деп өтінді Ор көсем.

— Мен сендерге өзім тұратын жерлерді көрсете аламын, — деді Лавв көңілді үнмен.

— Бізді өзіңмен бірге алып кетесің бе? — деп таңғалды Ор.

— Жоқ, көсем. Мен бақсы болуға аз-ақ қалдым ғой. Ұмытып кеттің бе? — деп сұрады қызу тартып қалған Лавв.

— Жоқ, жоқ, есімізде, — деп жауап берді өзі де сондай күйге түсе бастаған Ор.

Қалғандары да жүздері бал-бұл жайнап, қуана бастарын изеді.

— Менің көздерімнің қалай жарқырайтынын көрдіңдер ғой. Ендеше мен сендерге өз көзім көрген нәрселерді көрсете аламын. Тек мен жарық түсіре бастағанда орындарыңнан қозғалмаңдар және алдыма шықпаңдар, әйтпесе көздерің көрмей қалуы мүмкін, — деді Лавв.

Ол орнынан тұрып, бәрі артында қалатындай етіп алаңқайдың шетіне барды. Артына бұрылып қарады — алдында ешкім жоқ еді. Содан кейін көйлегінің жоғарғы үш түймесін ағытып, Амулетке ештеңе кедергі жасамауы үшін өңірін ашты. Қырынан қарағанда да құрылғы бәрібір көзге

түспейтін.

Лавв Амулетті қосып, өз тілінде ақырын сыбырлады:

— Жеке мұрағаттағы көріністерді көрсету. Тақырыбы: жыл мезгілдері. Бір жылды қамтитын, бірінші жақтан түсірілген қысқаша фильм. Барлық техниканы, әсіресе роботтарды алып тастау. Көрсетілімді бастау. Экранның ең үлкен өлшемі. Дыбыссыз.

Амулеттен түрлі түсті сәулелер шашырап, сол сәтте Лавв-тың көздері де жарқырай бастады. Артында және екі жағында тұрғандарға жарық тура оның көздерінен шығып жатқандай көрінді. Он метр қашықтықта алып экран пайда болды. Лавв көз қиығымен аборигендердің бірінің есінен танып, жерге құлағанын байқап қалды.

— Қорықпаңдар. Бұл бар болғаны жарық ойыны. Көріп тұрғандарың шын мәнінде бұл жерде жоқ, — деп ескертті Лавв.

Экранда қысқы киім киген, сақалы ұқыпты қырқылған ер адам пайда болды. Оған екі қар кесегі ұшып келді: біреуі басына, екіншісі қолына тиді. Ер адам жымиып, өзі де екі кішкентай балаға қар лақтыра бастады.

— Бұл менің әкем, інім және қарындасым. Ал айналадағы ақ нәрсенің бәрі — мен айтқан суық ақ мамық, — деп түсіндірді Лавв.

Содан кейін ағаш үйдің сырты мен іші көрсетілді. Адам пешке жақындап, ішіне үңілді — онда от жанып тұрды.

— Қыста біз осындай баспаналарда тұрамыз. Ішінде қат-

ты суықта да үйді жылытып тұратын ошақ бар.

Одан кейін беті қатып қалған өзен көрсетілді, оның мұзында балалар жүгіріп жүрді. Содан соң көктем келді: қар еріп, суға айналды, мұз жарылып, үлкен кесектерге бөлініп өзенмен ағып жатты. Шөп қылтиып шығып, гүлдер ашылды. Орман мен жасыл шалғын аясында адамдар өзенде көңілді су шашып ойнап жүрді. Содан кейін күз келіп, егін жинау басталды. Артынша қайтадан қар жауып, айналаның бәрі аппақ болды. Соңында ағаш пен тастан үйлердің қалай салынатыны көрсетілді.

Лавв әр көрініске түсініктеме беріп, көргендерін аборигендерге түсінікті сөздермен жеткізуге тырысты. Содан кейін ақырын сыбырлап Амулетті өшіріп, оны көйлегінің астына жасырды да, адамдарға бұрылды.

Аборигендер таңғалды деу — ештеңе айтпағанмен бірдей еді. Олар жаңа ғана экран тұрған жерге қадалып, үнсіз тұрып қалды.

— Міне, біз осылай өмір сүреміз. Егер сендер осындай жерлерге көшіп, ол жақта тіршілік етуді үйренсеңдер, уақыт өте келе сендердің өмірлерің де біздікіне ұқсайтын болады, — деді Лавв бәрін қайтадан қазіргі сәтке оралтып.

Осыдан кейін сұрақтар қарша жауды. Көсемдер, бақсылар және қарапайым аборигендер бірінен соң бірі көргендері туралы сұрай бастады. Лавв әрқайсысына сабырмен жауап берді.

Мереке жалғасты. Масайтатын сусын тағы әкелінді. Адам-

дар ішіп-жеп, би биледі. Лавв та ұсынылған дәмнен бас тартпады, ал ортақ би басталғанда, аборигендердің қимылдарына еліктеп, оларға қосылды. Оны бес тайпаның өкілдері қоршап алды. Олар жанында билеп, оны дауыстап мадақтап жатты.

Лавв өзін жақсы сезінді, әрі бұл тек масайтатын сусынның әсерінен емес еді. Ол өзін осы әлемнің бір бөлшегі, бес тайпаның адамдарымен біртұтас сезінді. Оларға көмектесе алғанына және, бәлкім, толық жойылып кетуден сақтап қалғанына қуанды.

Лавв айналасындағыларға жымиып қарады, олар да оған жымиып жауап берді.

Ол басын көтеріп, түнгі аспанға қарады. Онда миллиондаған жұлдыз өз ырғағымен билеп жатқандай еді — бірде көз қысып, бірде ғайып болып, бірде қайта туып.

12. Төрт інжуден жасалған алқа

Лавв көзін ашып, төбесінен жасыл жарыққа малынған вигвам күмбезін көрді. Күн әлдеқашан шығып, сәулесі пальма жапырақтарының арасынан өтіп тұр еді.

«Неге мен базаға кетпедім? Не болды? Ештеңе есімде жоқ. Би билегеніміз есімде, масайтатын сусын әкелгені есімде, сосын тағы биледік…» — деп ойлады Лавв.

Ол кеше қаншама ереже мен тыйымды бұзғанын енді ғана толық түсінді. Аборигендердің өміріне араласып, оларды үйретіп, сыйлықтар бергенінің өзі үшін академиядағы орнынан айырылып, барлық жетістігі мен мәртебесінен қағылуы мүмкін еді. Оның үстіне аборигендерге фильм де көрсетті. Лавв өзі үшін алаңдамады, бірақ оның кесірінен ұстазы Сан Тагон зардап шегуі мүмкін, ал ата-анасына ұлдары туралы талай жағымсыз сөз естуге тура келер еді. Екінші жағынан, балалардың жанынан өтіп кетіп, оларға көмектеспей қою да оның қолынан келмейтін.

Базаға мүмкіндігінше тезірек жету керек еді. Лавв бойын көтеріп, отырды. Бұлшық етті денесінде Амулеттен басқа ештеңе жоқ болатын. Үстіндегі терінің бір бөлігін ысырып тастап, айналасына қарады.

Көргені кешегі барлық тентектігін баланың еркелігіндей ғана етіп көрсетті.

Вигвамда одан басқа, терілер мен аң терілеріне сәл ғана

бүркеніп, үш жалаңаш қыз ұйықтап жатты. Бұлар кеше үш тайпаның көсемдері оған таныстырған қыздар еді: Ади — Ор көсемнің немересі, Эна — Үлкен Бұқа тайпасынан, ал Иси — ұзын шаштылар көсемінің қызы. Үшеуі де жас әрі сұлу еді. Денелеріндегі іздер мен астарына төселген терілердегі дақтар осы түні олардың арасында не болғанына және бұған дәл Лаввтың себеп болғанына еш күмән қалдырмайтын. Лавв өкініштен көзін жұмып, басын төмен түсірді де, бірнеше секунд бойы түсінбей қалғандай басын шайқады. Содан кейін бетін қолдарымен жауып, өзін қолға алуға мәжбүр етті. Ішкі сабырын қалпына келтіріп, салқын ақылға қайта оралды да, ойлана бастады.

Бәрі бірден түсінікті болды. Көсемдер Лаввпен қайсысы туыстасатынын шеше алмаған, ақырында өзара келісіп, оны масайтып, үш қызды да оған жіберген. Лавв олармен бірге қала алмайтын да, қалғысы да келмейтін. Егер оның Эрзеттада болу ережелерін бұзғаны әшкереленсе — ол бір мәселе. Ал осы түні болған жағдай белгілі болып қалса — салдары мүлде басқа болмақ. Шұғыл қайту керек еді: тек солай ғана өзі мен жақындары үшін үлкен қиындықтардан құтылуға әрекет жасауға болатын. Кешегі болғандарды толық жасыру мүмкін емес — карантиннен өткен кезде оның биоөрісінен аборигендермен болған жақындықтың іздері анықталады. Оның үстіне қыздар да, Лаввтың өзі де мұны өмірлерінде алғаш рет бастан өткергендіктен, іздер өте айқын болып, байқалмай қалмайтын еді.

Ойлар бірін-бірі лезде алмастырып жатты. Лаввтың Озық миы бірнеше секунд ішінде көптеген нұсқаны саралап, осы тығырықтан шығудың ең дұрыс жолын анықтады.

Лавв қыздарды оятып алмау және сырттағы аборигендердің назарын аудармау үшін үнсіз орнынан тұрып, терілердің астынан іздеп жүріп киімдерін жинай бастады. Бір теріні көтергенде, сары терінің үстінен тағы бір дақты көрді.

«Бұл төртінші дақ, ал қыздар үшеу-ақ», — деп ойлады ол.

Бұл ойдағы ең таңғаларлық сөз «үшеу-ақ» дегені еді. Демек, түнгі қонақтардың бірі кетіп үлгерген.

Қыздар ояна бастады. Лавв жақын жатқан қызға тез барып, қолын оның басына қойды да, жалаңаш аруды қайтадан түс әлеміне жіберді. Сол тәсілмен екіншісін де ұйықтатты, ал үшіншісінің ұйқысын сақтық үшін ұзартып қойды. Оның қолында жарты сағаттан артық уақыт жоқ еді.

Киініп болған соң, Лавв рюкзагы мен қалпағын тапты. Ішін тексеріп, сканер мен лазерлік қондырғысы бар жиналмалы аса таяқтың жоғалып кеткенін өкінішпен анықтады. Болашақ туыстары болуы мүмкін адамдар туралы жаман ойлағысы келмеді — жоғалған заттарды жай ғана сыйлықтар тізіміне қоса салды. Бұл құрылғыларды рұқсаты бар кілтсақинасы болған адам ғана басқара алатын. Аборигендер үшін сканер мен аса таяқ бар болғаны түсініксіз заттар еді. Қуанышына қарай, қалғанының бәрі, соның ішінде екі сәулелендіргіш-білезік те орнында болып шықты.

Лавв рюкзактың кішкентай қалтасынан алқаға арналған

төрт жіп пен орташа көлемдегі төрт інжуді шығарды. Шарикті қаламға ұқсайтын арнайы құралмен әр інжудің ішін тесіп шықты. Олардың ішіне орналасқан жерін анықтайтын датчик, әртүрлі диапазондағы вибрациялық толқын сәулелендіргіштері бар микросканер және жад ұяшығын енгізді — оған өз Амулетінен көптеген ақпарат көшірді. Әр інжуді қажетті жиілікке баптап, керекті бағдарламаларды орнатты. Тесіктерді дәнекерлеп бітеп, жіп өткізуге арналған саңылаулар жасады да, әрқайсысына композиттік жіпті толық жасырып тұратын өрілген оқшаулағыш кигізді. Осыдан кейін үш қыздың әрқайсысының мойнына бір інжуден тұратын алқа тағып, жіптердің ұштарын бір-біріне ажырамайтындай етіп дәнекерледі.

Енді Лавв қамқорлығындағы қыздардың қай жерде жүргенін тіпті Астеррадан да бақылай алатын. Інжулерден шығатын сигнал назар аудартпауы үшін оларды тәулігіне бір импульс беретіндей етіп баптады, ал базаға оралған соң бұл датчиктерді академияның деректер базасына ықтимал зерттеу нысандары ретінде енгізбек болды. Электрондық сана мен академия ғалымдары оның келісімінсіз мұндай нысандарды зерттеуді бастай алмайтын.

Әр інжудегі екінші құрылғы оны таққан қыздың физикалық жағдайын сканерлеп, кейбір аурулар мен сырқаттарды емдеу үшін вибрациялық толқындармен жұмыс істейтін. Қатты қорыққан кезде — қанда тиісті гормондардың деңгейі күрт көтерілген сәтте — інжу қысқа уақытқа қорқы-

ныш сәулелендіргішіне айналып, оны таққан адамды қорғайтын. Сонымен қатар осы алқаларды таққан қыздар кез келген қорқыныш сәулелендіргішінің әсер ету аймағынан, соның ішінде Лаввтың базасындағы немесе кез келген басқа базадағы сәулелендіргіштерден еш кедергісіз өте алатын.

Інжуге орнатылған шағын ЭР мыңдаған кітаптың білімі мен ақпаратын сақтайтын. Ең бастысы — онда бір күні оны оқи алатын адамға арналған жолдау жазылған еді. Лаввтың өзі де бес тайпаның назарынан ұзақ уақытқа жоғалып кетуді ойлаған жоқ: жоспарында достарына — және, бәлкім, балаларына да — кем дегенде жарты жылда бір рет келіп тұру бар еді. Мұндай сапарларға заңды негізді төрт інжудің деректерін академия базасына енгізген кезде қалыптастырмақ. Айтқандай — жеке ештеңе жоқ, тек жұмыс.

Барлық әрекетін аяқтаған соң, Лавв әр қызды аң терілерімен ұқыптап жауып, суретке түсірді және қысқа бейнежазба жасады. Әрқайсысының шашынан шағын бір бұрым кесіп алып, бөлек нөмірленген пакеттерге салды. Төртінші қыздың шаш бұрымын дақтардың жанынан тапты — шашы ашық түсті еді. Лавв оның кім болғанын бірден түсінді. Бұған қоса, үшеуінің әрқайсысынан қан үлгісін алды.

Рюкзагын арқасына асып, шығаберіске беттеді. Қабырға жанында аборигендердің сыйлықтары жатты — оларды рюкзакқа салып, найзаны қолына алды да, көрінбеу режимін қосып, вигвамнан шықты.

Аула әлі де қаңырап бос тұрғандай еді. Бірнеше әйел асы-

қпай от жағып, таңғы ас дайындауға қамданып жүрді. Лавв айналасына қарап алып, Орман Бұғысы тайпасының ауласына қарай беттеді. Алаңнан өтіп, кеше мереке өткен алаңқайға шықты. Жерде шашылып жатқан бөлшектелген сканерді бірден байқады — сірә, аборигендердің біреуі оны найзамен бұзып, бөлшектеп тастаған. Қалдықтарын жинап, рюкзагына салды. Жиналмалы аса таяқ еш жерде жоқ еді — шамасы, түсініксіз құрылғыға қарағанда ол көбірек ұнаған.

Алаңқай мен жылғадан өтіп, Лавв Орман Бұғысы тайпасының аумағына келді. Вигвамдардың бәріне кезек-кезек үңіліп шықты. Ақшыл шашты ару еш жерде жоқ еді. Оттың жанына келді. Онда жасы келген әйел, толықша келген орта жастағы әйел және қолы бекітілген жігіт бірдеңе шайнап, жеміс шайымен ішіп отыр екен. Лавв жігіттің жанына отырып, көрінбеу режимін өшірді. Жандарынан бейтаныс адамның пайда болғанын көрген аборигендер сілейіп қалды, бірақ тез ес жиып, онымен амандасты. Лавв та сәлеміне жауап берді.

— Қолың қалай, жауынгер?

— Рақмет саған, құрметті Лавв. Әлдеқайда жақсы. Жақсы ұйықтадым.

Әйел Лаввқа ыстық жеміс шайын ұсынды. Ол тостағанды алып, бірнеше ұрттады.

— Тайпамызға көмектескенің үшін, немеремнің қолын емдегенің үшін және Арини таңдағаның үшін саған алғыс айтамыз, құрметті Лавв, — деді кемпір.

— Ол осы түні менімен бірге болды ма?

— Иә. Ол жақсы қыз және сенің оның алғашқы ер адамы болғаныңа өте қуанышты.

— Ол қайда? Мен онымен қоштасып, мойнына мына алқаны тағып бергім келген еді, — деді Лавв алқаны көрсетіп.

— Ари Ұзын Шаш тайпасы көсемінің жауынгерлерімен бірге кетті. Біздің тайпадан сол жолды жүріп өтуге шамасы жететін және өз адамдарын тани алатын жалғыз өзі. Өткір Тас тайпасының көсемі де олармен бірге кетті, — деп жауап берді жігіт.

— Мына алқаны оған беріңдер. Мойнына тағып жүрсін — сонда мен оған көмектесіп, оны қорғай аламын.

Ол аборигендерге алқаны қалай тағу керектігін түсіндірді: жіптің ұштарын оттағы қызған көмірмен жұмсартып, бірбіріне қысып біріктіру керек. Содан кейін шағын Амулетті жігітке беріп, қоштасты да, орнынан тұрып кетті. Вигвамның артына өтіп, қалпағын қосты — көзден ғайып болды. Жігіт құтқарушысының қайда кеткенін көру үшін артынан шықты, бірақ бос кеңістіктен басқа ештеңе көрмеді. Жайбарақат жымиып, өмірін Лаввқа ұқсауға арнауға іштей шешім қабылдады.

Лавв ауылдан кеше кірген сол жолмен шықты. Екі қорқыныш сәулелендіргішін де қосып, жүгіре жөнелді де, базаға қарай бет алды. Өзенге жеткенде тоқтап, бір қаптама су ішті де, Амулетті қосты. Қырық жауынгерден тұратын топ босқындар жасырынып жүрген ауылға дейінгі жолдың жар-

тысын жүріп қойыпты. Бөтендер еш жерде көрінбеді, ал отыз адам бұрынғы орнында қалыпты. Амулетті өшіріп, ол өзен жағасымен жолын жалғастырды.

Лавв жүгіріп келе жатып, соңғы тәулікте болған оқиғалардың бәрін қайта-қайта ой елегінен өткізді. Бәрі өзі жоспарлағандай болмай кеткен әрбір сәтті есіне алды.

Жолды қысқарту туралы шешім қабылдаған кезінен бастап, бүгін таңертең оянған сәтіне дейін — ол өз мінез-құлқынан әлдебір оғаштық байқады. Ол әдеттегідей әрекет етпеген: әр қадамын ой елегінен өткізбеген, керісінше, жартылай ұйқыдағыдай, өзін тек ішінара ғана басқарып, шешімдерді оның орнына басқа біреу қабылдап жатқандай қозғалған. Сол басқа біреу — өзі еді, бірақ әдеттегі қалпындағы өзі емес. Ол ойланбады, жай ғана әрекет етті.

Және, бәлкім, дәл қазір оған кешегі күнге — жол таңдау керек болған сол сәтке — қайта оралуды ұсынса, ол ештеңеге қарамастан бәрін қайтадан дәл солай істер еді.

Көбіне түйсікке сүйеніп әрекет ете отырып, ол үш баланы гиеналардан құтқарды, тайпалар арасындағы араздықты тоқтатты, бәлкім, оларды бұл жерден кетуге көндірді — сол арқылы жойылып кетуден сақтап қалды. Ал өзі ештеңеге жуық есіне түсіре алмайтын төрт абориген қызбен өткізген түні және әке болып, жаңа адамдарға өмір сыйлауы мүмкін деген ой алда күтіп тұрған барлық қиындықтарға қарамастан жүрегін жылытты.

Тік жартасты қабырғаға дейінгі қашықтықты тез еңсерген

соң, ол жоғары көтерілу жүйесін іске қосты. Жуан арқан төмен түсіп, Лаввты таудың үстіне көтерді. Ол солтүстік қақпаға қарай жүріп, көп ұзамай ішке кірді.

13. Жалынды би

Ең алдымен Лавв зертханаға кіріп, жолға шығуының басты себебі болған істі аяқтауға кірісті. Ол Зерек пен оның серігінің сканерлеу нәтижелерін өз Амулетінен базаның ЭР-іне көшірді, содан кейін сапары туралы есеп құрастырды. Оған таңға дейін не себепті кідіргені жөніндегі түсініктемесін қоса тіркеді. Лавв ештеңе өтірік айтқан жоқ — тек бәрін түгел баяндамады. Есепке сәйкес, ол барлық белгіленген сақтық шараларын: екі қорқыныш сәулелендіргішін және көрінбеу жүйесін пайдаланып, саваннамен жүріп отырған. Кенет оған қарай найза ұшып келіп, ғажайыптың күшімен басына тимей, қалпағын қағып түсірген. Сөйтсе, бірбірімен жауласқан екі тайпа шайқас бастап, ол екеуінің ортасында қалып қойған екен. Тағы бір қиын жағдайға тап болмас үшін таң атқанша күтуге тура келген. Бәрі тынышталған соң, Лавв жолын жалғастырған. Ең бастысы — өзі аман-есен қалды. Академияда алған дағдылары оның өзіне де зардап шекпеуге, аборигендерге де зиян келтірмеуге мүмкіндік берді. Жалғыз шығын — найза соққысынан істен шыққан сканер болды.

Есепті жібергеннен кейін Лавв күнделікті жұмысына кірісті: бақылаудағы нысандар мен селекциялық жануарлардың датчиктерінен алынған деректерді өткізді. Мұны тез аяқтап, Донк-Системаға кірді де, бес тайпадан алған сыйлы-

қтарды, сондай-ақ жиналған үлгілер мен төрт қыздың шаш бұрымдарын түсіріп, бәрін қойма бөліміне ұқыптап орналастырды. Содан кейін душ қабылдап, күнделікті киімін киіп, қайтадан Донкқа оралды. Шкафтан қосалқы термоқұты тауып, беліне бекітті де, жүк бөліміне кіріп, әлі толтырылмаған соңғы екі бөтелкені алып, жылғаға қарай беттеді.

Үйге жартылай бос қайтпау үшін барлық бос орынды толтыру керек еді. Судан басқа енді тек Юна жемістері мен алма жинау қалған — қалғанының бәрі дайын болатын. Жылғада Лавв көп аялдамады: термоқұты мен екі бөтелкені тез толтырып, су ішті, бетін жуды, содан кейін айналдыра сермеген бөтелкелердің көмегімен үлкен қойтастан қайта ұшып өтіп, базаға қарай бет алды. Суды орындарына орналастырған соң, рюкзак пен екі үлкен сөмкені алып, алма бағына кетті.

Бақ ішінде асықпай серуендеп жүріп алма жинау оған рақат сыйлады. Бірнеше ірі, әбден піскен алманы Лавв жолжөнекей жеп алды. Көп ұзамай рюкзак пен сөмкелер лық толды. Донктың жүк бөлімінде бұрыннан жатқан алмаларды қоса есептегенде, олардың жалпы салмағы бес жүз килограмнан асты. Өнімнің бір бөлігін академиядағы әріптестері мен ұстазы Сан Тагонға таратпақ, қалғанын ата-анасына апармақ еді. Әдетте олар оның жартысын туыстары мен достарына таратып, қалғанынан бәліш, тосап, тіпті тұнба жасайтын. Әкесі оны қалжыңдап «Эрзетта алмаларынан» деп атайтын.

Алмаларды жәшіктерге орналастырғаннан кейін Лавв

тұрғын Овалға бет алды. Асүй бөлігінде ол бір күн бұрын сақтап қойған Юна жемісін тәрелкеге салып, үстін мөлдір қақпақпен жауып, пешке қойды да, таймерді қосты. Тамақ дайын болғанша ішкі орманға қарай кетті. Дәл сол кезде оның мекендеушілерін суатқа шақыратын дабыл қағылды. Қалың өсімдіктер арасындағы соқпақпен жүріп өтіп, Юн плантациясына шықты. Жақын маңда жыртқыш көрінбеді. Лавв екі сөмке мен рюкзакты піскен жемістерге тез толтырып, базаға оралды да, өнімді Донктың жүк бөліміне түсірді. Енді барлық қор жиналып болды.

Пештен піскен жемісті алып, ағаш үстелдің үстіне қойды. Үнсіз тамақтанып отырды, ал ойы қайтадан аборигендер ауылында, сол жерде қалған достары мен, бәлкім, болашақ туыстарында еді. Мұны ол тек тоғыз айдан кейін білмек. Оған дейін әлі аман жүру керек, ал бес тайпа тап болған жағдайда бұл оңай болмайтын. Лавв оларға осыған дейін жасағанынан артық көмектесе алмайтын — тек бәрін тастап, солармен бірге қалып қоймаса. Бірақ бір қарағанда ізгі көрінетін мұндай әрекет өзінің де, аборигендердің де жағдайын тек нашарлатар еді. Жергілікті аумақты сканерлеген кезде, Амулеттен құтылған күннің өзінде оны тез тауып алады. Бұл оны автоматты түрде қылмыскерге айналдырады. Жүйенің барлық тұрғындары туғаннан бастап Амулет тағуға міндетті. Күзетшілер қашқынның ізіне түскенде, маңайдағы абориген тайпаларын да міндетті түрде тексереді, ал ол жерден табатындары жақсылықпен аяқталмайтыны анық. Бір ғана жол

қалды: бәрін сол күйінде қалдырып, мүмкіндік туған кезде тайпаларға келіп тұру.

Түскі асын аяқтаған соң, Лавв айналасын жинастырып, сағатына қарады. Ұшуға он бір сағат қалған еді. Ең алдымен кем дегенде төрт сағат ұйықтап алу керек болатын. Ол тұрғын Овалдан шығып, гамаққа келді де, жатып, бірден дерлік ұйықтап кетті.

Лавв екі сағаттан сәл артық ұйықтады, содан кейін оянып, қайта ұйықтай алмады. Мазасыз бір сезім маза бермеді — Інжу мен Зеректен айырылған кезде сезінген дәл сол түйсік. Ішкі сезіміне құлақ асқан ол енді ұйықтауға тырыспауға шешім қабылдады. Алдағы бірнеше сағатта оның тағдыры шешілуі мүмкін еді, сондықтан карантиннен өтуге дайындалған әлдеқайда дұрыс болатын. Дәл сол жерде оның мансабын жалғастыратыны немесе аборигендердің өміріне араласқаны үшін жазаланатыны белгілі болмақ. Тексеруге себеп болуы мүмкін басты айғақ — өткен түннен кейін биоөрісінде қалған іздер еді. Лавв мұндай іздерді қалай жою керектігін білетін, бірақ ол үшін не уақыт, не арнайы жабдық қажет болатын. Қазір оның қолында екеуі де жеткілікті емес еді. Гамакта тағы біраз жатып, төбесіндегі бір-бірімен өрілген бұтақтарға қарап, ол алдағы іс-қимыл жоспарын түбегейлі ойластырып алды да, бірден оны орындауға кірісті.

Рюкзагына қажеттінің бәрін жинап, Лавв солтүстік қақпадан шықты. Ол пайдалыны жағымдымен — дәлірек айтқанда, қажетті істі міндетті іспен — ұштастыруды шешіп,

оңға бұрылды да, база аумағының оңтүстік бөлігін айналып өтетін жолға түсті.

Кешегідей ұзын үш басты шоқының үстімен жүріп өтіп, одан төмен түсті де, көлді оңтүстігінен айналып өтті. Содан кейін соқпақ қайтадан жоғары, екінші ұзын шоқыға қарай өрледі. Оның сапарының мақсаты дәл осы қырат болатын. Лавв тік жартасқа жақындап, граниттегі шағын шығыңқылар мен жарықтарға саусақтарымен жармаса отырып, асықпай жоғары көтеріле бастады. Ол бұған дейін де мұнда талай рет көтерілгендіктен, әрбір кемерді жақсы білетін. Бірақ бұл жолы арқасында ауыр әрі көлемді рюкзак ілулі еді. Сондықтан көтерілуі әдеттегіден сәл баяу болды. Дегенмен көп ұзамай Лавв алып бар үстеліндей созылып жатқан жалпақ та кең шыңның үстінде тұрды.

Шығысқа қарай жүз метрдей жүріп, өзінің сүйікті орнына тоқтады да, рюкзагын жерге түсірді. Бұл жерден дүниенің төрт бұрышына дерлік кең көрініс ашылатын — тек солтүстіктегі көкжиекті басты тау жауып тұрды. Шыңның осы тұсы ең тегіс еді, біреу әдейі тегістеп қойғандай.

Лавв жабдықтарын шығара бастады. Алдымен үш тармақты жіңішке аяқтары бар алты биік тұғырды құрастырып, оларды орталықтан төрт метр қашықтықта шеңбер бойымен орналастырды. Әрқайсысының үстіне қырланған тасқа ұқсайтын шағын аппарат орнатты — олардың бәрінің түсі әртүрлі еді. Тұғырлардың арасына тасымалды алаулар қойып, от тұтатты. Содан кейін аппараттарды іске қосып, шеңбердің

ортасына келді.

Лавв қолдарын екі жаққа баяу жайып, өз осінен айнала бастады. Айналу жылдамдығы біртіндеп артып, ақыры аяқтары жартас бетінен ажырап, өзі ауада қалықтап тұрып қалды. Алаулардың жалыны әр жаққа ауытқып, аласұрды. Содан кейін алты алаудың да оты Лаввтың айналу бағытымен созылып, біртұтас отты сақинаға бірікті. Сақина барған сайын тығыздалып, кеңейе түсті. Жалын тұғырлардағы аппараттарға тиген сәтте олардан ақшыл плазмалық от атқылап, кәдімгі жалынмен араласып кетті. Лаввтың айналасында жарқыраған плазмалық сақина пайда болды. Ол ісініп, ұлғая берді, ішінде шағын найзағайлар жарқылдап, көз қарықтырар сәулелер жүгіріп өтті. Сақина тығыздығының шегіне жеткенде, кенет жарылып, гранит алаңның бетіне жарқыраған кілемдей жайылып кетті. Ұшқын ағындары тірі, сәуле шашқан дастарқандай жартас шеттерінің екі жағынан сарқырап төгіліп, жерге жетпестен сөніп қалды.

Лавв айналуын біртіндеп баяулатып, тоқтады да, граниттің үстіне жайлап қонды. Қолдарындағы күретамырлар білеуленіп, бірқалыпты бүлкілдеп тұрды. Күйеге былғанған жүзі мүлде қимылсыз еді, ал жанарынан тыныштық пен мамыражай күй сезілетін. Ол толық алаңсыздық күйінде болатын — ештеңе ойламады, ештеңеге алаңдамады. Ол жай ғана бар еді.

— Ғашықтар биі, — деп сыбырлады Лавв естілер-естілмес дауыспен.

Амулет оның сөздерін қабылдап, баяу биге арналған музыка ақырын ойнай бастады. Лавв қиялында сүйікті қызымен бірге айналып билеп жүрді. Екеуі мерекелік киім киген, бір-бірін нәзік құшақтап, күлімсіреп, көздерін бір-бірінен айырмайтын. Қыздың жүзі жарық пен бақыттың шұғыласына сіңіп, көмескіленіп бара жатты. Лавв оны биге жетелеп, бірде жартастың дәл шетіне жақындаса, бірде қайтадан ортасына оралатын. Сол жерде екеуі жұмсақ романтикалық жарық ағынында айнала билейтін.

Музыка тынған кезде елес біртіндеп сейіліп, оны шынайы өмірге қайтарды.

Лавв жабдықтарды тез жинап, қайтадан рюкзагына салды да, арқасына асып, шоқының шыңымен батыс беткейге қарай асықпай жүрді. Ол бірде оңтүстік жиегімен, бірде солтүстік жиегімен жүріп, сонау төменде кеңінен жайылып жатқан жер бедерін мұқият шолды. Жартастың шетіне жеткен соң, тастан тасқа жеңіл секіріп, төмен түсті де, базаға қарай байсалды адыммен бет алды.

Отпен тазарудан кейін оның енді ешқайда асыққысы келмеді. Ешкімге ештеңе дәлелдеуге де құлқы жоқ еді. Лавв ішкі мамыражай күйін сақтап, тағдыр дайындағанның бәрін қарсы алуға дайын екенін сезіне отырып, жай ғана алға жүріп бара жатты.

Базаға оралған соң, рюкзагын зертханаға апарып, жабдықтарды орындарына орналастырды. Содан кейін бес бақшаның бәрін аралап, екі күн бұрын отырғызылған кішкен-

тай бұталардың қалай өсіп келе жатқанын көрді, роботтар мен дрондармен тілдесті, шеберхана мен Овал-қоймаға соқты. Бәрі мінсіз жұмыс істеп тұрды. Базаның ЭР-і барлық үдерістерді нақты басқарып, роботтар мен дрондар жылдам әрі үйлесімді әрекет етуде еді.

Аралауын аяқтаған соң, Лавв заттарының бір бөлігін Донк-Системаға көшіріп, өз орындарына ұқыптап орналастырды. Оның қызметтік ғаламшарарлық кемесі әлдеқашан өз үйіне айналған еді — ата-анасының қонысынан, Аризнадағы пәтерінен және базаның өзінен кейінгі тағы бір үйі болатын. Дәл осы Донк осы мекендердің бәрін байланыстырып, иесі мен оның жүктерін жүйенің бір түкпірінен екіншісіне тасымалдайтын. Оқу жылдарында Лавв ұстазы Сан Тагонмен және әріптестерімен бірге бүкіл Астерраны ұшып аралап, оның әрбір құрлығы мен көптеген аралдарында болған. Олар флора мен фаунаны зерттеп, ғылыми жобаларға қатысып, жанартаулардың көмейіне үңілген және ғаламшар бетінің терең қойнауына түскен.

Осы жылдар ішінде Донк Лавв үшін жанында болудың өзі көңілге жайлылық сыйлайтын нағыз досқа айналды. Қазір де ол мұнда бірдеңе істеу, сұрау немесе тексеру үшін келген жоқ. Ол өмірінің жаңа әрі аса маңызды кезеңі алдында аз уақыт қасында болып, күш жинағысы ғана келді.

14. Эрзеттадағы соңғы кеш

Ұшуға алты сағат қалған еді. Қажетті істің бәрі жасалып қойғандықтан, Лавв кештің қалған уақытын өз қалауынша өткізуді шешті. Күн әлі жарық кезде жағажайда жатып, теңіз суына тағы бір рет шомылмақ болды.

Донктан шыққан Лавв әдеттегідей солтүстік қақпадан өтіп, шығысқа қарай бет алды. Жолай бұлаққа соқты. Бұлақ суына әбден қанып ішкен соң, беліне дейін шешініп, мокасиндерін шешті де, сарқыраманың астына тұрды. Тірі судың салқындығынан ләззат алып, бойына ерекше күш құйылғанын сезіне отырып, мөлдір ағындардың арасынан әлемге қарады. Су ойнап, құбылып, бірде кеңістікті қисайтып, бірде заттарды алыстатып немесе жақындатып, енді бірде бәрін шын мәнінде қандай болса, дәл солай көрсетіп тұрды.

Жалаңаяқ тағы біраз жүргеннен кейін Лавв шөлін қандырғаны және отты рәсімнен кейін денесін салқындатқаны үшін суға алғыс айтты. Ұлы стихияға тазарғаны үшін, өзін әрдайым толтыратын күші үшін, өзінің де, айналасындағы бүкіл әлемнің де бір бөлігі болғаны үшін ризашылығын білдірді.

Көйлегі мен мокасиндерін қолына алып, Лавв беткеймен төмен, теңізге қарай жүрді. Онда, асыра айтпағанда, жаратылыстың жұмақтай бір түкпірінде, ол ыстық құмның үстіне шалқасынан түсіп, денесін туған жұлдызының сәулелері-

не тосып жатты — олар оны жылытып, жарыққа толтырсын дегендей. Құмның үстінде аунап, толқындарға қарай жүгірді, қайта жатып, үстіне ақ әрі жылы құм шашты. Құм күнге тотыққан терісіне жабысып, күн астында тез кебе келе, жағымды түйіршіктер болып қайта төгіліп жатты.

Содан кейін Лавв жағажайды аралап, әдемі қабыршақтар мен ұсақ тастар жинады. Жағаға ұмтылған толқынды қарсы алу үшін қайтадан теңізге кіріп, келесі толқынның астына сүңгіп, жағалаудағы суасты әлемін тамашалады: түрлі-түсті балықтарды, жарқын маржандарды және суды түбіне дейін жарып өткен сәуле шоқтарын көрді. Содан соң жағаға шығып, құмның үстінде жай ғана жатып, көгілдір аспанды тамашалап, теңіз самалын жұтып, толқындардың шуын тыңдады.

Демалыстан әбден ләззат алған соң, тағы бір рет суға түсіп, дымқыл денесіне көйлегін киді де, жағалауды бойлай жүрді. Жағажайдың солтүстік шетіне жақын жерде сауыттарында қызғылт сары дақтары бар бұрыннан таныс тасбақалар жағаға шығыпты. Оларды үркітіп алмау үшін Лавв жануарларды айналып өтіп, алыстан қол бұлғады.

Содан кейін соқпақпен жоғары көтеріліп, кіші таудан өтіп, үлкен таудың шыңына қарай бет алды. Тас тұғырға көтерілген Лавв әлемге жүзін бұрып тұрып, таза әрі салқын ауаны бойына толтыра терең тыныс ала бастады.

Ол біраз уақыт шыңда отырып, айналадағы көріністі мұқият тамашалап, есінде сақтауға тырысты. Бұл жерден ба-

за, ішкі орман, шоқылар мен айнадай жарқыраған көл анық көрінетін. Су маңына орман мекендеушілері қайта жиналыпты. Олар кезек-кезек жағаға келіп, су ішіп, қалың өсімдіктердің арасына сіңіп жоғалып жатты.

Таудан түскен соң, Лавв базаға қарай бет алды. Алма бағының жанынан өтіп бара жатып, сүйікті жемісін үзіп алу мүмкіндігін жібермеді. Піскен алмадан тістеп жеп, айналадағы көріністерден ләззат ала отырып, солтүстік қақпаға қарай асықпай жүрді.

Күн батуға таяп қалған еді. База аумағын қоршаған орманның үстін, әсіресе таудың шығыс беткейін ымырт торлай бастады, бірақ соқпақ әлі де жақсы көрінетін. Солтүстік қақпа тиісті түрде жабық тұрды, алайда Лавв жақындағанда құлып автоматты түрде ашылып, қақпа да айқара ашылды.

Ұшуға үш сағат қалған еді. Бұл уақытты ол от басында өткізуді шешті. Лавв тұрғын Овалға кіріп, науаға су құйылған графинді, үлкен тостағанды, бірнеше түрлі көкөністі, дәмдеуішті, бір пакет шайды, бал қосылған кептірілген жемістерді және асүй пышағын салды. Содан кейін ошаққа қарай шықты.

Роботтар отын қорын әлдеқашан толықтырып қойыпты, Лавв оларға іштей алғыс айтты. Отынның жартысын ошаққа салып, тұтатты. От лаулап жанғанша көкөністерді турап, дәмдеуіш қосты да, креслоға жайғасып отырды.

Лавв жаңа дайындалған салатты жеп отырып, бірде отқа, бірде күннің батуына көз тастады. Тостағанды босатқан соң,

алтын түсті күн мен қызарып тұрған көкжиекті тағы біраз тамашалады. Күн көгілдір мұхит суларына толық батып кеткен кезде, Лавв душқа бет алды.

Алдымен жөкемен денесін мұқият жуып, шайынды да, бөшкеге түсті. Онда біраз уақыт отырды: бірде сүңгіп, бірде тері тесіктерін тазартуға арналған құралдар мен эфир майлары қосылған суда жай ғана отырды. Суға әбден шомылған соң, Лавв әдеттегі тәсілімен шықты: қолдарымен бөшкенің жиегіне тіреліп, артқа қарай аунап түсіп, аяғымен жерге қонды.

Ол душтың астында тағы бір рет шайынып, сүртінді, киінді де, от басына қайта оралды. Ошаққа отын қосып, шәйнекке су құйды да, оны тордың үстіне қойды. Су қайнаған кезде сүйікті саптыаяғына сүйікті шайын демдеп, сабырмен күте бастады.

Айнала ерекше жайлы еді: теңізден соққан жеңіл самал, ішкі орманнан естілген құстардың дауысы және отынның баяу шытырлаған үні.

Кенет Амулет белгі беріп, жасыл жарықпен жыпылықтай бастады. Лавв байланысты қосты. Экранда өзінен сәл үлкендеу жас жігіт пайда болды. Ол ұшқыш креслосында оң аяғын шынтақшаға қойып отырған еді.

— Сәлем, бауырым. Қалайсың? — деп жай ғана сұрады ол.

— Сәлем, бауырым. Бәрі жақсы. Бір сағаттан кейін Ариз-наға ұшамын, — деп жауап берді Лавв.

— Керемет. Эрзетта қалай? Бәрі гүлдеп, көркейіп жатыр ма?

— Дәл солай, Крин. Әдеттегідей сұлу. Өзіңнің жоспарың қандай? Үйге қашан қайтасың?

— Тыңдашы, Лавв, мен дәл осы үшін хабарласып отырмын. Жүкті бір күн ертерек алуға мүмкіндік туды. Біраз жылдамдықты арттырдым, енді алты сағаттан кейін жүйеде боламын. Небәрі бірнеше жарық жылы қалды. Сенен бір өтінішім бар еді: ертең жүкті тапсырып үлгерсем, мені Армастадан алып кетші. Сенің кешіңе барғым келіп жүр, оның үстіне әйелім мен балаларымды да сағындым, — деді Крин.

— Жақсы, бауырым. Армастаға соғамын. Алдымен академиядағы барлық ісімді аяқтап, бірден саған барамын.

— Керемет. Жүйеге кірген кезде тағы хабарласамын. Мына сигналдың кідіруінен дұрыстап сөйлесу мүмкін болмай тұр. Сау бол, Лавв.

— Сау бол, бауырым, — деп жауап берген Лавв байланысты өшірді.

Крин дұрыс айтқан еді: сигнал осынша кідіргенде сөйлесу оңай емес. Ғаламшарлар бір-бірінен барынша алшақтаған кезде Астеррадан сигнал небәрі екі секундта жететін болса, Крин хабарласып тұрған жерден ол ондаған есе ұзақ жететін — тіпті Метрополияны Күн жүйесімен байланыстыратын арнайы желі арқылы да.

Лавв дайын шайды алып, бірнеше ұрттады да, бал қосылған кептірілген жемістерден жеді. Ұшар алдында тойып та-

мақтанғанды ұнатпайтын, оның үстіне кешке үйінде оралуының құрметіне үлкен той күтіп тұрды. Ұстазы Сан Тагон да әдеттегідей түскі асқа шақыратыны анық.

Ойша Лавв қазірдің өзінде үйінде, туыстары мен достарының ортасында еді. Алдымен, жоспарланғандай, Аризнаға жарты күнге барып, жарты жыл ішінде атқарған жұмысы туралы есеп береді. Содан кейін жаңа қызметке ресми тағайындау — академик мәртебесіне өту рәсімі өтеді. Ол соңғы бірнеше сағат қана шәкірт болып қала бермек, ал ертеңнен бастап, небәрі он тоғыз жаста болғанына қарамастан, өзі шәкірт қабылдай алатын болады. Озықтар үшін бұл қалыпты жағдай еді.

Енді ең бастысы — карантиннен өту. Әйтпесе жаңа мәртебені ұмытуға тура келеді. Лавв естеліктер оның өрістік құрылымындағы іздерді күшейтпеуі үшін өткен түн туралы ойламауға тырысты. Иә, ол отпен тазару рәсімінен өтті, бірақ бұл биоөрісті толық тазарту үшін жеткіліксіз еді. Лавв мұны түсінді, алайда жағдайды қабылдап, тағдырға сенді. Қолынан келгеннің бәрін жасап қойған. Егер оған мансабын аяқтап, жер өңдеуші болу жазылса, солай болсын.

Ол шайын ішіп бітіріп, бықсып жатқан шоқтарға қарап тағы біраз отырды, содан кейін айналасын жинастырып, отты сумен өшірді. Осыдан соң базаны соңғы рет аралап, бәрінің дұрыс екенін тексерді. Бәрі өз орнында екеніне көз жеткізген Лавв тұрғын Овалға кіріп, жатын бөлмеге көтерілді де, халатын шешіп, таза ішкиім мен академия шәкіртінің костю-

мін киді. Содан кейін аяққиімін киіп алды.

Асүй бөлігінде ағаш үстелге отырып, білегіне білезігін асықпай тақты. Содан кейін бірнеше минут қимылсыз отырып, ішкі түйсігіне құлақ түрді. Орнынан тұрып, бірнеше қадам алыстады да, бұрылып, үстелге тағы бір рет көз тастады. Лавв оны екі жыл бұрын өз қолымен жасаған еді.

Сол кезде ата-анасының үйінде демалыста жүргенде, ол әкесімен, екі ағасымен және әпкесінің күйеуімен бірге асүй үстелдерін жасауды ұйғарған. Лавв ешкі-роботтарымен бірге бейтарап ормандардан қолайлы ағаш діңдерін тапты. Қатты дауылдан кейін ол жерде жел екпініне шыдамаған көптеген ағаштар құлап жатқан еді. Бүкіл үдерісті сипаттап отырмаймын, тек Лавв осы үстелді жасалған он үстелдің ішіндегі ең жақсысы деп санайтынын айтайын. Шағын ғана бір жауһар туынды шыққан еді. Адам бір істі сүйіспеншілікпен жасап, оған жанының бір бөлшегін салғанда осындай дүние туады. Осындай үстел оның Аризнадағы пәтерінде де тұрды.

Лавв ауладан өтіп, өзінің Донк-Системасына бет алды да, траппен нық қадамдап жоғары жүгіріп шықты. Кеменің ішін түгел бойлай өтіп, алдыңғы басқару бөлігіне келді. Бөлме шағын еді. Ортасында кең шынтақшалары бар кресло тұрды: оң қолға арналған басқару тасы және сол қолға арналған джойстик орнатылған.

Лавв жайлы креслоға отырып, изумрудты еске түсіретін жартылай дөңгелек қырланған тасқа саусақтарын тигізді. Ол бірден ішінен түрлі түспен жарқырай бастады да, оң жақта

экран пайда болды.

Лавв джойстикті ұстап, бас бармағымен оның қалқымалы жоғарғы бөлігіне тигізіп, сол жақ басқару блогын іске қосты. Сол жақта Донк бейнеленген екінші экран пайда болды. Ұшар алдындағы барлық жүйелерді соңғы рет тексеріп шыққан соң, түнгі ұшуға арналған жарықтандыруды қосып:

— Ғаламшараралық қозғалыс жүйесін іске қосу. Мақсат — карантиннен өту орталығы. Фахта. Старт, — деді.

Кеме жерден бірқалыпты көтерілді.

15. Ауыстыру

Жасы қырықтар шамасындағы, әдемі қызғылт сары комбинезон киген ер адам екі орындық квадроциклді айналып қарап жүрді. Ірі қармағыш тікендері бар төрт қуатты шынжыртабан қондырғының үстіңгі жағы мен жүргізуші жағынан құс қауырсындарын еске түсіретін пішіндегі сәнді қанаттар жауып тұрды. Бүкіл квадроцикл төрт қанаты бар, ортасында жыртқыш құстың басына ұқсайтын ерекше бір тіршілік иесін елестететін. Осы «бастың» ішінде ұшқыш креслосы, ал оның дәл артында жолаушы орны орналасқан. Рөлі бұқаның мүйізіне ұқсайтын.

Ангарда дәл сондай, ауасыз кеңістікке шығуға арналған комбинезон киген тағы жеті адам болды. Олар да өз квадроциклдерінің жанында әбігерленіп жүрді: корпустарын сүртіп, қозғалтқыш панельдерін ашып-жуып, бір-бірімен сөйлесіп, көңілді жымиып, күлісіп қоятын.

— Сәлем, Атол! Бүгін топты сен бастайсың. Қарсылығың жоқ па? — деп сұрады квадроциклі қасында тұрған топ командирі Кару.

— Сәлем, Кару! Қарсылығым жоқ. Дайынмын! — деп жауап берді Атол.

— Керемет. Дайындыққа екі минут. Бастаушы — Атол, мен соңынан жүремін, — деп бәрі естітіндей дауыстап жариялаған Кару алақанын соқты. — Кеттік!

Бәрі бірден дулыға-скафандрларын киіп, оларды оттегі беру, желдету және жылыту жүйелеріне жалғай бастады. Атол екі жағында шағын қанатшалары бар дулығаны тез басына киіп, оны комбинезонмен жалғады да, ішкі экранды қосты. Мөлдір күнқағардың бетінде қорғаныш айна қабаты пайда болды. Ол жүргізуші орнына отырып, қозғалтқышты іске қосты.

— Бірінші дайын.

— Екінші дайын, — деп жауап берді көрші квадроциклдің ұшқышы экранның жоғарғы бөлігінде көрініп.

Қалған алты қатысушы да бірінен соң бірі дайын екендерін растады.

— Түтікке шығамыз, — деп бұйырды Атол.

Ангардың шығу қақпасы ашылып, бәрі бастаушының соңынан ұзын, жартылай дөңгелек, түтікке ұқсайтын бөлмеге кірді. Соңғы квадроцикл жинақтаушы туннельге кірген кезде артқы қақпа жабылып, ал алдыңғы қақпа баяу ашыла бастады.

Сол жақта бірінің үстіне бірі орналасқан бес сары шам жанды. Ең төменгісі жасыл түске ауысты. Ұшқыштар күтіп тұрған кезде герметизацияны жою үдерісі жүріп жатты: бөлмедегі ауа сорылып шығарылды. Мұны сәл ісінген комбинезондар мен денеде пайда болған жеңілдік сезімі аңғартатын.

Туннельдің мөлдір қабырғалары арқылы көрші жинақтаушылардан басқа топтардың шығып жатқаны көрінді. Оң жақта ірі дөңгелекті мотоциклдер Фахтаның кеңістігіне зу-

лап шықты. Сол жақтағы үлкен автокөліктер тобы құм төбеден асып, бірінен соң бірі оның ар жағына ғайып болып жатты.

Үшінші шам жасыл түспен жанды. Қақпаның үстінде «2» саны пайда болды.

— Екінші бағытпен жүреміз: алдымен Үлкен каньонға, содан кейін метеорит зеңбірегіне, одан соң кері қайтамыз. Жақсы жарыс болсын, — деді Атол.

Топ оған қозғалтқыштардың гүрілімен жауап берді. Атол да газды күшейтті. Төртінші шам жасыл жанғанда бәрі тежегіштерін басып ұстап тұрып, жылдамдық режиміне ауысты. Бесінші шам жанған сәтте Атол тежегішті босатып, квадроциклдің алдыңғы бөлігін сәл көтере, туннельден бар жылдамдықпен атып шықты. Топ Үлкен каньонға қарай ұмтылды.

Атол артынан шаң көтеріп, тастарды жан-жаққа шашырата алда жүйткіп бара жатты. Алғашқы кедергіні — шағын төмпешікті — жылдамдығын төмендетпей еңсерді. Одан трамплиннен секіргендей ұшып шығып, жұмсақ құмға қонды. Сол екпінмен алға қарай жүйткіп, еркін ұшу сезімінен, бойын кернеген толқу мен сыртқа лап қойған қуаттан қуана айқайлап жіберді. Қалған ұшқыштар да айқайлай бастады. Байланыс арнасын бақытты дауыстардың гуілі кернеді.

Көп ұзамай топ биік құм төбеге көтерілді. Алыстан ол шын мәніндегіден әлдеқайда тік болып көрінетін. Квадроциклдер төбесіне оңай көтеріліп, кратердің жиегі болып шы-

ққан құмды таудың ар жағына ғайып болды. Тегіс жерге шыққан жылдамдық пен экстремалды ұнататындар ірі қойтастар мен терең шұңқырларды айналып өтіп, әрі қарай жүйткіді. Олар бір-бірін құмарта қуып жетіп, басып озып, шынжыртабандарының астынан тас пен құмды бұрқақша атқылап жатты.

Атол дер кезінде бақылау әйнегінің артына еңкейіп үлгерді. Ірі тас рикошетпен оның басының үстінен ұшып өтіп, дулығасына сәл тиіп кетті. Ол еріксіз көзін жұмып қалды, ал қайта ашқанда тура алдынан үлкен қойтасты көрді. Тас ай топырағынан шығып тұр екен және оны басып озған квадроциклдердің шынжыртабандары көтерген шаңның арасынан соңғы сәтке дейін көрінбей қалған.

Атол рөлді шұғыл солға бұрды, бірақ инерциямен машина қойтасқа артқы оң жақ шынжыртабанымен бәрібір тиіп кетті. Квадроцикл айналып кетіп, аударыла бастады да, жүргізушісін лақтырып жіберді. Атол тасты бетке құлап, басын қатты соққаны сонша, дулығасының күнқағары жарылып, ішке ауа өткізе бастады.

Артынан келе жатқандар дереу тоқтады.

— Бәрің тоқтаңдар! Бірінші тасқа соғылды, — деген Карудың дауысы естілді.

Ол ес-түссіз жатқан Атолға бірінші болып жүгіріп жетіп, алақанын жарылған күнқағарға басты. Қалғандары да көмек ұсынған күйі жетіп келіп, зардап шеккен адамды көтеруге әрекеттенді. Кару ангардан ұшып шыққан құтқарушы-

лар келгенше оған қол тигізуге тыйым салды.

Ол Атолды бірнеше рет дауыстап шақырып, иығынан абайлап сілкіді. Атол бірден дерлік есін жиып, отырды.

— Қалайсың, бірінші?

— Шыдауға болады. Құлағым сәл шыңылдап тұр.

— Не болды? Неге айналып өтпедің?

— Үлгермедім. Шаң алдымды көруге кедергі болды. Тасты байқаған кезде солға бұрылып кетуге тырыстым, бірақ машина сырғып кетті. Сөйтіп, осындай сәтсіз жағдай болды, — деді Атол мұңайып.

Олар сөйлесіп тұрған кезде жандарына құтқарушы Донк қонды. Атол орнынан тұрып, екі адамның сүйемелдеуімен ұшу аппаратына кірді.

— Кару, менің квадроциклімді ангарға жеткізіңдерші. Мен оны міндетті түрде қалпына келтіремін, — деп өтінді Атол жүріп бара жатып.

Оны Тарна ауруханасына жеткізді. Дәрігерлер өздері де таңғалып, жеңіл ми шайқалуынан басқа ештеңе таппады. Қажетті көмек алған соң, небәрі жарты сағаттан кейін Атол клиникадан шығып, аспалы жаяу жүргіншілер жолымен үйіне қарай жаяу бет алды.

Мұндай жолдардың желісі бүкіл қаланы қоршап, қырық метр биіктікте бір сферадан екіншісіне өтетін. Оларды халқы тығыз орналасқан мегаполистің тар көшелерімен жүргісі келмейтіндер пайдаланатын.

Астана Тарна Эрзетта округінің орталығы болатын жә-

не көгілдір ғаламшардың ең үлкен серігі — Фахтада орналасқан еді. Серікте атмосфера болмағандықтан, барлық қалалар топыраққа жартылай батып тұрған алып шыны сфералардың ішінде орналасатын.

Тарнада алты миллионға жуық адам тұратын. Қала диаметрі бес километр болатын бір орталық сферадан және оны айнала орналасып, оған жалғасқан он кіші сферадан тұрды. Кіші сфералардан әртүрлі бағыттарға дөңгелек немесе сопақ пішінді, топыраққа жартылай батып жатқан жартылай мөлдір туннельдер таралатын.

Туннельдердің жоғарғы бөлігінде дөңгелекті және антигравитациялық көлікке арналған жолдар өтетін. Төменгі бөлігінде теміржол желілері мен негізгі коммуникациялар орналасқан. Туннельдер үш негізгі түрге бөлінетін: ені жиырма метрлік туннельдер астананы ірі қалалармен байланыстыратын, он екі метрліктер қала маңындағы елді мекендер мен өнеркәсіптік аймақтарға апаратын, ал сегіз метрліктер барлық жерде қолданылатын.

Сфералар мен туннельдерден бөлек, цилиндрлер де болды — бұлар топыраққа жартылай батып орналасқан немесе жер бетіне толық көтеріліп тұрған өнеркәсіптік аймақтар еді. Әртүрлі көлемдегі осы үш сәулеттік пішіннен бүкіл серікті қоршап жатқан қалалар, елді мекендер мен жолдар құралған.

Фахтада барлығы жиырма бес миллионға жуық адам тұратын — бұл округтегі халық ең тығыз орналасқан аумақ еді.

Қалған екі айда және Эрзеттаның өзінде бір миллионнан сәл астам тұрғын бар болатын. Ғаламшарды тағы бір жасанды серік айналып жүрді. Онда, басқа нысандармен қатар, жабық Эрзетта ғаламшарына кіру-шығуды өткізу, тексеру және карантин орталығы орналасқан еді. Атол дәл осы жерде инспектор болып жұмыс істейтін: келетін және жөнелтілетін кемелерді, жолаушылар мен жүктерді тексеретін.

Оған жұмысы ұнайтын әрі жақсы ақы төленетін. Оның ауысымы бес сағат бұрын аяқталған еді. Жұмыстан кейін біраз ұйықтап алып, бірден жарысқа — өзінің сүйікті ермегіне аттанған. Атолдың отбасы болмағандықтан, үйіне ешқашан асықпайтын. Бірақ сүйікті әйелі бар еді. Ол апта бойы ғаламшарда жұмыс істейтін, ал демалыс күндері ғана екеуі ерлі-зайыптылардай бірге тұратын: не әйел Фахтаға ұшып келетін, не Атолдың өзі оған баратын.

Атол аспалы жолмен асықпай жүріп, өткелдің мөлдір қабырғалары арқылы туған қаласын тамашалады. Кіші сфералардың біріндегі клиникадан пәтеріне дейін үш километр еді. Жолдың жартысынан көбін жүріп қойған, дәл кіші сфера мен орталық сфераның шекарасынан өтіп бара жатқан кезде Амулетіне шақыру түсті. Атол көгілдір тасқа қолын тигізді.

— Қайырлы күн, Атол! — деді үлкен ғимараттың дәлізімен жүріп келе жатқан егде жастағы ер адам.

— Сәлеметсіз бе, командир.

— Бүгін сенің жарысың бар екенін білемін, бірақ сонда

да көмек сұрағым келіп тұр. Үшінші ауысымның инспекторлары ауырып қалды: біреуі ұзақ уақытқа қатардан шықты, екіншісі тек бірінші ауысымға ғана шыға алады. Егер демалысыңнан бас тартып, бүгін түнде оның орнына шығуға келіссең, — деді командир абайлап.

— Жақсы, командир. Үшінші ауысымға шығамын. Жарысты бәрібір тоқтатуға тура келді — тасқа соғылып, квадроциклімді қиратып алдым.

— Өзің амансың ба? — деп алаңдай сұрады командир.

— Иә, бәрі дұрыс. Клиникадан жаңа ғана шықтым. Ештеңе қауіпті емес. Жұмыс істеуге ешқандай шектеу жоқ.

— Керемет, Атол. Саған рақмет. Кездескенше, — деді командир анық жеңілдеп, байланысты өшірді.

Атол енді орталық сферамен жүріп келе жатты. Оның орталық бөлігінде тек биік ғимараттар орналасқан, кейбір зәулім ғимараттардың биіктігі бір километрге, тіпті одан да жоғарыға жететін. Олардың шыны және айнадай қасбеттері көрші мұнаралардың жарығын шағылыстырып, бүкіл ауданды жарқыраған жарық қаласына айналдыратын.

Ол сүйіктісі екеуінің осы зәулім ғимараттарды аралаған кездерін еріксіз есіне алды. Сірә, олардың барлығына дерлік кіріп үлгерген еді. Әсіресе саябақтар мен гүлзарлар орналасқан аудан екеуіне қатты ұнайтын. Олар қол ұстасып, ағаштардың арасында асықпай серуендеп, ақыры Астерраға — орманға жақынырақ, ал одан да жақсысы теңіз жағалауына немесе көркем өзеннің бойына көшіп баратын күн-

дерін армандайтын. Екеуінің бірге жүргеніне он жылдан асып кеткенімен, бұл арман үнемі кейінге шегеріле берді. Шын мәнінде, қазіргі өмірлері екеуінің де көңілінен шығатын. Атол үлкен қаланың адамы еді. Ол Тарнада, кіші сфералардың бірінде туып-өскен, ата-анасы әлі күнге дейін сол жерде тұратын.

Көп ұзамай оның үйі көрінді. Аспалы жолдың бір тармағы ұзын тұрғын үй ғимаратының он екінші қабатындағы бүйірлік кіреберіске тікелей апаратын. Атол ішке кіріп, кең дәлізбен жүріп өтті де, лифтпен жоғары көтерілді. Биіктегі жаяу жүргіншілер желісінің басты артықшылықтарының бірі де осында еді — пәтерге санаулы минут ішінде жетуге болатын.

Кіреберіс есікті кілт-сақинамен ашқан Атол ішке кірді.

Пәтер аса үлкен болмаса да, кең әрі жайлы еді. Жылтырата өңделген қызыл ағаш еденнің кей жерлеріне ашық түсті жұмсақ кілемдер төселген. Жоспарлануы қарапайым әрі қолайлы болатын. Негізінде бұл биіктігі үш жарым метр, ені сегіз метр және ұзындығы он алты метр болатын кеңістік еді. Қалың қабырғалары, төбесі мен едені сфераның герметикалығы бұзылуы мүмкін жағдайға есептеліп, дыбысты, суды және ауаны өткізбейтін.

Кіреберіс есіктен балконға дейін ені екі метр, ұзындығы он метрдей кең дәліз созылып жатты. Оның екі жағында екі бөлме, дәретхана және қойма орналасқан — әрқайсысының аумағы тоғыз шаршы метр. Әрі қарай демалыс аймағы, ал оған қарама-қарсы жазу үстелі мен кітап шкафы бар жұмыс

бөлмесі орналасқан. Балконға шығатын есігі бар панорамалық шыны қабырғаның жанында жатын бөлме, ал оған қарама-қарсы ортасында дөңгелек үстелі бар ашық асүй орналасқан еді.

Балкон кең болатын — алтыға сегіз метр. Шыны қалқаны жылжытып, оның аумағын үлкейтуге немесе кішірейтуге болатын. Қажет болған жағдайда оны мүлде алып тастап, балконды пәтердің жалғасына айналдыратын. Мұнда үлкен күбіде үш метрлік ағаш өсіп тұрды, керме, шағын жазу үстелі және диван-әткеншек бар еді. Айналаның бәрінде гүлдер мен сәндік өсімдіктер жайқалып өсіп тұрған.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.